UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ōrigenus Tōn Eis Tas Theias Graphas Exēgētikōn Apanta Ta Ellēnisti Heuriskomena

Cui idem præfixit Origeniana, Tripartitum opus, quo Origenis narratur vita, doctrina excutitur, scripta recensentur

Origenes

Rothomagi, 1668

Origenis Commentariorvm In Evangelivm Secvndvm Matthaevm Tomvs Dvodecimvs. Ωριγενους Των Εις Το Κατα Ματθαιον Εξηγητικων Τομος ιβ'.

urn:nbn:de:hbz:466:1-25059

Visual Library

xisset illi: *O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut vis*, sanavit quidem filiam ejus ex illa hora; verumtamen scriptum non est hunc eam dimisisse. Ac talia quidem super proposito loco perquirere, & perspicere in præsentia potuimus.

A λεις, ἰάσατο μὲν τὴν θυγατέρα αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. ἡ μέντοι γε γραφὴ οὐκ ἀπέλυσεν αὐτήν· τοσαῦτα καὶ εἰς ὃ ἐγκείμενον ῥητὸν ὅτι τῷ προκειμένῳ ἐξετάσαι, καὶ ἰδεῖν δεδυνήμεθα.

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM TOMVS DVODECIMVS.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ιβ'

De ijs qui rogaverunt, vt signum de cœlo ostenderet sibi.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς.

Eodem interprete.

Matth. 16. 1 ET accesserunt ad eum Sadducæi & Pharisæi tentantes, & rogabant eum vt signum de cœlo ostenderet eis. Sadducæi & Pharisæi super maximi momenti dogmatibus invicem dissentientes: asserunt quippe mortuorum resurrectionem Pharisæi, sperantes futurum aliquod sæculum; Sadducæi vero nihil post hanc vitam hominem manere sciũt, sive in virtute profecerit, sive è nequitiæ finibus exire omnino conatus nõ fuerit: hi vt Iesum tentent, concordes fiunt. Simile quid horum factum est, quemadmodum tradidit Luc. 23. 12. Lucas, Herodem inter & Pilatum, qui amici mutuo facti sunt, vt Iesum trucidarent; fortasse enim mutua inter illos inimicitia effecisset, vt Herodes non in gratiam populi dicentis: Crucifige, crucifige, illum neci Vide Not. dari poposcisset; Pilatus autem aliquatenus ad id inclinans, vt non condemnaretur, accedente ad propensionem Iesum absolvendi quæ prius illi inerat, ipsius cum Herode simultate. Effecit autem amicitia hæc vtrimque geri credita, vt acrius adversus Iesum instaret Herodes apud Pilatum, volentem fortasse & ipsum, recens conflatæ amicitiæ gratia, acceptum aliquid Herodi & toti Iudæorum nationi facere. Nunc autẽ etiam perfæpe in vita videre est eos qui valde contrarias sive in Ethnicorum Philosophia, sive in aliis Disciplinis sententias tuentur, in id apparere consentientes, vt Iesum Christum in eius Discipulis ludibrio habeant, & oppugnent. Inde, opinor, ra-

C Καὶ προσελθόντες σαδδουκαῖοι, καὶ φαρισαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτων αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ ἀλλήλους διαφωνοῦντες περὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων δογμάτων σαδδουκαῖοι, καὶ φαρισαῖοι. προσδοκῶσι γὰρ οἱ μὲν φαρισαῖοι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐλπίζοντες εἶναί τινα μέλλοντα αἰῶνα. οἱ δὲ σαδδουκαῖοι οὐδὲν ὅλως μετὰ τὸν βίον τοῦτον ἀνθρώπῳ ἀπολείπεσθαι, εἴτε εἰς ἀρετὴν προκόψαντι, εἴτε μηδὲν τὴν ἀρχὴν ἐπιτηδεύσαντι ἐξελθεῖν τῶν τῆς κακίας ὅρων. ὅτι ἵνα πειράσωσι τὸν Ἰησοῦν ὁμονοοῦσιν· ἔμοιγε δὲ τούτων γενομένων, ὡς ὁ λουκᾶς ἀνέγραψε, περὶ Ἡρώδην, καὶ Πιλάτον, γενομένους ἀλλήλοις φίλους ἵνα τὸν Ἰησοῦν ἀποκτείνωσι. πάχα γὰρ ἡ μὲν πρὸς ἀλλήλους ἐκείνοις μάχη ἐποίησεν αὐτὸν μὲν ἐπὶ μὲν Ἡρώδην μὲν εἰς χάριν τοῦ λέγοντος λαοῦ· σταύρου, σταύρου αὐτόν, ἀξιοῦν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι. τὸν δὲ Πιλάτον ῥοπήν τινα ἔχοντα· τὸν ὑπὲρ τοῦ μὴ αὐτὸν καταδικασθῆναι, D συμβαλλομένης τῆς πρὸς Ἡρώδην ἐχθρᾶς τῷ πρὸς τὸ ἀπολύσαι τὸν Ἰησοῦν προσγενομένῃ ῥοπῇ· ἡ δὲ νομιζομένη φιλία τὸν Ἡρώδην ἐκμετρεῖν πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ αἰτίαν ἐποίησε πρὸς Πιλάτον, βουλόμενον πάχα καὶ αὐτὸν τὴν νεαρὰν φιλίαν κεχαρισμένον τι τῷ Ἡρώδῃ, καὶ παντὶ τῷ Ἰουδαίων ἔθνει ποιῆσαι· πολλάκις δὲ καὶ νῦν ὁρᾶν ἔστιν ἐν παντὶ βίῳ καὶ τοὺς διαφωνοῦντα δόγματα, εἴτε ἐν τῇ ἑλλήνων φιλοσοφίᾳ, εἴτε καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις ἔχοντας, ὁμονοεῖν δοκοῦντας, ἵνα χλευάζωσι καὶ πολεμῶσι τῷ ἐν τοῖς μαθηταῖς Ἰησοῦ χριστῷ· ἀπὸ τούτων δή, οἶμαι,

οἶμαι, ἔστι διαβῆναι τῷ λόγῳ ὅτι τὸ ἰδεῖν, ὅτι μήποτε καὶ τῶν ἀντικειμένων ἐνεργείᾳ διαφωνίαν πρὸς ἄλληλας ἔχουσαν, ὡς Φαραὼ πρὸς Ναβυχοδονόσορ, καὶ Θαρθὰκ βασιλέως αἰθιόπων πρὸς Σιναχηρείμ βασιλέα Ἀσσυρίων, γίνεταί ποτε συμφωνία κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ὅτιμα τάχα καὶ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήθροισται ὅτι ὁ αὐτὸς, ὁμαλῶς πρότερον ἀλλήλοις ὁμονοοῦντες, ἵνα σκοπήσωσι κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, τὸ κύριον τῆς δόξης ἀποκτείνωσιν· ὅτι τοῦτο τῷ τῶν λόγων ἐκκλίθαμεν, διὰ τοὺς ἅμα προσελθόντας τῷ Ἰησοῦ Φαρισαίους, καὶ σαδδουκαίους, τοὺς ἐν τοῖς περὶ ἀναστάσεως διαφωνοῦσι, καὶ οἱονεὶ συμφωνήσαντας διὰ τὸ πειράσαι τὸ σωτῆρα ἡμῶν, καὶ ἐπερωτῆσαι αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὑποδεῖξαι αὐτοῖς· εἰ γὰρ ἐρρωμένοι ἦσαν ἐν πᾶσι ἰάσεσι πάσης νόσου, καὶ πάσης μαλακίας ἐν τῷ λαῷ περιόντες, καὶ τοῖς ἄλλοις θαυμαστοῖς, ἃ ἐν γνώσει πολλῶν πεποίηκε ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ἠθέλοντο αὐτὸν ὑποδεῖξαι αὐτοῖς, καὶ ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον· καὶ σοφίζομαι ὅτι ἐπενόουν μὴ τὰ ὑπὸ γῆς σημεῖα, ὡς δυνάμενα καὶ μὴ ἐκ θεοῦ εἶναι. Οὐκ ἀκριβῶς γοῦν λέγειν ὅτι ἐν βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια ὁ Ἰησοῦς· ἐδόκει δὴ αὐτοῖς μὴ δυνάσθαι ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον ἀπὸ βεελζεβοὺλ, ἢ τινος πονηρᾶς γίνεσθαι δυνάμεως· ἡμῖν τοῦτο δὲ δεῖ ἀμφοτέρων, τῶν τε ὑπὸ γῆς καὶ τῶν ἐξ οὐρανοῦ σημείων, μὴ δέκμαι κατεζῆσαι, μὴ δὲ ὑπεσταλμένοι ἀγνοεῖν πνεύματα τὰ ἐνεργοῦντα, ποῖα μὲν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ὄντα, ποῖα δὲ ἀφεστῶτα αὐτοῦ· καὶ ἐλεγὲν αὐτοῖς εἰδέναι ὅτι καὶ τὰ πολλὰ τῶν ὑπὸ μωσέως καὶ τῆς αἰγύπτου πληγῶν, οὐκ ἔνεστι ἐξ οὐρανοῦ, σταφὰς ἦν τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ πεσὸν πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ὑπὲρ τὰ πρόβατα τοῦ ἰώβ, οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ θεοῦ. τοῦ αὐτοῦ γὰρ οὐκ εἶναι τὸ πῦρ ἦν, ὃ ἡσαΐας καὶ οἱ αἰχμαλωτεύσαντες, καὶ οἱ ποιήσαντες τρεῖς ἀρχὰς ἱππέων κατὰ τῶν κτηνῶν τοῦ ἰώβ· οἶμαι δὴ ὅτι καὶ ἐν τῷ πνεύματι, ὡς δυναμένων σημείων δεικνύναι καὶ ἀπὸ γῆς καὶ ἀπὸ οὐρανοῦ, ἀληθῶς μὲν οὐκ θεοῦ. ἐν πάσῃ δὴ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, λέλεκται περὶ ἀχαζ. αἴτησον σαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου, εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. εἰ γὰρ μὴ ἦν σημεῖα, καὶ τὸ παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ ἦν τὰ εἰς βάθος, καὶ τὰ εἰς ὕψος, οὐκ ἂν ἐλέλεκτο τό· αἴτησον σαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος· οὐ οἶδα δὲ ὅτι δίδοται τὴν βίαιον ἔξω τὸ ἐνόντων τῆς παρὰ τοῦ, αἴτησον σαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ, ἐκδοχῆς. ἀλλὰ ὑπόκρι-

* Ιο. δὲ μήποτε

A tiocinatione progredi licet ad consideran-
dum, annon oppositarum potestatum mu-
tuò discrepantium, vt Pharaonis à Nabu-
chodonosor; Tharathæ Æthiopum Regis à
Sennacherib Rege Assyriorum, adversus
Iesum, ipsiusque populum fiat aliquando
consensus. Hac fortasse ratione: *Adstite-* Psam. 2. 2.
*runt Reges terræ, & principes convenerunt in
vnum*, nullo modo antea concordes; vt
contra Dominum, ipsiusque Christum con-
silia habentes, Dominum gloriæ perime-
rent. Ad hæc autem dicendo pervenimus,
B propter Pharisæos & Sadduceos, qui simul
ad Iesum accesserunt, in ijs quæ ad resur-
rectionem pertinent dissentientes, & velut
ad id concordes factos, vt Servatorem no-
strum tentarent, & rogarent vt signum de
cœlo sibi ostenderet. Nec enim ijs contenti
prodigijs quæ Servator, in curandis omnis
generis morbis & languoribus, fecerat in
populo, alijsque miraculis quæ palam, &
in multorum conspectu perpetraverat, vo-
lebant præterea hunc sibi, ac de cœlo qui-
C dem signum ostendere. Atque equidem con-
jicio suspicatos fuisse illos signa super ter-
ram edita posse etiam à Deo non esse: ita-
que non veritos esse dicere Iesum *Ejicere de-* Matth. 9.
mones in Beelzebul principe Dæmoniorum: Pu- 34. & 12.
tasse autem signum de cœlo fieri non pos- 24.
se à Beelzebul, vel improba aliqua potesta-
te. Fallebantur profecto circa vtraque signa,
& ea quæ supra terram fiunt, & quæ è cœlo
oriuntur, minime probati trapezitæ, nec
scientes spiritus operantes discernere, qui-
nam à Deo sunt, quinam ab illo absunt.
At consentaneum erat scire illos multa ex
D ijs prodigijs quæ adversus Ægyptum edita
sunt Mosis temporibus, cum non è cœlo
essent, manifesto tamen Dei fuisse; & ignem
qui è cœlo decidit super oves Iob, à Deo Iob. 1. 16.
non fuisse: ejusdem quippe ignis ille erat, 17.
cujus erant & ij qui in captivitatem abdu-
xerunt, & fecerunt tres equitum turmas
adversus pecora Iob. Existimo autem in
Isaia, quasi ostendi possent signa & è terra
& è cœlo, vera quidem à Deo; *in omni* vero 2. Thess. 2.
virtute, & signis, & prodigijs mendacibus, à 9.
Malo, dictum esse Achaz: *Pete tibi signum à
Domino Deo tuo, in profundum inferni, sive in* Isaiæ 7. 11.
E *excelsum supra*: nam si non essent signa quæ-
dam ex ijs quæ sunt in profundum, & ex ijs
quæ sunt in excelsum, à Domino Deo non
prodeuntia, dictum profecto non esset: *Pe-
te tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum
inferni, sive in excelsum supra.* Expositionem
autem talem hujus loci: *Pete tibi signum à
Domino Deo tuo*, aliquibus contortam visum
iri perspectum habeo; sed adverte ad id

quod ab Apostolo dictum est de homine peccati, filio perditionis, appariturum hunc pereuntibus *In omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus, Et in omni seductione iniquitatis*, prodigia omnia imitantem quæ sunt veritatis. Et quemadmodum Ægyptiorum incantatores & malefici, vt pote inferiores homine peccati, & filio perditionis, virtutes quasdam imitati sunt, & signa, & prodigia veritatis, facientes prodigia mendacia, ne veris fides haberetur; ita existimo hominem peccati signa imitaturum & virtutes. Hæc fortasse suspicantes propter vaticinia de illo facta Pharisæi; quæro autem an etiam Sadducæi, tentantes rogaverunt Iesum, vt signum sibi de cœlo ostenderet: quod si id illos minime fuisse suspicatos dicemus, quomodo pronuntiabimus erga prodigia à Iesu edita illos fuisse affectos, qui in duritie perseverabant, & rerum quæ fiebant miracula non erubescebant? Quod si opinetur quispiam præbuisse nos ansam defensionis Pharisæis & Sadducæis, cum vbi in Beelzebul à Iesu dæmonia ejici dicunt, tum vbi super cœlesti signo Iesum tentantes interrogant; sciat ille dixisse quidem nos verisimilitudine quadam fuisse illos adductos, vt prodigijs Iesu non crederent; verumtamen venia non propterea esse dignos; cum non ad Prophetarum sermones, in Iesu factis impletos, animum adverterent, quæ mala potestas implere haud quaquam poterat. Animam autem egressam retrahere, ita vt jam fœtens & quatriduanus exiret è sepulchris, nullius erat, præterquam ejus qui à Patre audiverat: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: sed & ventis imperare, & maris impetum sedare, nullius alterius erat, ac illius, per quem omnia, & mare ipsum, ventique facti sunt. Doctrina præterea ad amorem creatoris juxta Legem ac Prophetas provocans, cupiditates cohibens, & mores ad pietatem formans, quid aliud ijs ostendebat qui videre poterant, quam illum revera filium Dei esse, qui tot ac tanta faceret? propter quæ dixit discipulis Iohannis: *Euntes renuntiate Iohanni quæ audistis & vidistis; cæci vident*, & quæ sequuntur. Postea dispiciamus quo pacto rogatus super vno signo, vt illud Pharisæis & Sadducæis à quibus fuerat rogatus, de cœlo ostēderet, respondet, & dicit: *Generatio mala & adultera signū quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ*; quo tēpore, & relictis illis abijt. Signū

2 Thess. 2. 9, 10.

Ioh. 11. 39.

Gen. 1. 26.

Matth. 11. 4, 5.

Matth. 12. 39. & 16. 14.

A σον ὃ εἰρημένον περὶ τοῦ ἀποστόλου περὶ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἁμαρτίας, τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας, ὅτι ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδεσι, καὶ πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις ἐκεῖνος ὑποφανεῖται, μιμούμενος πρότερα τέρατα, τὰ τῆς ἀληθείας· καὶ ὥσπερ οἱ τῶν αἰγυπτίων ἐπαοιδοὶ, καὶ φαρμακοὶ, ὡς ἐλάττους τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας, δυνάμεις τινὰς ἐμιμήσαντο, καὶ σημεῖα, καὶ τέρατα τῆς ἀληθείας, ποιοῦντες τὰ τοῦ ψεύδους εἰς ὃ μὴ τις βλέποντας τὰ ἀληθῆ. B ὄντως οἴηται τὸν ἀνθρωπον τῆς ἁμαρτίας τὰ σημεῖα * μιμήσασθαι, καὶ τὰς δυνάμεις· τάχα δὲ καὶ τοῦτο ἐφορώμενοι ἀφ' τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας οἱ φαρισαῖοι. ζητῶ δὲ εἰ καὶ σαδδουκαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτων σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὑπιδεῖξαι αὐτοῖς τὸν ἰησοῦν. εἰ δὲ μὴ τοῦτο λέγοιμεν αὐτοὺς ὑποπτευνοηκέναι, τί φήσομεν αὐτοὺς πεπονθέναι πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ γινόμενα τεράστια, ἀτέγκτους μένοντας, καὶ μὴ δυσωπουμένους τοῦ γινομένου τὰ παράδοξα; ἐὰν δέ C τις ὑπολαμβάνῃ ἀπολογίας ἡμᾶς ἀφορμὰς δεδωκέναι τοῖς φαρισαίοις, καὶ σαδδουκαίοις, ὅτε μὲν ἐν βεελζεβοὺλ φάσκουσιν ἐκβεβλῆσθαι ὑπὸ ἰησοῦ τὰ δαιμόνια, ὅτε δὲ ἐπερωτῶσι μὴ τοῦ πειράζειν τὸν ἰησοῦν περὶ σημείου οὐρανίου, ἴσως ὑπὸ μὲν πιθανότητος φαμὲν αὐτοὺς πεπεισθαι πρὸς ὃ μὴ πιστεῦσαι τοῖς τοῦ ἰησοῦ παράδοξοις, ὁ μὴν ἄστε καὶ συγγνωστὸς εἶναι, μὴ ἐπορώντας τοῖς τῶν προφητῶν λόγοις πληρουμένοις ἐν τῷ πράξει τοῦ ἰησοῦ, οὐ D πάντῃ δυνάμις μιμήσασθαι οἷά τε ἦν· ψυχὴν δὲ ἐξηθεσθαι ὑπιστρέφειν, ὅτε ἤδη ὄζοντα, καὶ τεταρταῖον ἡμέραν ἄγοντα, ἀπὸ τῶν μνημείων ἐξηθεῖν, τοιοῦτος ἦν, ὁ τοῦ ἀκούσαντος ἀπὸ τοῦ πατέρος· ποιήσωμεν αὐθέντον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν· ἀλλὰ καὶ ἀνέμοις κελεύσαι, καὶ ὁρμὴν θαλάσσης λόγῳ παῦσαι, τοῦ ἑνὸς ἄλλου ἦν, ὃ ἐκείνου, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ αὐτὴ ἡ θάλασσα, καὶ οἱ ἄνεμοι γεγόνασιν· ἔτι δὲ καὶ ἡ διδασκαλία ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ κτίσαντος τοῦ E καλεμένη, σωφρόντας νόμω καὶ προφήτας, καὶ τὰς ὁρμὰς κατάστησα, καὶ τὰ ἤδη κατ' εὐσέβειαν μορφοῦσα, τί ἄλλο ἐδείκνυ τοῖς ὁρᾶν δυναμένοις, ἢ ὅτι ἀληθῶς θεοῦ ἦν ὁ τὰ τοιαῦτα ἐργαζόμενος; ἐφ' οἷς εἶπε καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦ

ἰωάννου· πορευθέντες ἀπαγγείλατε ἰωάννῃ ὅσα εἴδετε καὶ ἠκούσατε. τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, καὶ τὰ ἑξῆς· μὴ τοῦτο, καταγνόσωμεν τίνα τρόπον ἐπηρωτηθεὶς περὶ σημείου ἑνὸς, ἵν' ἐκ τοῦ ἀρετῶν ὑπιδείξῃ τοῖς ἐπερωτήσασι φαρισαίοις, καὶ σαδδουκαίοις, ἀποκείνεται καὶ λέγει· γενεὰ πονηρὰ, καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ὑπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ

τῶν προφήτων. ὅτι καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἀπῆλθε· σημεῖον οὖν ἄρα τῷ Ἰωνᾷ, καὶ τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν, οὐχ ἁπλῶς σημεῖον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρανοῦ. ὥστε αὐτὸν καὶ τοῖς πειράζουσι, καὶ ὅστις ζητοῦσι σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ, οὐδὲν ἧττον καὶ τὴν πολλὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα δεδωκέναι· σημεῖον· εἰ γὰρ οὐς Ἰωνᾶς ἐποίησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας, καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, καὶ μετὰ τοῦτο δόξῃ ἀπ' αὐτῆς, πόθεν δὲ λέγομεν τὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ γεγενέναι σημεῖον, ἢ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ; καὶ μάλιστα ἐπεὶ τοῦτο τὸ κηρυττόμενον τοῦ παύλου γεγενέναι σημεῖον διεργασμένῳ λογῇ εἰς τὸ τοιοῦτον τοῦ θεοῦ. μετὰ τοῦτο, οἶμαι, καταβαίνων εἰς ἅδου πρὸς τοὺς νεκρὸς, ὡς ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος· καὶ δοκεῖ μοι σωζόμενον τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ σημεῖον ὁ σωτὴρ τῷ λόγῳ τοῦ τοῦ Ἰωνᾶ σημείου, λέγων οὐχ ὅμοιον ἐκείνῳ μόνον δίδοσθαι σημεῖον κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκεῖνο. πρόχρεος γὰρ τῷ· καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου· ἐκεῖνο τοῦτο ἦν, τῷ * ἐκεῖνο τοῦτο τοῦτο δηλωτικὸν γεγονέναι, ἵνα ἡ ἐκείνου λύσις τοῦ σημείου ἀστάφειαν αὐτοῦ ἔχουσα ὁ παθεῖν ἢ τὸ σωτῆρα, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας πεποιηκέναι· ἅμα δὲ καὶ καθολικόν τι μανθάνομεν, ὅτι εἴ τῳ τὸ σημεῖον σημαίνει τι, ἕκαστον τῶν ἀναγεγραμμένων σημείων, εἴτε ὡς ἐν ὑπομονῇ ἱστορίᾳ, εἴτε ὡς ἐν τόλῃ, δηλωτικόν τινος ὄντα ὕστερον πληρωμένου. εἰ δὲ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ ἔχοντος μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους, τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἦν ἀναστάσεως μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἀνεσταμένου ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ ἡ ἀβεστομὴ λεγομένη, σημεῖον τῆς τοῦ τοῦ παύλου δηλωμένης ἐν τοῖς· ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἡ περιτομή· ζήτει δὲ καὶ σὺ πόθεν ὁ ἐν τοῖς παλαιοῖς γράμμασι σημεῖον, τίνος ἐν τῇ καινῇ γράμματός ἐστι. καὶ ὁ ἐν τῇ καινῇ Δαβὶδ καὶ ὀνομαζόμενον σημεῖον, τίνος ἐστὶν ἢ ἐν τοῖς μέλλοντι αἰῶνι δηλωτικόν, ἢ καὶ ἐν ταῖς ὕστερον γενεῶς, μετὰ τὸ γενέσθαι τὸ σημεῖον· καὶ πονηραὶ μὲ εἶπεν αὐτοὺς γενεαὶ, διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ πιότητα εἰς αὐτοὺς ἐγγενομένην. ἔστι δὲ ἡ πονηρία, ἑκάστος κακοποιία. μοιχαλίδα δὲ Δαβὶδ τῶν, ἐπεὶ τὸ ἐρωτικὸς λεγόμενον ἀνδρα, τῆς ἀληθείας λόγον, ἢ νόμον καταλιπόντες οἱ φαρισαῖοι, καὶ σαδδουκαῖοι, ἐμοιχεύθησαν ὑπὸ τοῦ ψεύδους, καὶ τοῦ νόμου * τῆς ἁμαρτίας· εἰ γὰρ δύο εἰσὶ νόμοι, ὅτι ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς, καὶ ὁ τοῦ νοὸς, λεκτέον ὅτι ὁ μὲν τοῦ νοὸς, τουτέστιν ὁ πνευματικὸς, ἀνὴρ ἐστι, πρὸς ὃν ἡρμόσθη ἀπὸ θεοῦ γυνὴ ἡ ψυχὴ, αὐδὲ ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ὁ γεγραμμένος· τοῦτο δὲ θεοῦ ἁρμόζεται

* CR. ἐκεῖνο τοῦτο

A vero Ionæ, juxta petitionem illorum, non signum erat solummodo, sed etiam signum de cœlo; ita vt tentantibus, & signum de cœlo petentibus, nihilominus pro eximia sua bonitate signum dederit. Nam si quemadmodum Ionas tres dies ac tres noctes transegit in ventre ceti, ita Filius hominis in corde terræ, & deinde ex illa resurrexit; vnde dicemus signum fuisse resurrectionis Iesu, nisi è cœlo? cum præsertim tempore passionis signum fuerit latroni summo beneficio in Dei Paradisum evecto; postea etiam, opinor, descendens in infernum ad B mortuos, velut *inter mortuos liber*. Et Servator quidem videtur mihi signum à se proditurum, cum ratione signi Ionæ conjungere, dicens non à se signum dari simile duntaxat illi, sed id ipsum: nam observa id: *Signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ*. Hoc igitur illud erat, propterea quod illius hoc declarationem continebat, vt illius signi obscuritatem à se habentis solutio sit passum esse Servatorem, & in corde terræ tres dies, & tres noctes transegisse. Simul etiam discimus aliquid generale, nempe si signum aliquid significat, vnum quod- C que signorum quæ scripta sunt, sive tanquam in historia rei gestæ, sive tanquam in præcepto aliquam rem deinde completam significare: signum, verbi gratia, Ionæ post triduum è ventre ceti exeuntis, signum erat resurrectionis Servatoris nostri, post tres dies, & tres noctes resurgentis à mortuis: & quæ dicitur circumcisio, signum erat illius quæ à Paulo declaratur his verbis: *Nos enim sumus circumcisio*. Quære vero & tu quodcunque signum in antiquis Scripturis continetur, cujus rei in recentiori Scriptu- D ra signum sit; & quod in Novo Testamento signum nominatur, ecquamnam rem significet vel in futuro sæculo, vel certe in futuris temporibus, postquam factum fuerit signum illud. Ac generationem quidem malam dixit illos, propter qualitatem quam à malo contraxerant; malitia autem est voluntaria maleficentia: adulteram autem, propterea quod Pharisæi & Sadducæi relicto, qui vir tropice appellatur, veritatis sermone, vel Lege, à mendacio & Lege peccati adulterio polluti sunt. Nam si duæ sunt E Leges, & ea quæ *in membris nostris repugnat Legi mentis*, & Lex mentis; dicendum est Legem mentis, hoc est spiritualem, virum esse, cui à Deo tradita est in vxorem anima, nempe viro Legi, juxta id quod scriptum est: *A Deo autem conjungitur viro vxor*; alte-

Psal. 87.6.

Philip. 3.3.

Rom. 7.23.

Marc. 10.9.

ram vero Legem, adulteram esse subjectæ illi animæ, & propter illam adulteræ nomen consecutæ. Quod autem Lex vir animæ sit, dilucide id docet Paulus in Epistola ad Romanos dicens *Legem in homine dominari quanto tempore vivit: Nam, quæ sub viro est mulier, viventi alligatam esse viro, qui est Lex*: & quæ sunt deinceps. Adverte quippe in his Legem dominari homini, quamdiu vivit Lex, quemadmodum vir vxori. Nam viro subdita vxor, anima videlicet quæ est sub Lege, viventi alligata est viro, qui est Lex: si autem mortuus fuerit vir, hoc est Lex, liberata est à Lege, quæ est vir. Moritur autem Lex ei qui ascendit ad beatitudinem, nec amplius sub Lege vivit; sed idem facit quod christus, qui etiãsi Legi se subdiderit, propter *eos qui sub Lege sunt, vt eos qui sub Lege erãt lucrifaceret*, neque mansit sub Lege, neque Legi subjacere passus est, quos in libertatẽ vindicaverat: hos enim secũ ad divinum vitæ institutum evexit, quod est supra Legẽ, quæ sacrificia pro peccatorũ remissione, vtpote pro minus perfectis, & etiamnum peccantibus continebat. Qui ergo peccato obnoxius non est, neque amplius sacrificijs legalibus indiget, fortasse postquam perfectionem est assecutus, spiritualem etiam legem prætergressus est, & ad Verbum, quod supra illam est, pervenit, quod ijs qui vivunt in carne, caro factum est: ijs autem qui non amplius secundum carnem militant, id quod, cum Verbum esset, in principio erat apud Deum Deus, cernitur, & Patrem detegit. Tria igitur in animum inducenda sunt circa hunc locum; mulier subdita viro, viro nempe qui est Lex; & mulier adultera, anima videlicet quæ vivente viro, viro alteri, Legi nempe carnis sese applicuerit; & mulier quæ demortui viri fratri nupserit, vivo scilicet & nunquam intermorituro Verbo, quod postquam resurrexit *à mortuis, non moritur, mors enim illi vltra non dominabitur*. Et hæc quidem propter illud: *Si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri*; & propter hoc: *Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*: & propter illud: *Quod si mortuus fuerit vir, libera est à Lege, vt non sit adultera, si juncta fuerit alteri viro*. Id ipsum autem: *Ergo vivente viro, adultera vocabitur* assumsimus, volentes perspicue declarare quare tentantibus Pharisæis, & Sadducæis, & quærentibus vt signum è cœlo ostenderet sibi, Iesus non dixit solum, *generatio mala*, sed etiam, *adultera*. Generaliter igitur *Lex quæ est in membris, repugnans legi mentis*, tanquam vir adulter, adultera est animæ: jam vero & omnis potestas con-

Rom. 7.1,2,3.

1.Cor.9.10.

Rom. 6.9.

Rom. 7.2.

Rom. 7.3.

Rom. 7.23.

A αὐδρὶ γυνή. ὁ δ' ἄλλος, μοιχός ἐστι τῆς ἐπιπαστομίδος αὐτῇ ψυχῆς, καὶ δι' αὐτὸν μοιχαλίδος χρηματιζούσης· ὅτι δ' ὁ νόμος αὐτὸς τῆς ψυχῆς ἐστιν, σαφῶς ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ὁ παῦλος παρίστα λέγων, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ. ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται, ἕως νόμος, καὶ τοῦ ἑξῆς· πρόσεχε γὰρ ἐν τούτοις ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ νόμος, ὡς ἀνὴρ γυναικός· ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ, ἡ ἐπὶ τῷ νόμον ψυχὴ, τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται, ἕως νόμος.

B ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ὁ νόμος, καταργεῖται ἀπὸ τοῦ νόμου, ὃς ἐστιν ἀνὴρ· ἀποθνήσκει δὲ ὁ νόμος ὡς ἀναβαίνει ἐπὶ τὴν μακαριότητα, καὶ μηκέτι ἐπὶ νόμον πολιτευομένῳ. ἀλλ' ὡς ὁ χριστὸς παρέβαινε, ὡς εἰ καὶ γέγονεν ἐπὶ νόμον ἀφ' τοὺς ἐπὶ νόμον, ἵνα τοὺς ἐπὶ νόμον κερδήσῃ, ὥστ' ἔμεινεν ἐπὶ νόμον, ὥστ' ἀφῆκεν ἐπὶ νόμον τοὺς ἐπ' αὐτῷ ἐλευθεροῦντας. ἀνήγαγε γὰρ αὐτοὺς ἅμα ἑαυτῷ ὅτι τὸν ἐπὶ τῇ νόμου θείᾳ πολιτείαν, τὴν πνευματικήν, ὡς πρὸς τὸν ἀτελεστέρους, καὶ ἐπὶ ἁμαρτανόντας, θυσίας περὶ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων· ὁ οὖν ἀναμάρτητος, ὁ μηκέτι δεόμενος τῶν νομικῶν θυσιῶν, ἐπαρβίβασε τελειωθεὶς πάντα καὶ τὴν πνευματικὴν νόμον, καὶ γέγονεν ἐν ᾧ ἐπὶ αὐτὸν λόγῳ, ὃς πρὸς τοῖς μὲν ἐν σαρκὶ ζῶσι σαρξ γέγονεν. πρὸς δὲ μεθαμμένοις ἐπὶ τῷ σάρκα γραπτοῦμένοις, ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς θεὸν θεὸς λόγος ὤν, θεωρεῖται, καὶ ἀποκαλύπτει τὴν πατέρα· τρία τίνων τῷ τόπον νομιστέον, γυναῖκα ὑπανδρον ἐπὶ αὐδρὶ τὴν νόμον. καὶ γυναῖκα μοιχαλίδα, ζῶντος τοῦ αὐδρὸς νόμου γενομένην αὐδρὶ ἑτέρᾳ, τῷ νόμῳ τῆς σαρκὸς τῷ ψυχῷ. καὶ γυναῖκα τῷ ἀδελφῷ τοῦ τεθνηκότος αὐδρὸς γαμουμένην τῷ ζῶντι, καὶ μὴ ἀποθνήσκοντι λόγῳ, ὃς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει, θανάτος γὰρ αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει· καὶ τοῦτο ἀφ' τὸ· ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, καταργεῖται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ αὐδρός, καὶ ἀφ' τὸ· ἄρ' οὖν ζῶντος τοῦ αὐδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἂν γένῃται αὐδρὶ ἑτέρᾳ, καὶ ἀφ' τὸ· ἐὰν

C ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου. τοῦ μὴ εἶ) αὐτοῦ μοιχαλίδα γενομένην αὐδρὶ ἑτέρᾳ· * ἀπὸ τοῦ τὸ· ἄρ' οὖν ζῶντος τοῦ αὐδρὸς. μοιχαλὶς χρηματίσει, πρὸς τὴν φαιδῆ, βουλόμενοι σαφῶς παραστῆσαι ἀφ' τὸ τοῖς πρὸς ζῶσι φαρισαίοις, καὶ σαδδουκαίοις, καὶ ἐπιζητοῦσι σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς, ὁ ἰησοῦς οὐ-

κ.αὶ

πω, ἀ μόνον τὸ· γενεὰ πονηρά, ἀλλὰ καὶ· μοιχαλίς· γενικῶς μὲν οὖν ὁ ἐν τοῖς μέλεσι νόμος, ὁ αἰχμαλωτίζων ὡς ὁ νόμος τοῦ νοὸς, ὡς μοιχὸς ἀνὴρ, μοιχός ἐστι τῆς ψυχῆς· ἤδη δὲ καὶ πᾶσα

δυνάμις ἀπηχειμένη, ὅτι κεκτῆται τῆς ἀνθρω- A
πίνης ψυχῆς, καὶ ἀναμιγνυμένη αὐτῇ, μοιχός
ἐστιν αὐτῆς, νυμφίον ἐχούσης τὸν τοῦ θεοῦ λόγον
αὐτῇ δεδεσμένον· μετὰ ταῦτα γέγραπται, ὅτι
καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπῆλθε. πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν
ὁ νυμφίος λόγος καταλιπεῖν τὴν μεγαλίδα
πόλιν, καὶ ἀπιέναι ἀπ' αὐτῆς; εἴποις δ' ἂν ὅτι
τὴν ἰουδαίων συναγωγὴν ὡς μεγαλίδα καταλιπὼν
ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀπελήλυθεν ἀπ' αὐτῆς,
καὶ ἔλαβε γυναῖκα πορνείας, τοὺς ἀπὸ τῶν
ἐθνῶν. ἐπεὶ οὐκεῖνοι μέν, ὅντες πόλις πιστὴ σιών, B
γεγόνασι πόρνοι. ὅτοι δ', ὡς ἡ ῥαὰβ ἡ πόρνη, τοὺς
τοῦ ἰησοῦ κατασκόπους ὑποδεξαμένη διεσώθη
πανοικεί, μετὰ τοῦτο μηκέτι πορνεύουσα, ἀλλ' ἡ-
θοῦσα πρὸς τοὺς τοῦ ἰησοῦ πόδας, καὶ βρέχουσα
αὐτοὺς τοῖς τῆς μετανοίας δάκρυσι, καὶ ἀλείφου-
σα τῇ τῆς ἀγίας πολιτείας τῶν μύρων δυνάμει,
δι' ἣν σίμων τῷ λεπρῷ, τῷ πρεσβυτέρῳ λαῷ ὀνειδίζων ἔλεγεν ὅσα γέγραπται.

traria, animæ humanæ victrix facta, & illi commista, adultera est illius sponsum à Deo sibi datum habentis, nempe Verbum. Post hæc scriptum est, *Relictis illis abisse*; quomodo enim sponsum Verbum non reliquisset adulteram generationem, & ab illa non recessisset? Dixeris autem Dei Verbum relicta Iudæorum Synagoga, tanquam adultera, ab illa discessisse, & vxorem scortationis cepisse, eos nempe qui ex Gentibus sunt; quandoquidē illi facti sunt meretrices, cum essent civitas fidelis Sion: hi vero, quemadmodum Rahab meretrix, quæ Iosue speculatores exceperat, cum vniversa familia servata est; non amplius præterea scortans, sed ad pedes Iesu accidens, & eos lacrymis pœnitentiæ rigans, & sanctæ vitæ vnguentorum fragrantia inungens, propter quam Simoni Leproso, priori nempe populo, cum exprobratione ea dixit quæ scripta sunt.

Isaiæ 1. 21.
Ios. 6. 25.
Luc. 7. 37. & seq.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων.

De fermento Pharisæorum.

C

Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν· ἐπεὶ μὴ χρήσιμοι ἦσαν οἱ ἄρτοι, οἱ πρὸ τοῦ πέρατος, τοῖς ἐλθοῦσι μαθηταῖς εἰς τὸ πέραν. ἄλλων γὰρ ἔργον ἦν πρὸ τοῦ πέρατος, καὶ ἄλλων ἐδέοντο εἰς τὸ πέραν, μετὰ τοῦτο ἀφικόμενοι τοῦ ἐπέρασθαι ἀπόντες εἰς τὸ πέραν ἄρτους, ἐπελάθοντο αὐτοὺς σὺν ἑαυτοῖς λαβεῖν· εἰς τὸ πέραν δὲ γεγόνασι μαθηταὶ τοῦ ἰησοῦ, οἱ διαβάντες ἀπὸ τῶν σωματικῶν ὅπου τὰ πνευματικά, καὶ ἀπὸ τῶν ἀιδίων ὅπου τὰ νοητά· καὶ πάλιν ἵνα ἀποστρέψῃ τοὺς διὰ τὸ ἐφθακέναι εἰς τὸ πέραν ἀρξαμένους πνεύματι τοῦ παλινδρομεῖν ὅπου τὰ σάρκινα, εἶπε τοῖς εἰς τὸ πέραν ὁ ἰησοῦς. ὁρᾶτε, καὶ προσέχετε· ἦν γὰρ τὸ φύραμα διδασκαλίας καὶ ζύμης ἀληθῶς παλαιᾶς, τῆς κατὰ τὸ φανὸν γράμμα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπηλλαγμένης τῶν ἀπὸ κακίας, ὅπερ ἐπρείχον φαρισαῖοι, καὶ σαδδουκαῖοι, ἀφ' ὧν ἐβούλετο ἰησοῦς ἐσθίειν ἐπὶ τοὺς ἰδίους μαθητάς, ποιήσας αὐτοῖς νέον καὶ πνευματικὸν φύραμα, ἑαυτὸν παρ- E
εσχὼν τοῖς ἀποστᾶσι τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων, καὶ προσῆλθεν αὐτῷ, ἄρτον ζῶντα ὁ ἐκ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, καὶ ζωὴν διδόντα τῷ κόσμῳ· ἐπεὶ δὲ ὁδὸς ἐστι τῷ μηκέτι χρησιμεύοντι ζύμῃ, καὶ φυράματι, καὶ διδασκαλίᾳ φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων, πρότερον μὲν τὸ θεωρεῖν, δεύτερον δὲ τὸ προσέχειν, ἵνα μήποτε οὐκ τὸ μὴ βλέπειν καὶ ἐκ ἀπροσεξίας μεταλάβῃ τις τῆς ἀπηγορευμένης ζύμης ἐκείνων, διὰ τοῦτο προστίθησι τὸ, ὁρᾶτε, λέγει τοῖς

Et quum venissent Discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. Quoniam Discipulis qui præterierant, ij jam non vtiles erant panes quos habebant priusquam transirent; alijs enim opus illis erat, antequam transirent, & alijs item, postquam transissent; propterea cum tendentes ad vlteriorem ripam, panes asportare neglexissent, *obliti sunt* eos secum *accipere*. Trans fretum autem iverunt Discipuli Iesu, qui à corporeis ad spiritualia transiverunt; & à sensilibus, ad ea quæ intellectu comprehenduntur. Ac forsitan vt eos averteret, qui animo jam ad carnalia recurrere incipiebant, postquam fretum trajecissent, dixit ijs Iesus qui transiverant: *Intuemini & cavete*. Erat enim massa quædam doctrinæ & fermenti vere veteris, quod erat secundum nudam literam, propterea que ab ijs quæ ad nequitiam pertinent solutum non erat, quam massam Pharisæi præbebant, ac Sadducæi; de qua amplius non vult Iesus suos Discipulos comedere, vt pote qui eis recentem & spiritualem massam confecisset, se ipse præhens ijs qui à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum recesserant, & ad se accesserant, panem vivum qui de cœlo descendit, & qui vitam dat mundo. Quandoquidem autem ei qui non amplius fermēto, & massa, ac doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum vsurus sit, hæc est via, primum quidem vt videat, secundo autem vt caveat, ne quis aliquando ex eo quod non intueatur & non caveat, prohibiti illorum fer-

Matth. 16. 5.
Matth. 16. 6.
Ioh. 6. 51.

menti particeps fiat; propterea Discipulis primum dicit: *Intuemini*; deinde: *Cavete*. Perspicacium igitur est, & attentorum, separare fermentum Sadducæorum, & Pharisæorum, omnemque cibum qui non est ex
1. Cor. 5. 8. *azymis sinceritatis & veritatis*, à pane vivo, & qui de cœlo descendit, vt ea quæ Pharisæorum, & Sadducæorum sunt non quis admittat, sed comedendo vivum & verum panem animo confirmetur. Id vero quod dictum est, opportune ijs applicemus, qui Christianorum more viventes, corporaliter præterea Iudæorum more vivere volunt: hi enim non intuentur, neque cavent à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum; sed præter voluntatem Iesu qui illud prohibuit, Pharisæorum panem comedunt. Et quicunque, opinor, animum inducere nolunt Legem esse spiritualem, & futurorum bono-
Hebr. 10. 1. Col. 2. 17. rum vmbram continere, & vmbram esse futurorum, nec quærunt cujusnam futuri boni vmbra sit vnaquæque Lex, non intuentur, neque cavent à fermento Pharisæorum: qui autem & mortuorum resurrectionem improbant, non cavent à fermento Sadducæorum; & multi quidem inter eos qui diversis ab Ecclesia opinionibus adhærent, propter suam circa mortuorum resurrectionem incredulitatem, ij sunt qui fermento Sadducæorum sunt imbuti. Dum hæc diceret Iesus, cogitabant Discipuli, non clara quidem voce, sed in corde suo dicentes: *Quia panes non accepimus*. Ac talia ferme
Matth. 16. 7. erant quæ dicebant; si quidem haberemus panes, de fermento Pharisæorum, & Sadducæorum non caperemus; sed quoniam præ panum inopia periculum est ne de fermento illorum capiamus, non vult autem Servator nos ad illorum doctrinam iterum recurrere, propterea illud nobis dixit: *Intuemini, & cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum*. Et hæc quidem illi cogitabant: Iesus autem ea quæ in illorum erant cordibus respiciens, & sermones qui in illis habebantur audiens, vt pote cordium verus inspector, insimulat illos, tanquam non advertentes, neque memores panum quos ab ipso acceperant; propter quos, etiamsi panibus indigere viderentur, fermento tamen Pharisæorum, & Sadducæorum non egebant. Deinde exponens & apertius significans ijs quos varia panis & fermenti significatio incertos faciebat, non de sensili pane se illis locutum, sed de fermento in doctrina contento, subnectit: *Quare non in-*
Matth. 16. 11. *telligitis quia non de pane dixi vobis, sed cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum?* Etiamsi interpretationem dilucide non declarasset, sed etiamnum in tropologico sermone persisteret, intellexerunt Discipuli

A μαθηταῖς, καὶ δεύτερον τὸ, προσέχετε· δεύτερον δὲ τὸ, βλέπετε, καὶ προσεκτικῶν ἐστι, καὶ προσεκτικῶν, χωρίζειν τὴν ζύμην τῶν σαδδουκαίων, καὶ φαρισαίων, καὶ πᾶσαν τὴν ἀζύμων εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας τροφὴν ἀπὸ τοῦ ζῶντος ἄρτου, καὶ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκότος, ἵνα τὰ μὴ τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων μὴ προσίωμεν. τὸν δὲ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν ἄρτον ἐαδίων τις ῥωσθῇ τὴν ψυχήν· καὶ ὃ ῥητὸν δὲ οὐκαίρως ἀπροσφόρεμεν τοῖς μὴ θέλοντι χρηματίζειν ἀρχαίοις καὶ σωματικῶς ἰουδαΐζειν.

B ὅτι γὰρ οὐχ ὁρῶσιν, οὐδὲ προσέχουσιν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων. ἀλλὰ παρὰ τὸ βάλημα τοῦ ἀπαγορεύσαντος αὐτὸν ἰησοῦ τὸν φαρισαίων ἄρτον. ἐσθίουσι καὶ πάντες οἱ, οἶμαι, ὅσοι καὶ βάλλονται φρονεῖν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, καὶ σκιὰν ἔχει τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ σκιά ἐστι τῶν μελλόντων, οὐδὲ ζητοῦσι τίνος μελλόντος ἀγαθοῦ ἐστι σκιὰ ἕκαστος τῶν νόμων, οὐχ ὁρῶσιν, οὐδὲ προσέχουσιν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων. οἱ δὲ καὶ τὴν τῶν νεκρῶν

C ἀναστάσεως ἀίδιοσιν, καὶ φυλάττονται ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν σαδδουκαίων. καὶ πολλοί γε ἐν τοῖς ἑτεροδόξοις περὶ τὴν περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀπιστίαν εἰσὶν οἱ ἐμφορούμενοι τῇ τῶν σαδδουκαίων ζύμῃ· ταῦτα δὴ λέγοντος τοῦ ἰησοῦ διεμελετῶτο καὶ γογγυσμὸς λέγοντες οἱ μαθηταὶ, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις ἑαυτῶν, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν· καὶ οἱονεὶ τοιαῦτα ἦν ἀγόμενον, εἰ μὴ ἔχομεν ἄρτους, οὐκ ἂν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων εἰληφεμεν. ἐπεὶ δὲ ἀπορία ἄρτων κινδυνεύομεν ἀπὸ τῆς ἐκείνων ζύμης λαβεῖν,

D καὶ βούλεται δ' ἡμᾶς ὁ σωτὴρ παλινδρομεῖν ἐπὶ τῇ ἐκείνων διδασκαλίᾳ, διὰ τοῦτο ἡμῖν εἶπε τό· ὁρᾶτε, καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων· καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι διελογίζοντο. ὁ δὲ βλέπων ἰησοῦς τὰ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἀκούων τῶν ἐν αὐτοῖς λόγων, ὡς τῶν καρδιῶν ἐπίσκοπος δηλῶν, ὅτι πλήσαι αὐτοῖς, ὡς ἀνοήσιν, οὐδὲ μεμνημένοις ἄρτων, ὧν πρὸς αὐτὸν εἰλήφασι. δι' οὓς καὶ ἐν ἀπορίᾳ δοκοῦντες εἶναι ἄρτων, οὐκ ἔχρηζον τῆς

E φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων ζύμης· εἶτα σαφηνίζων, καὶ γυμνότερον πρὸς τοὺς ἐξηγουμένοις διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἄρτου καὶ ζύμης, ὅτι μὴ περὶ αἰσθητοῦ ἔλεγεν αὐτοῖς ἄρτου, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ζύμης, ὑπεφέρει τό· πῶς οὐ νοεῖτε ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν, προσέχετε δὲ ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων; κἀκεῖ μὴν γυμνότερον αὐτὸ τὴν ἑρμηνείαν, ἀλλ' ἐν ὑπονοίαις τῇ τροπολογίᾳ, συνῆκαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι ὁ λόγος τοῦ σωτῆρος ἦν

περὶ διδασκαλίας, τροπικῶς ζύμης εἰρημένης, ἣν ἐδίδασκον Φαρισαῖοι, καὶ Σαδδουκαῖοι. ὅσον μὲν οὖν ἐφ' ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν ποιοῦντα τὴν φασκουσαν ἐπαγγελίαν. ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὐ δυνάμεθα παρεῖναι, οὐδὲ ἀπορεῖν τροφῆς, ὡς ἀφ' τὴν ἀπορίαν αὐτῆς ζητεῖν καὶ παρὰ Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων τῆς ἀπηγορευμένης ζύμης λαμβάνειν, καὶ ἐσθίειν. ἔσται δὲ ἄν ποτε καιρὸς συμβῇ αὐτὸ τοῦ ἡμᾶς ἀτρεφεῖν, ὡς ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις λέλεκται, ἐν τρισὶ· ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσιν. ἀλλὰ κἂν τοῦτο συμβῇ, μὴ βουλόμενος ἡμᾶς νηστεῖς ἀπολύσαι, μήποτε ἐκλυθῶμεν ἐν τῇ ὁδῷ, βύζησεν ὅτι τοῖς παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἄρτοις, καὶ ποιεῖ ἡμῖν περισσεύσαι ἀπὸ τῶν ἑπτὰ ὡς ἀπεδιδάξαμεν ἄρτων, τοὺς ἑπτὰ σπυρίδας ἐπὶ τῇ καὶ τοῦτο τηρητέον, ὅτι τοὺς οἰομένους μὴ πάνυ τὴν θεότητα πιστεύεσθαι τοῦ σωτῆρος ἐκ τοῦ τῶν μαθητῶν διαλογίου, ὅτι δὲ, ἀναλογιζομένων ἐν ἑαυτοῖς τῶν μαθητῶν, καὶ λεγόντων ἄρτους μὴ ἔχειν γεγονέναι τοὺς ἀναλογισμοὺς τοῦ Ἰησοῦ, καὶ εἰπεῖν· τί ἀναλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔλαβετε; οὐκ αἰνιττόμενον ἦν· μονάζοντος γὰρ γινώσκει τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὡς ὁ σολομῶν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν φησιν, ὁ κύριος· ἐπεὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος· προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης, συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῶν ἄρτων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων, ὅπτησεν εἰ ὅταν ποτὲ αἱ ζύμαι ὀνομάζωνται, εἰς διδαχὴν ἐξαλλοιοῦσιν, εἴτε ἐν νόμῳ, εἴτε καὶ ἐν ταῖς μετὰ τὸν νόμον γραφαῖς· ὅταν δὲ μήποτε ζύμη καὶ προσφέρεται ὅτι τὸ θυσιαστήριον. καὶ γὰρ δεῖ τὰς ψυχὰς ἐξαπὸν ἔχειν διδασκαλίας, ἀλλ' τῆς ἀεὶ μόνον αἰτήσεις ἀγαθῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ· ζητήσας δ' αἴ τις ἀφ' τὰ ἀποδεδομένα περὶ τῶν μαθητῶν ἐλθόντων εἰς τὸ πρῶτον, εἰ δυνατά τις ἦλθεν εἰς τὸ πρᾶγμα ἐνειδίζεσθαι ὡς ὀλιγόπιστος, καὶ ὡς οὐδέπω νοῦν, οὐδὲ μεμνημένων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γεγενημένων· καὶ χαλεπὸν δ' οἶμαι πρὸς τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ὡς πρὸς τὸ τέλειον, ὅταν ἔτεμν ἔλθῃ, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται, πῶς ἡ ἐνταῦθα πίστις ἡμῶν ὀλιγοπιστία ἐστὶ, καὶ ὡς πρὸς ἐκεῖνο οὐδέπω νοῦν ἔχομεν εἰ ἐκ μέρους γινώσκοντες, οὐδὲ μεμνόμεθα· καὶ γὰρ ἀφορκῆ, καὶ συμπεφυρκτεινομένην μνήμην ἀναλαβεῖν δυνάμεθα παρὰ πλήθει τῆς φύσεως τῶν θεωρημάτων· ἔστι δὲ ὅτι καὶ ἐντεῦθεν μαθεῖν ὅτι καὶ ὅτι μόνοις ἀναλογισμοῖς ὡς ἐν ἑαυτοῖς ἀναλογιζόμεθα, ἐὰν ἔτε ἐγκαλούμεθα, καὶ ὡς ὀλιγό-

A sermonem habere Servatorem de doctrina, tropice, fermentum, dicta, quæ à Pharisæis, & Sadducæis tradebatur. Quamdiu igitur nobiscum habemus Iesum promissum facientem, quod tale est: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem* Matt. 28.
sæculi, jejunare non possumus, nec alimentis indigere, ita vt propter illorum inopiam, 20.
etiam à Pharisæis, & Sadducæis vetitum fermentum accipere & comedere studeamus. Erit autem aliquando illud tempus, quum illo præsente deerunt nobis alimenta, vt superius dictum est hoc loco: *Triduo jam per-* Matth. 15.
B *severant mecum, & non habent quod mandu-* 32.
cent: sed etiam si id contingat, dimittere nos jejunos nolens, ne deficiamus in via, benedicit panibus qui sunt apud Discipulos, efficitque vt è septem panibus, quemadmodum tradidimus, supersint nobis septem sportæ. Illud præterea observandum est, propter eos qui Servatoris divinitatem ex Evangelio Matthæi non valde probari putant, videlicet reputantibus apud se Discipulis, & dicentibus panes se non habere, nosse illorum cogitationes Iesum, & dicere:
C *Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis?* rem humanam non fuisse. Solus enim corda hominum novit Dominus, vt ait Salomon Regnorum tertio. Quo- 3. Reg. 8. 39.
niam autem, postquam Iesus dixit: *Cavete à fermento*, intellexerunt Discipuli non dixisse illum cavendum esse à panibus, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum, advertes an vbicunque fermentũ nominatur, pro doctrina tropice explicetur, sive in Lege, sive in Scripturis quæ Legem sequuntur: ita etiam an fermentum super altare non offertur; nec enim par est preces
D habere rationem doctrinæ, sed esse duntaxat petitiones bonorum à Deo. Quæsiverit autem quispiam propter ea quæ à nobis scripta sunt de Discipulis qui transierunt, possitne alicui, postquam trajecerit, modica fides exprobrari, quodque nondum intelligat, & nondum eorum meminerit quæ à Iesu facta sunt. Ad hæc, opinor, non difficile fuerit dicere, ratione habita *perfecti*, quod *cum advenerit, evacuabitur quod ex* 1. Cor. 13. 10
parte est, omnem, quæ hic est, fidem nostram, incredulitatem esse; & illius ratione
E habita nondum nos intelligere, qui ex parte cognoscimus, neque recordari: nec enim sufficientem, & æqualem magnitudini naturæ rerum speculandarum memoriam capere possumus. Præterea & inde discere est nonnunquam nos propter solas cogitationes quas intra nosmet agitamus redargui, & tanquam exigua præditos fide insimulari.

Arbitror autem ego, quemadmodum cor-
de tantum quis adulteratur, non omnino ad
facinus ipsum progrediēs; ita & reliqua quæ
vetita sunt solo corde aliquem committere.
Quemadmodum ergo qui solo corde adul-
teratur, pro ejusmodi adulterio punietur;
ita & qui eorum quæ prohibita sunt quid-
piam corde perpetrarit; verbi gratia qui so-
lo corde furtum admiserit, vel corde dun-
taxat falsum dixerit testimonium, non per-
inde vt qui revera furatus fuerit, vel facinus
ipsum falsi testimonij commiserit, sed tan-
tum vt qui talia corde fecerit, punietur at-
que id quidem, si per ipsum solum steterit,
quominus ad nefarium facinus perpetran-
dum accesserit. Nam si præterquam quod
voluit, attentarit quidem, sed parum pro-
cesserit; itidem punietur, vt qui non solo
corde, sed opere ipso peccaverit. Ad hæc
aliquis quæsiverit, an quis corde solo adul-
teratur, licet ipsum adulterij opus non ad-
miserit, sed solo corde intemperans sit. Si-
mile facies de reliquis rebus laude dignis.
Habet autem aliquid locus iste, quo proba-
biliter falli possimus, quod ea, opinor, ra-
tione removendum est. Adulterium in cor-
de admissum, minus est peccatum, quam si
quis opus ipsum adjunxerit. Fieri autem
non potest pudicitiam esse in corde, quæ
actionem pudicam impediat: nisi quis super
ea re assumat in exemplum, juxta Legem,
virginem in solitudine violatam. Ponatur
enim cor alicujus esse purissimum; vim au-
tem in re impudica corpori casto vitium ob-
tulisse. Hæc quidem mihi in occulto casta
omnino esse videtur; corpore vero non item
pura esse, qualis erat ante vim illatam: sed
non propterea quod non pura sit, jam &
impudica est. Hæc autem dicta sunt, pro-
pter illud: *Cogitabant inter se dicentes, Quia
panes non accepimus:* cui subjungitur illud:
*Sciens autem Iesus dixit, Modicæ fidei, quid
cogitatis inter vos?* & quæ sequuntur; nam
expendi par erat vituperium eorum quæ
sunt in occulto; & simul laudem eorum quæ
sunt in occulto. Miror autem Discipulos,
antequam sermo explicatus illis fuerit à Ie-
su, in animum induxisse suum sancire sibi
præceptorem ac Dominum, vt à Pharisæo-
rum, ac Sadducæorum sensili fermento, tan-
quam non puro, ac propterea vetito ca-
veant: adeo vt, cum etiam panes non as-
sumserint, eorum fermento non vtantur.
Simile autem quæreremus & in alijs; sufficit
autem, exempli causa, quod de Samarita-
na scriptum est his verbis: *Omnis qui bibit ex
aqua hac, sitiet iterum, Qui autem biberit ex*

Deut. 22. 25.

Joh. 4. 13, 14.

A πτοι ὀνειδιζόμθα· ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι ὥσαυτ μοι-
χεύει τις ἐν τῇ καρδίᾳ μόνῃ, ὃ πολλοὶ φύ-
ναι καὶ ὑπὲρ τὴν πρᾶξιν, ὅτε καὶ τὰ λοιπὰ τῶν
ἀπηγορευμένων ἐν μόνῃ τῇ καρδίᾳ τις πρᾶτ-
τει· ὡς οὖν ὁ μοιχεύσας ἐν τῇ καρδίᾳ, οὐκ ἄ-
λογον τῇ τοιαύτῃ μοιχείᾳ κολασθήσεται, ὅστις
καὶ ὁ τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσας ἐν τῇ καρ-
δίᾳ, φεῦ εἰπὼν κλέψας ἐν μόνῃ καρδίᾳ, ἢ ψευ-
δομαρτυρήσας ἐν μόνῃ καρδίᾳ, οὐχ ὡς καὶ
ἔργῳ μὲν κλέψας, ἢ καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς ψευ-
B δομαρτυρίας ἐπιτελέσας, ὡς ὁ μόνον ἐν τῇ
καρδίᾳ τὰ τοιαῦτα ποιήσας κολασθήσεται, καὶ
τοῦτο εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν μὴ ἔλθοι καὶ ὑπὲρ τὴν μοχθη-
ρὰν πρᾶξιν· εἰ γὰρ πρὸς τοῦ βουληθῆναι
ἐπεχείρησε μόνον, οὐ τέτυχε δὲ, κολασθήσεται,
οὐχ ὡς τῇ καρδίᾳ μόνῃ, ἀλλ' ὡς καὶ τῇ πρᾶ-
ξει ἡμαρτηκώς· ζητήσαι δ' ἄν τις πρὸς τὰ τοι-
αῦτα, εἰ μοιχεύει μόνον τις ἐν τῇ καρδίᾳ μόνῃ,
* καὶ μὴ ὃ ἔργον τῆς μοιχείας ποιήσῃ, ὃ σω- * χ. ἐν
φρονεῖ ὁ ἐν μόνῃ τῇ καρδίᾳ· ὃ πρὸς ἁπλῶς οὐ-
δὲ καὶ πρὸς τῶν λοιπῶν ποιήσεις ἐπαινετέον· ἐγὼ
C δὲ τι πιθανὸς ἡμᾶς παραλογίσασθαι δυνά-
μενον ὁ τόπος, ὅσον τοῦτον, οἶμαι, καθαιρεῖν τὸ
τόπον· μοιχεία μὲν γὰρ γενομένη ἐν τῇ καρδίᾳ,
ἔλαττόν ἐστιν ἁμάρτημα, ἢ εἰ πρᾶξιν τις καὶ
τὴν πρᾶξιν· ἀμήχανον ὁ σωφρονῶν εἶ ἐν
καρδίᾳ, ἐμποδίζοντος τῇ σωφρονικῇ πρᾶξει.
οὐ μὴν ἄρα τις καὶ ὑπὲρ τοῦτο τὴν ἐρημίαν βια-
σθεῖσαν παραλάβοι, καὶ τὸν νόμον, εἰς παράδει-
γμα πρόχειρον· ἔστω γὰρ τὴν καρδίαν τοῖς εἶ)
καθαρωτάτην, τὴν δὲ βίαν πεποιηκέναι ἐν τῷ
D ἀκολάστῳ τὴν φθορὰν τοῦ σώματος* τοῦ σώφρο- * C. R. τοῦ
νος· αὕτη δὴ δοκεῖ μοι σώφρων μὲν πάντως
εἶ ἐν τῷ κρυπτῷ, ὡς ὁ σώμαν σῶκέν εἶ)
καθαρά, ὁποία πρὸς τῆς βίας ἦν· ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ
τοῦ καθαρά, ἤδη τοῦ ἀκόλαστος· ταῦτα καὶ λεγόμενα
ἐλεγόμενα ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ
ἐλάβομεν, τὸ ἐπιφέρεται τό· γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς
εἶπεν, ὀλιγόπιστοι τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς
καὶ τὰ ἑξῆς· ἔδει γὰρ τὸν πρὸς ἐν τῷ κρυπτῷ
φόβον ἐξετασθῆναι, καὶ παραμυθίας αὐ-
τῷ * τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ ἔπαινον· θαυμάζω δ' * χ. τῶν
εἰ οἱ μαθηταὶ ἀγνοοῦν, πρὶν σαφηνισθῆναι αὐτοῖς
ἐκ τοῦ Ἰησοῦ τὸν λόγον, ὅτι ἀπαγορεύει αὐ-
τοῖς ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος ἀγαθὸν τὸν ζύμην
φαρισαίων, ἢ σαδδουκαίων φυλάξασθαι, ὡς
ὁ καθαρά, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαγορευομένην, ἵνα
μηδ' ὅτι ἄρτους οὐκ εἰλήφεισαν, τῇ ἐκείνων ζύμῃ χρήσωνται· ὃ δὴ ὅμοιον καὶ ἄλλων μὲν
ζητήσαιμεν. ἀρκεῖ δὲ παραδείγματος χάριν ὁ περὶ τῆς Σαμαρείτιδος ἐν τῷ· πᾶς ὁ πίνων
ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν. ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ δι-
ψήσει

ψήσεις τὸν αἰῶνα· ὃ γὰρ ἐκεῖ, ὅσον ὅτι τῇ λέξει, ἡ σαμάρεῖτις δόξει ἀεὶ ἀεὶ τὸ ὕδατος αἰθέτῳ ἐπαγγέλεσθαι τὸ σωτῆρα λέγοντα· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· κἀκεῖνα δὲ ὧν ἐξαπολογητέον, καὶ συνεξεταστέον ὕδωρ πηγῆς τοῦ ἰακὼβ, ἀφ' ἧς ἤντλει ἡ σαμάρεῖτις, ὕδατι τοῦ ἰησοῦ. καὶ ἐνταῦθα ὃ ὅμοιον ποιητέον, πάλαι γὰρ οὐδὲ ἄρτοι ἔστο πεφθέντες, ἀλλά τις ζύμη αὐτὸ μόνον ἀμὶ, ἡ διδαχὴ τῶν φαρισαίων, καὶ σαδδουκαίων.

A aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: illic enim, pro significatione verborum, Samaritana videbitur existimare aquam sensilem promittere Servatorem, quum ait: *Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Hæc igitur tropice explicanda sunt, & contendenda aqua fontis Iacob, è quo hauriebat Samaritana, cum aqua Iesu: & simile hoc loco faciendum est; fortasse enim neque panes cocti erant, sed crudum duntaxat fermentum, doctrina Pharisæorum & Sadducæorum.

B

Περὶ τῆς ἐν καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως τοῦ ἰησοῦ, τοῦ τίνα αὐτὸν λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι.

De interrogatione Iesu in Cæsarea, quemnam ipsum homines esse dicant.

Ἐλθὼν δὲ ὁ ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη καισαρείας τῆς φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· πυνθάνεται τοῦ μαθητοῦ ὁ ἰησοῦς τίνα λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, ἵν' ἡμεῖς μαθόντες ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως τῶν ἀποστόλων τὰς διαφόρους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐν ἰουδαίοις γνωμῶν ἀναλήψεις τότε· πάλαι δὲ καὶ ἵνα οἱ μαθηταὶ τοῦ ἰησοῦ διδάσκωνται ἀεὶ τοῦ εἰρηνεύεσθαι περὶ τῶν λεγομένων ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ αὐτοῦ. ὅταν γὰρ πρὸς πάντα συμβαίνῃ τοῖς ὅ, εἴ τι μὴ φαῦλον λέγεται, τούτου τὰς ἀφορμὰς πάντῃ τρόπῳ τοῦ εἰρηνεῖν. εἴ τι δὲ ἀγαθὸν, τούτου τὰς προφάσεις συναύξειν· πλὴν ὅσα διὰ τὰ διάφορα ἐν ἰουδαίοις τοῦ ἰησοῦ κινήματα, τίνα ἔστιν ἀπὸ τινων ἀχύμων δογμάτων ἔλεγόν τινες μὲν ὅτι ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, ὁμοίως ἡρώδης τῶν τετράρχη τῶν εἰπόντι τοῖς παισὶν αὐτοῦ· οὗτός ἐστιν ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ· ἄλλοι δὲ ὅτι ἠλίας ἐστὶν ὁ νῦν κεκλημένος ἰησοῦς, ἤτοι γνῶσιν ἀτομείας δεύτερον, ἢ ἔκπτωσιν ἐν σαρκὶ ζῶν, καὶ τὰ παρόντα ὑπεφαίνεις χρόνον· καὶ οἱ φάσκοντες ὅτι ἱερεμίας εἶν ὁ ἰησοῦς, καὶ οὐχὶ τύπος τοῦ χριστοῦ ὁ ἱερεμίας, πάλαι ἐκ τῶν εἰρημένων ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ ἱερεμίου περὶ χριστοῦ ἐκινήθησαν, οὐ πληρωθέντων μὲν ἐν τῷ προφήτῃ τότε, δοξαζομένων δὲ πληρῶσθαι ἐν ᾧ ἰησοῦς, ὃν ἔθετο ὁ θεὸς εἰς ἔθνη, καὶ βασιλείας ἐκριζοῦν, καὶ καταστρέφειν, καὶ ἀπολλύειν, καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ μεταφυτεύειν, προφήτην αὐτὸν εἰς ἔθνη γενέσθαι ποιήσας, οἷς ἐκήρυξε τὸν λόγον· ἀλλὰ καὶ οἱ λέγοντες ὅτι εἷς τις ἦν τῶν προφητῶν, τοιοῦτοι περὶ αὐτοῦ ἐπελάμβανον, διὰ τὰ ἐν τοῖς προφήταις, ὡς πρὸς αὐτοὺς μὲν ῥηθέντα, ἃ πεπληρωμένα ἦν ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλ' οἱ μὲν ἰουδαῖοι, ὡς ἄξιοι τοῦ ὑπὸ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κεκρυμμένου, ἐνεδοξάζοντο περὶ τοῦ ἰησοῦ;

Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat Discipulos suos. Quærit à Discipulis Iesus, quemnam ipsum homines esse dicant, vt ex Apostolorum responsione discamus varias, quæ tunc temporis inter Iudæos fuerunt, de Servatore nostro opiniones: fortasse etiam vt Discipuli Iesu curiose semper eorum satagere doceantur, quæ de illo ab hominibus dicuntur: quod ad id ijs proderit qui illud faciunt, vt si quid mali dicatur, hujus occasiones omni ope præcidant; sin boni aliquid, ejus causas augeant. Cæterum vide quomodo propter varios in Iudæis super Iesu animi motus, ex malesanis quibusdam opinionibus dicerent quidem nonnulli hunc esse Iohannem Baptistam, quemadmodum Herodes Tetrarcha, qui pueris suis dixerat: *Hic est Iohannes Baptista; ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo;* alij vero Eliam esse eum qui nunc Iesus appellatur, vel renatum, vel ab eo tempore in carne viventem, hoc autem tempore apparentem. Qui dicebant autem Iesum esse Ieremiam, nec Ieremiam Christi typum esse, fortasse ijs moti sunt quæ initio Ieremiæ de Christo dicta sunt, tunc quidem in Propheta non completis, sed nunc in Iesu perfici cœptis, quem *constituit* Deus *super gentes, & super regna, vt evellat, & destruat, & disperdat, & dissipet, & ædificet, & plantet,* efficiens vt esset Propheta super Gentes quibus sermonem annuntiavit. Sed & qui vnum illum esse ex Prophetis dicebant, talia de illo existimabant, propter ea quæ in Prophetis, tanquam in ipsos dicta sunt, in illis autem minime completa fuerunt. At Iudæi, vt pote velo cordi eorum prætento digni, falsa de Iesu opinabantur;

Matth. 16. 13.

Matth. 14. 2.

Ierem. 1. 10. 11.

Petrus autem tanquam non carnis & sanguinis discipulus, sed & qui revelationis Patris qui in cœlis est capax fuerat, hunc esse Christum confessus est. Magnum igitur erat, id quod à Petro Servatori dictum est: *Tu es Christus*; ignorantibus Iudæis Christum hunc esse: majus autem, scivisse illum, non modo hunc esse Christum, sed *filium Dei vivi*, quique per Prophetas dixerat: *Vivo ego*, &: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ.* Erat autem & is vita qui dixit: *Ego sum vita*, vt pote à Patre qui fons vitæ est. Et adverte diligenter annon quemadmodum idem non sunt fons fluvij, & fluvius; ita fons vitæ, & vita. Atque hæc quidem addidimus, quod ad illud pertinerent: *Tu es Christus filius Dei vivi*: egregium enim quidpiam docendum fuit super eo quod de Deo & Patre rerum omnium dictum est, tanquam vivente tum ex propria sui ipsius vita, tum & eorum qui illius participes sunt. Quandoquidem autem diximus eos qui Iesum esse Iohannem Baptistam pronuntiaverunt, vel aliquem ex ijs quorum deinde mentio fit, non ex sanis aliquibus opinionibus id dixisse, probemus & illud dicentes, si Iesum ad Iohannem euntem baptismi causa, & Iohannem Iesum baptizantem offendissent, ab aliove audissent, neutiquam dicturos fuisse Iesum esse Iohannem: sed & si intellexissent effatum quod pronuntiavit Iesus: *Si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus est*, & dictum illud audissent tanquam aures habētes, nō dicturos fuisse nonnullos ipsū esse Eliam: & qui dixerunt hunc esse Ieremiam, si vidissent plerosque è Prophetis nonnulla illius significativa in se suscepisse, Ieremiam hunc esse minime pronūtiaturos fuisse; quēadmodum neque alios, aliquem ex Prophetis. Quod autem respondens Simon Petrus dixit his verbis: *Tu es Christus filius Dei vivi*, si illud idem dicamus sicut Petrus, eo nobis per carnem & sanguinem non revelato, sed per lumen quod à Patre cœlesti cordibus nostris affulserit, fortasse simus & ipsi id quod Petrus; nempe, itidem vt ille, fortunati prædicamur, propterea quod hæc etiam ad nos pervenerunt, quæ causa illi fuerunt, cur beatus sit existimatus; eo quod neque caro, neque sanguis revelaverint nobis Iesum esse Christum, filium Dei vivi, sed Pater qui in cœlis est, è cœlo ipso, vt in cœlo vivamus; eo nobis revelante revelationem ad cœlum illos evehentem qui velamen à corde detraxerint, *spiritum autem sapientiæ Dei & revelationis* susceperint. Quod si postquam dixerimus & nos, quem-

Matth. 16. 16.

Ierem. 2. 13.

Ioh. 14. 6.

Matth. 11. 14.

Ephes. 1. 17.

A πέτρος δὴ ὡς ὁ σαρκὸς, καὶ αἵματος μαθητὴς, ἀλλὰ καὶ χορήσας ἀποκαλύψεν τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, ὡμολόγησεν αὐτὸν τὸ χριστὸν τυγχάνειν· ἦν μὲν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ πέτρου λεγόμενον τῷ σωτῆρι, τὸ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς, μὴ γινωσκόμενον ὑπὸ τῶν ἰουδαίων ὅτι χριστὸς εἴη, μέγα· μεῖζον δὲ, ὅτι ἠπίστατο αὐτὸν οὐ μόνον χριστὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ διὰ τῶν προφητῶν εἰρηκότος· ζῶ ἐγὼ, καὶ· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ ἡ ὡς ἀπὸ B πηγῆς ζωῆς τοῦ πατρὸς, ὁ εἰπών· ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· καὶ προσέχε· ἐπιμελῶς εἰ μὴ ὥσαυτως ἡ ἑαυτὸν ἐστι πηγὴ ποταμοῦ, καὶ ποταμὸς, ὅπως πηγὴ ζωῆς, καὶ ζωή· καὶ ζωὴ καὶ ὁ προσεθήκαμεν διὰ τὸ προσκεῖσθαι τοῦ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. εὐχάριστον χαρὰν ἐχεῖν ἐπιδεῖξαι ἐν τῷ λεγομένῳ περὶ τοῦ θεοῦ, καὶ πάντων τῶν ὅλων, ὡς ζῶντος, ἐκ τε τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ τῶν μετεχόντων αὐτῆς· ἐπεὶ δὲ εἰπομεν μὴ ἀπὸ τινων ὑγιῶν δογμάτων εἰρηκέναι C τοὺς ἀποφηναμένους εἶναι τὸν ἰησοῦν ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἢ τινα τῶν διαφερομένων, καταστυράσωμεν καὶ τοῦτο λέγοντες ὅτι εἰ ἐνεπτύχεισαν ὅτι ὁ βαπτισμα ἀπελουόμενον τοῦ ἰησοῦ πρὸς τὸν ἰωάννην, καὶ βαπτίζοντα τοῦ ἰωάννην τὸν ἰησοῦν * εἰ ἀκηκόεισαν ἐκ τινος, * κ. ἢ οὐκ ἂν ἔλεγον ἰησοῦν εἶναι τὸν ἰωάννην· ἀλλὰ καὶ εἰ νενοήκασι ὁ δόγμα ἀφ' οὗ εἶπεν ὁ * ἰησοῦς εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, καὶ ὡς ἔχοντες ὦτα ἀκηκοεισαν τοῦ * λελεγμένου, οὐκ ἂν εἶπον τινες αὐ- D τὸν εἶναι ἠλίαν· καὶ οἱ εἰπόντες αὐτὸν εἶναι ἱερεμίαν, εἰ ἑώρων ὅτι οἱ πλείονες τῶν προφητῶν συμβολικά τινα αὐτῷ ἐπειλήφασιν, οὐκ ἂν ἔλεγον αὐτὸν εἶναι ἱερεμίαν. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοι ἕνα τινα τῶν προφητῶν· πάχα δὲ ὅσῳ ἀπεκριθεὶς σίμων πέτρος εἶπεν ἐν τῷ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐὰν ὡς ὁ πέτρος λέγωμεν, ὁ σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν ἀποκαλύψαντος, ἀλλὰ φωτὸς ἡμῖν τῆς καρδίας ἐλλαμψαντος ἀπὸ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, καὶ E αὐτοὶ γενόμεθα ὅσῳ καὶ ὁ πέτρος, ὁμοίως αὐτῷ μακαριζόμενοι, διὰ τὸ καὶ τὰ τοῦ μακαρισμοῦ ἐκείνα, καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐφθακέναι, τῷ σαρκὸς καὶ αἵματος μὴ ἀποκεκαλυφέναι ἡμῖν τὸν τοῦ ἰησοῦ υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀλλὰ τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα, ἀπ' αὐτοῦ τῶν οὐρανῶν, ἵνα ἐν οὐρανοῖς πολιτευόμεθα, ἀποκαλύψαντος ἡμῖν ἀποκάλυψιν ἀναγαγόντα ἡμᾶς τοὺς οὐρανοὺς τοὺς προσεφεστῶτας μὴ πρὸς κάλυμμα ἀπὸ τῆς καρδίας, ἀνελόντας δὲ πνεῦμα τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀποκαλύψεως· εἰ δὲ φήσαντες καὶ ἡμεῖς ὡς ὁ πέτρος· σὺ εἶ ὁ

ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, οὐχ ὡς σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν ἀποκαλυψάντων, ἀλλὰ φωτὸς ἡμῶν τῇ καρδίᾳ ἐλλάμψαντος ἀπὸ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός, γινόμεθα πέτρος, καὶ ἡμῖν αὐλίζοιτο ἀπὸ τοῦ λόγου τό· σὺ εἶ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. πέτρα γὰρ πᾶς ὁ Χριστοῦ μαθητής, ἀφ' οὗ ἔπινον οἱ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, καὶ ὅτι πᾶσαν τὴν τοιαύτην πέτραν οἰκοδομεῖται ὁ ἐκκλησιαστικὸς πᾶς λόγος, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πολιτεία· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τῶν τελείων ἐχόντων τὸ ἄθροισμα τῶν συμπληρούντων τὴν μακαριότητα λόγων, καὶ ἔργων, καὶ νοημάτων, ἔστιν ἡ ὑπὸ τοῦ θεοῦ οἰκοδομουμένη ἐκκλησία· εἰ δὲ ὅτι τὴν ἵνα ἐκείνον πέτρον νομίζεις ὑπὸ τοῦ θεοῦ οἰκοδομεῖσθαι τὴν πᾶσαν ἐκκλησίαν μόνον, τί οὐ φήσεις καὶ ἰωάννου τοῦ τῆς βροντῆς υἱοῦ, ἢ ἑκάστου τῶν ἀποστόλων; ἄλλως τε ἆρα τολμήσαιμεν λέγειν ὅτι πέτρου μὲ ἰδίως πύλαι ἅδου οὐ κατισχύσουσι, τῶν ἄλλων ἀποστόλων, καὶ τῶν τελείων καταχύσουσι; οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι πάντων, καὶ ἐφ' ἑκάστῳ αὐτῶν τὸ προειρημένον, τό· πύλαι ἅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, φησί, καὶ τό· ὅτι ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν; ἆρα δὲ τῷ πέτρῳ μόνῳ δίδοται ὑπὸ τοῦ κυρίου αἱ κλεῖδες τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, καὶ οὐδεὶς ἕτερος τῶν μακαρίων αὐτὰς λήψεται; εἰ δὲ κοινόν ὅτι καὶ ἄλλοις ἑτέροις τό· δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, πῶς οὐχὶ καὶ πάντα τὰ προειρημένα, καὶ τὰ ὑπερφερόμενα, ὡς πρὸς πέτρον λελεγμένα; καὶ γὰρ ἐν τούτοις μὲ ὡς πρὸς πέτρον εἰρῆσθαι δοκεῖ τό· ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐν ᾧ καὶ ἰωάννου δοὺς πνεῦμα ἅγιον ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς εἶπε τοῦ ἐμφυσήματος φησί· λάβετε πνεῦμα ἅγιον, καὶ τὰ ἑξῆς· πολλοὶ τίνων φήσουσι πρὸς τὸν σωτῆρα· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀλλ' οὐ πάντες οἱ τοῦτο φάσκοντες ἐρῶσιν αὐτῷ, οὐδαμῶς μὲ ἀπὸ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀποκαλυψάντων τοῦτο μεμαθηκότες, αὐτοῦ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς ἀφελόντος τὸ ὑπακείμενον τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κάλυμμα, ἵνα μὴ τοῦτο φωνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ κυρίου κατοπτριζόμενοι, ἐν πνεύματι θεοῦ λαλοῦσι λέγοντες πρὸς αὐτόν· κύριος ἰησοῦς, καὶ πρὸς ἄλλον τό· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· καὶ εἴ τις λέγοι τοῦτο πρὸς ἄλλον, οὐ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀποκαλυψάντων αὐτῷ, ἀλλὰ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς, τοῦ εἰρημένου, ὡς μὴ τὸ γράμμα τοῦ εὐαγγελίου λέγοι, πρὸς ἐκεῖνον τὸν πέτρον· ὡς οὐ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διδάσκει, πρὸς πάντα τὸν γεγραμμένον, ὁποῖος ὁ πέτρος ἐκεῖνος· πρώτου μὲν γὰρ πέτρας, πολλοί τινες οἱ μιμηταὶ χριστοῦ, τὸ

A admodum Petrus: *Tu es Christus filius Dei vivi*, non quasi revelatum nobis fuerit à carne vel à sanguine, sed luce cordi nostro affulgente à Patre qui in cœlis est, Petrus efficimur; dicatur & nobis à Verbo: *Tu es Petrus*, & quæ sequuntur. Petra enim est omnis Discipulus Christi, de quo bibebant, qui *bibebant de spiritali consequente petra*; & super quamlibet ejusmodi petram ædificatur omnis sermo Ecclesiasticus, & vitæ juxta ipsum institutæ ratio: vnicuique enim perfecto habenti congregationem sermonum B beatitudinem perficientium, & operum, & cogitationum, inest Ecclesia à Deo ædificata. Si vero super vnum illum solummodo Petrum totam Ecclesiam à Deo ædificari arbitraris, quid de Iohanne tonitrus filio, & vnoquoque Apostolorum dixeris? Alioquin an audebimus dicere portas Inferi speciatim adversus Petrum non prævalituras, prævalituras autem adversus reliquos Apostolos, & perfectos? Nonne vero & in omnibus & in his singulis fit istud quod supra dictum est: *Portæ Inferi non prævalebunt adversus eam*, & illud quoque: *Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*? An etiam C soli Petro dantur à Domino claves regni cœlorum, nec quisquam beatorum alius eas accipiet? Quod si & id alijs commune est: *Dabo tibi claves regni cœlorum*, quomodo & non ea quæ præcedunt, communia sunt, & quæ subnectuntur tanquam in Petrum dicta? Hic etenim velut in Petrum dicta videntur ea: *Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata in cœlis*, & quæ sequuntur: in Evangelio autem Iohannis Servator dans Spiritum sanctum Discipulis per insufflationem, dicit: *Accipite Spiritum sanctum*, & D quæ sunt deinceps. Proinde multi dicent Servatori: *Tu es Christus filius Dei vivi*, at non omnes illud dicentes, haudquaquam à carne & sanguine revelantibus hoc edocti dicent illi, sed ablato ab ipso Patre qui in cœlis est imposito cordi eorum velamine, vt postea *revelata facie gloriam Domini speculantes* in Spiritu Dei loquantur, dicentes de illo: *Dominus Iesus*, & illi: *Tu es Christus filius Dei vivi*. Et si quis hoc dicit illi, sibi non revelatum à carne & sanguine, sed à Patre qui in cœlis est, ea consequetur, quæ vt ait quidem litera Evangelij, Petro huic E dicta sunt; vt docet autem Spiritus illius, cuilibet qui talis evadit, qualis erat ille Petrus. Nomen enim trahunt à Petra omnes imitatores Christi, spiritalis scilicet petræ

Matth. 16. 18.

1. Cor. 10. 4.

Matth. 16. 19.

Ioh. 20. 22.

2. Cor. 3. 18.

consequentis eos qui salvi fiunt, vt ex ea spiritualem potionem ebibant. Illi autem nomen trahunt à Petra, quemadmodum Christus; sed & cum Christi membra sint, nomine ab illo ducto Christiani appellati sunt; à Petra autem, Petri. Inde vero accepta occasione justos à Christi justitia, sapientes à Christi sapientia denominatos esse dices; idemque facies de reliquis ejus nominibus, nomina in Sanctos ducens; & quicunque tales fuerint, dicetur ijs à Servatore illud quod ita se habet: *Tues Petrus*, & quæ sequuntur; ad id vsque: *Non prævalebunt adversus eam*: Quam autem, *Eam*? an enim petram, super quam Christus ædificat Ecclesiam? an Ecclesiam? ambigua quippe locutio est: an quasi vnam, eandemque rem, Petram & Ecclesiam? Hoc ego verum esse existimo; nec enim adversus petram, super quam Christus Ecclesiam ædificat, nec adversus Ecclesiam portæ Inferi prævalebunt:

Prov. 30. 19. quemadmodum neque *via colubri super petram*, juxta id quod in Proverbijs scriptum est, reperiri possit. Quod si adversus aliquem Inferi portæ prævalebunt; qui talis erit, neque petra super quem Christus Ecclesiam ædificat, nec Ecclesia à Christo super petram ædificata fuerit. Petra quippe serpenti inaccessa est, & fortior portis Inferi sibi adversantibus, adeo vt propter robur illius, portæ Inferi adversus eam non prævaleant: Ecclesia vero, tanquam Christi ædificium, qui sapienter *ædificavit domum suam*

Matth. 7. 24. *super petram*, portarum Inferi capax non est, prævalentium quidem adversus quemcunque hominem qui extra Petram & Ecclesiam fuerit, sed invalidarum adversus illam. Postquam vero animadverterimus vnumquodque peccatorum, per quæ Christus ad Inferos iturus erat, portam esse in-

Ephes. 5. 27. feri, intelligemus animam *habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi*, quæque propter nequitiam neque sancta est, neque immaculata, petram non esse super quam Christus ædificat, neque Ecclesiam, neque Ecclesiæ partem, quam super petram Christus ædificat. Si quis autem nos super his convictos pudore afficere vult, propter multitudinem hominum ex Ecclesia qui fidem amplexi creduntur, dicendum est huic,

Matt. 20. 16. & 22. 14 non illud modo: *Multi vocati, pauci vero electi*, sed & id quod à Servatore ijs dictum est qui ad se accedunt, vt extat in Lucæ Evan-

Luc. 13. 24. gelio ijs verbis: *Contendite intrare per angustiam portam, quia multi, dico vobis, quærent intrare per angustiam & non poterunt*: dicendum & illud est, quod scriptum habetur in

Matth. 7. 1. Matthæi Evangelio eo modo: *Quoniam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & paucis sunt qui inveniunt eam.* Ἅ δὲ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον γεγραμμένον τοῦτον τὸν τρόπον φατέον· ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ θεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν·

A πνευματικῆς ἀκολουθήσας πέτρας τοῖς σωζομένοις, ἵνα ἐξ αὐτῆς πίνωσι τὸ πνευματικὸν πόμα· ὅτοι δὲ πρώνυμοι εἰσι τῆς πέτρας ὡς χριστός. Ἀλλὰ καὶ χριστοῦ μέλη ὄντες, πρώνυμοι ἐκ χρηματίσθη χριστιανοί. πέτρας τε, πέτρου· ἀπὸ τῶν ἀφορμὴν λαβὼν φήσεις τοὺς δικαίους πρωνύμους εἶναι χριστοῦ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοὺς σοφοὺς χριστοῦ τῆς σοφίας. καὶ ὅσους ποιήσεις ὑπὲρ τῶν λοιπῶν αὐτοῖς ὀνόματα πρώνυμα ὅτι τοὺς ἁγίους, καὶ πρὸς πόλεις τοὺς ποιήσεις αὐ λέγοιτο ἀπὸ τοῦ σωτῆρος ὃ λέγον· σὺ εἶ πέτρος, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως οὗ· οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. τίνος δὲ, αὐτῆς; ἆρα γὰρ τῆς πέτρας, ἐφ' ἣν χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν; ἢ τῆς ἐκκλησίας; ἀμφίβολος γὰρ ἡ φράσις. ἢ ὡς ἑνὸς καὶ οὗ αὐτοῦ τῆς πέτρας, καὶ τῆς ἐκκλησίας; τοῦτο δ' οἶμαι ἀληθὲς τυγχάνειν, ὅτι γὰρ τῆς πέτρας, ἐφ' ἧς ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ὅτι τῆς ἐκκλησίας πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν. ὡς οὐδὲ ὁδὸς ὄφεως ὑπὲρ πέτρας, καὶ ὃ ἐν παροιμίαις γεγραμμένον, εὑρεθῆναι δύ· εἰ δέ τινος πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν, ὅτι πέτρα ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη, ἐφ' ἣν ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν, ὅτι ἡ τοῦ χριστοῦ οἰκοδόμημά ἐστι τὴν πέτραν ἐκκλησία· ἥ τε γὰρ πέτρα ἄβατος ἐστιν ὄφεσι, καὶ ἰσχυροτέρα τῶν δυὸ παλαιουσῶν αὐτῇ πυλῶν ᾅδου, ὡς διὰ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς μὴ κατισχύειν αὐτῆς τὰς πύλας τοῦ ᾅδου. ὅτι ἐκκλησία, ὡς χριστοῦ οἰκοδομὴ, τοῦ οἰκοδομήσαντος ἑαυτῇ τὴν οἰκίαν φρονίμως ὅτι τὴν πέτραν, ἀεπίδικός ἐστι πυλῶν ᾅδου, κατισχυσῶν εἰ πάντως αἰθέρα τοῦ ἔξω τῆς πέτρας καὶ τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲν δυναμένων πρὸς αὐτὴν· νοήσαντες τε ὡς ἐκείνη τῶν ἁμαρτιῶν, * δι' ὧν χριστὸς ἐν ᾅδου ἐλεύσεται, πύλη ἐστὶν ᾅδου, καταλογιζόμεθα ὅτι ἡ ἔχουσα αἰσχύνην, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τοιοῦτον, καὶ ἐφ' τὴν καρδίαν μηδὲ ἁγία, μηδὲ ἄμωμος τυγχάνουσα ψυχὴ, ὅτι πέτρα ἐστὶν ἐφ' ἣν ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ, ὅτι ἐκκλησία, ὅτι ἐκκλησίας μέρος, ἣν ὑπὲρ τὴν πέτραν ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ· ἐὰν δέ τις πρὸς ταῦτα δυσωπῶν * ὑμᾶς βούλεται, ἐφ' τὰ πλήθη τῶν πιστεύειν νομιζομένων ἐκκλησιαστικῶν, λεκτέον αὐτῷ οὐ μόνον τὸ· πολλοὶ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ, ἀλλὰ καὶ ὃ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος πρὸς τοὺς προσιόντας αὐτῷ λεγόμενον, ὡς ἐν τῷ κατὰ λουκᾶν εἴρηται, ὅτι ἔχον· ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν ἐφ' τὴν στενὴν θύραν, ὅτι πολλοὶ, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν ἐφ' τὴν στενὴν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι. καὶ ὃ ἐν τῷ κατὰ ματθαῖον γεγραμμένον τοῦτον τὸν τρόπον φατέον· ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ θεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν·

B

C

D

E

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

προσέχων δὲ τῷ. ὅτι πολλοὶ, λέγω ὑμῖν, ζη-
τήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι, συνήσεις ὅτι
τοῦτο ὑπὲρ τοὺς αἰρουμένους μὲν εἶ) ἀπὸ τῆς ἐκκλη-
σίας, ἀδυνατεῖ δὴ καὶ τῷ τὸν λόγον βιοῦν τοῦς
ἀπαφέρεται· οἱ μὲν μὴ ἰσχύοντες εἰσελθεῖν τῆς ζη-
τούντων εἰσελθεῖν, τῶν πύλας ἅδου καταχύσειν
αὐτῶν οὐκ δὲ ἰσχύσουσιν. ὧν δὲ πύλαι ἅδου οὐ κα-
τισχύσουσιν, ἤτοι βιαζόντες εἰσελθεῖν ἰσχύσουσι, πάν-
τα ἰσχύοντες ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτοὺς * κυ-
ρίῳ Ἰησοῦ· καὶ ὅπως ἕκαστος μὲν τῆς πατέρων μαθη-
τὴς γνάμης δημιουργήσαντος γέγονε πύλης τινὸς
ἅδου. οἱ δὲ συνεργοὶ τῇ τοῦ δημιουργήσαντος τῆς
βουλήσεως διδασκαλίᾳ, ὑπουργοί τινες καὶ οἰκονόμοι
δουλεύοντες μαθητῇ δημιουργικῷ ἀσεβείας
λόγῳ· πολλὰν δὲ καὶ δυσαριθμήτων οὐσῶν τῆς
ἅδου πυλῶν, οὐδεμία πύλη ἅδου καταχύσει τῆς
πέτρας, * ἣ ἐκκλησίας ἣν ἐπ' αὐτῇ χριστὸς οἰκο-
δομεῖ· πλὴν ἔχουσί τινα ἰσχὺν αὗται αἱ πύλαι,
ἀφ' ἧς τινων μὲν κρατοῦσι τῆς μὴ ἀπειθούντων,
καὶ ἀταγωνιζομένων τοῖς αὐτοῖς. ὑφ' ἑτέρων δὲ
νικῶνται, τῆς δόξης ὃ μὴ ἀφίσταται οὐ εἰπόντος·
ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, πάσας τοὺς ἅδου πύλας καθε-
λόντων ἀπὸ τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς· καὶ τοῦτο χρὴ εἰδέ-
ναι, ὅτι ὥσπερ αἱ πόλεων πύλαι ὀνόματα ἔχου-
σιν ἑκάστη οἰκεῖα. τῷ αὐτῷ τρόπῳ αἱ τοῦ ἅδου πύλαι
ὀνομασθεῖεν ἂν κατὰ τὰ εἴδη τῆς ἁμαρτημάτων, ὡς
μίαν μὲν ὀνομάζεσθαι πύλην ἅδου, πορνείαν, δι'
ἧς ὁδεύουσιν οἱ πορνεύοντες, ἑτέραν δὲ ἀρνησιν, δι'
ἧς ἀρνησάμενοι εἰς ἅδου καταβαίνουσιν· ἤδη δὲ καὶ
ἕκαστος τῆς ἑτεροδόξων, καὶ βλασφημούντων ψευδώ-
νυμόν τινα γνῶσιν, οἰκοδόμησεν ἅδου πύλην, D
ἄλλην μὲν μαρκίων, καὶ βασιλίδης ἄλλην, καὶ οὐα-
λεντῖνος ἄλλην· ἐνταῦθα μὲν οὖν πύλαι ἅδου
εἴρηται· ἐν δὲ τοῖς ψαλμοῖς ὁ προφήτης εὐ-
χαριστεῖ λέγων· ὁ ὑψῶν με ἐκ τῆς πυλῶν τοῦ θα-
νάτου, ὅπως ἂν ἐξαγγείλω πάσας τοὺς αἰνέσεις
σου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς σιών· καὶ οὐκ τοῦ-
τον δὲ μεμαθήκαμεν ὅτι μήποτε ἐξ οὗ τέ ἐστιν
πᾶσας διωκῆναι ἐξαγγεῖλαι τοῖς αἰνέσεις τινὰ
τοῦ θεοῦ, μὴ ὑψωθέντα ἐκ τῆς πυλῶν τοῦ
θανάτου, καὶ γνώμονα τοῦ τῆς πύλαις σιών· E
πύλαι δὴ σιὼν ἐναντίως νοηθεῖεν τοῖς πύλαις τοῦ
θανάτου, ὡς εἶ) πύλην μὲν θανάτου τὴν ἀκο-
λασίαν. πύλην δὴ σιὼν, τὴν σωφροσύνην. καὶ
ὅπου θανάτου μὲν, τὴν ἀδικίαν. σιὼν δὴ, τὴν
δικαιοσύνην, ἣν τινα δίκαιος ὁ προφήτης φη-
σίν· αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται
ἐν αὐτῇ. καὶ πάλιν τὴν μὲν δειλίαν, θανάτου
πύλην. τὴν δὲ ἀνδρείαν, σιών. καὶ ἀφρο-
σύνην μὲν, θανάτου. τὴν δὲ ἐναντίαν αὐτῇ φρόνησιν, τῆς σιών· πάσας δὲ ταῖς πύλαις τῆς

A tam, & pauci sunt qui inveniunt eam. Animum autem ad id advertens: *Quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt*, intelliges illud ad eos pertinere qui se ex Ecclesia esse gloriantur quidem, imbecilliter autem & præter sermonis Evangelici præceptum vivunt. Eorum vero qui quærunt intrare, quicunque intrare non poterunt; non poterunt propterea quod portæ Inferi adversus eos prævaleant: adversus quos autem portæ Inferi non prævalent, illi quærentes intrare, poterunt, omnia valentes in B eo qui corroborat eos, Domino Iesu. Atque ita vnusquisque ex ijs qui pravæ sententiæ patres sunt, architectus factus est portæ alicujus Inferi: qui vero talium rerum architecti doctrinæ opem suam præstant, ministri sunt, & dispensatores, servientes pravo sermoni impietatis fabricatori. At cum multæ sint & vix numerandæ Inferi portæ, nulla Inferi porta prævalebit adversus Petram, vel Ecclesiam quam super illam Christus ædificat. Verumtamen vi nonnulla pollent hæ portæ, qua quosdam edomant qui ijs non resistunt, nec adversus eas pugnant; C superantur autem ab alijs, qui propterea quod ab eo non recedunt qui dixit: *Ego sum Ioh.10.7.9. ostium*, omnes Inferi portas ex anima sua deturbarunt. Atque id quidem sciendum est, quemadmodum vrbium portæ singulæ propria habent nomina; eodem modo portis Inferi pro varijs peccatorum formis nomina imponi posse; ita vt vna Inferi porta fornicatio appelletur, per quam iter faciunt scortatores; altera autem inficiatio, per quam in inferum descendunt, qui Deum inficiantur. Iam vero & vnusquisque illorum qui diversis ab Ecclesia opinionibus adhærent, & aliquam falsi nominis scientiam genuerunt, portam Inferi ædificavit, aliam 1.Tim.6.20 quidem Marcion, Basilides aliam, & aliam Valentinus. Hic igitur portæ Inferorum dictæ sunt. In Psalmis vero gratias agit Propheta dicens: *Qui exaltas me de portis mortis, Psalm.9.15 vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.* Atque ex hoc loco discimus fieri nunquam posse, vt qui non exaltatus fuerit de portis mortis, & ad portas Sion non pervenerit, omnes laudationes Dei annuntiare possit. Portæ autem Sion contrarię portis mortis intelligi possint, adeo vt porta E mortis, sit luxuria; porta autem Sion, castitas: mortis item, injustitia; Sion vero, justitia, quam ostendens Propheta ait: *Hæc Psalm.117. porta Domini, justi intrabunt in eam*; & rursum mortis porta, sit timiditas; fortitudo vero, Sion: imprudentia, mortis; contraria autem illi sapientia, Sion. Omnibus autem portis scientiæ falsum nomen gerentis

vna contraria est porta veræ scientiæ. Cæterum adverte an propter illud: *Non est nobis colluctatio adversus carnem, & sanguinem,* & cætera, possis dicere vnamquamque *potestatem, & mundi rectorem tenebrarum harum, & spirituale nequitiæ in cœlestibus*, portam esse Inferi, & portam mortis. Igitur portæ inferorum dici queant principatus, & potestates, adversus quas nobis colluctatio est; portæ vero justitiæ, *ministratorij spiritus*. Et quemadmodũ de melioribus multæ prius memorãtur portæ, & post portas, vna, eo loco: *Aperite mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor Domino*, & : *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam*: ita & de contrarijs, multæ portæ sunt Inferi & mortis, singulæ videlicet potestates; sub omnibus vero his ipse Malus. Sed & cauti simus super vnoquoque peccato, quasi in aliquam Inferorum portam descendentes, si peccemus; sed exaltati de portis mortis, annuntiemus omnes laudationes Domini in portis filiæ Sion: verbi causa, in vna porta filiæ Sion quæ castitas appellatur, annuntiabimus per castitatem laudationes Dei: & in alia, justitia videlicet, per justitiam laudationes Dei: & vniversa in quibuscunque rebus laude dignis versamur, in illis sumus in aliqua porta filiæ Sion, per illam annuntiantes laudationem aliquam Dei. Sed & quærendum est quomodo dictum sit in aliquo è Duodecim: *Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfecte abominati sunt.* Fortasse igitur is est è portis filiæ Sion, qui redarguit eos in portis qui in contrarijs portæ huic versantur peccatis, portarum nempe Inferi vel mortis. Quod si ita id non interpretaris: *Odio habuerunt corripientem in portis*; aut supervacuo dictum erit, *in portis*, vel quære quomodo dignum sit Prophetico spiritu id quod dictum est. Post hæc videamus quomodo dictum sit Petro, & cuilibet qui Petrus est: *Dabo tibi claves regni cælorum.* Et primum quidem existimo his verbis: *Portæ Inferi non prævalebunt adversus eam*, convenienter id esse subnexum: *Dabo tibi claves regni cælorum*: nam qui contra Inferi portas munitus est, vt adversus eum non prævalerent, dignus est qui ab ipso Verbo claves regni cœlorum accipiat; quasi præmium, quod nihil adversus illum portę Inferi potuerint, claves accipiens regni cœlorum, vt sibi portas reseret clausas ijs qui ab Inferi portis victi sunt: & ingreditur quidem vt castus per portam pudicitiæ, clave pudicitiam aperiente reseratam: & per

Ephes. 6.12

Hebr. 1.14.

Psal. 117. 19, 20.

Amos 5.10.

A ψευδωνύμου γνώσεως μία ἐναντία ὑπάρχει πύλη ἡ τῆς ἀψευδοῦς γνώσεως· ὑπόψησον δὲ εἰ δυνάσαι λέγειν τὸ· σὰρξ ἐστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, καὶ τὰ λοιπά, λέγειν ἐκείνην ἐξουσίας, καὶ κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, καὶ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, πύλην εἶναι ᾅδου, καὶ πύλην θανάτου· πύλαι οὖν ᾅδου λέγονται καὶ αἱ ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, πρὸς αὐ ἡμῖν ἡ πάλη. πύλαι δὲ δικαιοσύνης, τὰ λειτουργικὰ πνεύματα· ὥσαυτως δὲ ὅτι τοῦ κρείττονος

B πολλαὶ προσλέγονται πύλαι, καὶ μία τῶν πύλας μία ἐν τοῖς· ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ, καὶ· αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. ὅτι καὶ ὅτι τοῦ ἐναντίου, πολλαὶ μὲν πύλαι ᾅδου, καὶ θανάτου, ἑκάστη ἐξουσία. * ἀπὸ πάσας δὲ ταύτας αὐτὸς ὁ πονηρός· * κ. ἀπὸ

καὶ προσέχομεν γε ἐφ' ἑκάστης ἁμαρτίας, ὡς εἰς πύλην ᾅδου τινὰ καταβαίνοντες, εἰ ἁμαρτάνομεν. ἀλλὰ ὑψούμενοι ἐκ τοῦ πυλῶν τοῦ θανάτου, ἐξαγγείλωμεν πάσας τὰς αἰνέσεις τοῦ κυρίου ἐν πάσαις πύλαις τῆς θυγατρὸς σιών. εἰ ἐν μιᾷ πύλῃ τῆς θυγατρὸς σιὼν, τῇ καλουμένῃ σωφροσύνῃ, ἐξαγγελοῦμεν ἀπὸ σωφροσύνης τὰς αἰνέσεις τοῦ θεοῦ. καὶ ἐν ἄλλῃ, τῇ δικαιοσύνῃ, ἀπὸ δικαιοσύνης τὰς αἰνέσεις τοῦ θεοῦ. καὶ ἁπλῶς ἐν πᾶσιν οἷς γινόμεθα ἐπαινετοῖς, ἐν τόποις γινόμεθα ἐν τινι πύλῃ τῆς θυγατρὸς σιὼν, καὶ ἐκείνην ἐξαγγέλλοντες αἴνεσίν τινα τοῦ θεοῦ· ἐξεταστέον δὲ πῶς ἐν τινι τῶν δώδεκα λελεκται

D ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὅσον ἐβδελύξαντο· μήποτε περὶ ὁ ἐν πύλαις ἐλέγχων ἐστὶν ἀπὸ πυλῶν θυγατρὸς σιὼν τοὺς ἐν τοῖς ἐναντίοις τῆς πύλης ταύτης ἡμαρτήκασι, καὶ πυλῶν ᾅδου ἢ θανάτου· εἰ δὲ μὴ ὅτως ἀκόλουθος τοῦ· ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, ἤτοι περιττὸν ἔσται εἰρημένον τὸ, ἐν πύλαις, ἢ ζητεῖ πῶς αὐ ἄξιον προφητικοῦ πνεύματος εἶη ὃ λελεγμένον· μὴ ἰδοῦσα ἰδοῦσα πῶς λέλεκται ὦ πέτρῳ, καὶ παντὶ πέτρῳ τό· δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ πρῶτόν γε

E νομίζω ἀκολούθως λελέχθαι τῷ· πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, τό· δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἄξιος γὰρ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ λόγου λαβεῖν ὅστις τὰς κλεῖδας τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ὁ φρουρούμενος πρὸς τὰς τοῦ ᾅδου πύλας, ἵνα μὴ κατισχύσωσιν αὐτοῦ. οἱονεὶ ἆθλα

ραμβανῶν τοῦ μηδὲν δεδυνῆσθαι κατ' αὐτοῦ τὰς τοῦ ᾅδου πύλας, τὰς κλεῖδας τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἵν' ἑαυτῷ ἀνοίγῃ τὰς κεκλεισμένας πύλας τοῖς νικωμένοις ὑπὸ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν· ὃ εἰσέρχεται, ὡς μὴ σώφρων, ἀφ' ἁπτοῦ ἀνοιγομένης σωφροσύνης πύλης, ὑπὸ κλεῖδος ἀνοι-

ἡγούμενος σωφροσύνην. καὶ δὲ ἑτέρας, ὡς δίκαιος, δικαιοσύνης πύλης ἀνοιγομένης ὑπὸ κλειδὸς δικαιοσύνης. καὶ ὅτως ὅτι τῶν λοιπῶν ἀρετῶν· οἶμαι γὰρ ὅτι ὑπερέκαστης ἀρετῆς τῆς γνώσεως, τινὰ σοφίας μυστήρια κατάλληλα τῶν εἴδεσι τῆς ἀρετῆς ἀνοίγεσθαι τῶν κατὰ ἀρετὴν βιούντων, διδόντος τοῦ σωτῆρος τοῖς μὴ κεκτημένοις ὑπὸ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν τοσαύτας κλεῖδας, ὅσαι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ, ἀνοιγούσας ἑκάστῳ τὰς, καταλλήλους τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μυστηρίων ἑκάστῳ ἀρετῇ· ταχὺ δὲ καὶ ἑκάστῳ ἀρετὴ * οὐ-
κ c.R. ὑπὸ τῶν
ρανοῦ ἐστι βασιλεία, καὶ πᾶσα ἅμα βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ὡς καὶ τοῦτο ἤδη ἐν βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τὸν καὶ τοῖς ἀρεταῖς βιοῦντα. ὡς καὶ τοῦτο τὸ· μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οὐκ ὅτι χρόνον ἀναφέρεσθαι, ἀλλὰ ὅτι τοῖς πρᾶξεις, καὶ τὴν ἀληθινὸν ὁ χριστὸς γὰρ, ἡ πᾶσα ἀρετὴ, ὅτι δεδόμηκε, καὶ λαλεῖ, καὶ ἀληθὲς τοῦτο ἐστὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ οὐχὶ ὧδε, καὶ ὧδε· ἔστι δὲ ὅσον ἐκεῖ ἐξουσίαν ἡ πέτρα, ἐφ' ἣν ὑπὸ χριστοῦ οἰκοδομεῖται ἡ ἐκκλησία, καὶ πᾶς ὁ λέγων· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὥστε τοῖς κρίσεις μένειν βεβαίας τούτῳ, ὡς κρίνοντος ἐν αὐτῷ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἐν αὐτῷ τῷ κρίνειν μὴ καταχρήσωσιν αὐτοῦ πύλαι ᾅδου· τοῦ μὴ δίκαιον ἀδίκως κρίνοντος, καὶ μὴ κατὰ λόγον θεοῦ δεσμοῦντος ὅτι γῆς, μηδὲ κατὰ βάλλειν αὐτοῦ λύοντος ὅτι γῆς, πύλαι ᾅδου καταχρήσουσιν. οὐδὲ πύλαι ᾅδου οὐ καταχρήσωσιν, ὅτι ὡς δικαίως κρίνει. διὸ ἔχει τοῖς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀνοίγων τοῖς λυομένοις ὅτι γῆς, ἵνα καὶ ἐν οὐρανοῖς ὦσι λελυμένοι, καὶ θεοῦ θεοῦ. καὶ κλείων τοῖς κείμενοις δικαίᾳ αὐτοῦ δεδεμένοις ὅτι γῆς, ἵνα καὶ ἐν οὐρανοῖς ὦσι δεδεμένοι, καὶ κεκεμμένοι· ἐπὶ τὸν τόπον τῆς ὀπτικοπῆς ἐκδικοῦντος χρῶνται τῶν ῥητῶν, ὡς πέτρος, καὶ τοῖς κλεῖδας τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπὸ τοῦ σωτῆρος εἰληφότες διδάσκουσί τι τὰ ὑπ' αὐτῶν δεδεμένα, τουτέστι καταδεδικασμένα καὶ ἐν οὐρανοῖς δεδέσθαι, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἄφεσιν εἰληφότα, καὶ ἐν οὐρανοῖς λελύσθαι, λεκτέον ὅτι ὑγιῶς λέγουσιν, εἰ ἔχουσιν ἔργον δι' ὃ εἴρηται ἐκείνῳ τῷ πέτρῳ· σὺ εἶ πέτρος, καὶ εἰ τηλικοῦτοί εἰσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὑπὸ χριστοῦ οἰκοδομεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς βούλεσθαι τοῦτο ἀναφέρειν· αἱ πύλαι ᾅδου οὐκ ὀφείλουσι καταχρήσειν τοῦ θελοντος δεσμεῖν καὶ λύειν· εἰ δὲ συνεργοῖς τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ ἔστηκεν, μάτην καὶ δεσμεῖ καὶ λύει· καὶ πάλιν δυνάσαι εἰπεῖν, ἐν τοῖς ἐν τῷ σώματι οὐρανοῖς, ταῖς ἀρεταῖς, δέδεται ὁ φαῦλος, καὶ πάλιν ὁ λέλυται ἐν αὐταῖς ὁ σπουδαῖος, καὶ ἀμνησίαν λαβὼν τῶν πρὸ τῆς

Aaliam, vt justus, aperta justitię porta clave justitię: & sic de cæteris virtutibus. Opinor enim pro vnaquaque virtute scientię, quędam sapientiæ mysteria virtutis formæ congruentia aperiri ei qui juxta virtutem vixerit; dante scilicet Servatore ijs qui ab Inferi portis subacti non fuerint totidem claves quot virtutes sunt, totidem numero portas aperientes, vnicuique virtuti juxta mysteriorum revelationem respondentes. Fortasse autem vnaquæque virtus cœli regnum est, & tota simul regnum cœlorum est; adeo vt juxta id jam in regno cœlorum sit qui vivit secundum virtutes; atque ita vt illud; *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, juxta id non ad tempus, sed ad actiones & affectiones referatur. Christus enim, qui omnis virtus est, præsto est, & loquitur, propterea que *regnum Dei intra* Discipulos illius *est*, non autem hic & hic. Vide autem quanta vi polleat petra, super quam à Christo ędificatur Ecclesia, & quicunque dicit: *Tu es Christus filius Dei vivi*, vt illius judicia firma maneant, quasi Deo in illo judicante, vt in ipso jure dicendo portę Inferi adversus eum non prevaleant. Adversus eum igitur qui injuste judicat, & non juxta Verbum Dei ligat super terram, neque ex illius sententia solvit super terram, portę Inferi prævalent: adversus quem autem portę Inferi non prevalent, is juste judicat. Ideirco claves habet regni cœlorum, aperiens ijs qui soluti sunt super terram, vt & in cœlis soluti sint ac liberi: & claudens ijs qui justo illius judicio ligati sunt super terram, vt & in cœlis ligati ac condemnati sint. Quoniam autem qui Episcopatus locum vendicant, dictum hoc vsurpant, sicut Petrus, & acceptis à Servatore clavibus regni cœlorum docent ea quæ à se ligata sunt, hoc est condemnata, ligata esse & in cœlis, & quæ à se soluta sunt, soluta esse & in cœlis; pronuntiandum est recte illos dicere, si factum etiam habuerint propter quod Petro huic dictum est: *Tu es Petrus*; ac si tales sunt, vt super illos ædificetur Ecclesia à Christo, & ad illos jure id referri possit. Portæ autem Inferi prævalere non debent adversus eum qui ligare vult & solvere. Quod si *funibus peccatorum suorum constringitur*, frustra & ligat & solvit. Fortasse & illud dicere possis, ligatum esse improbum in cœlis qui sunt in sapiente, nempe in virtutibus; ac in illis rursum solutum esse probum, quique consecutus est vt peccata omnia à se ante virtutem admissa oblivione deleantur. Haud secus autem

Marth. 3. 2. & 4. 17.

Luc. 17. 21

Prov. 5. 22.

Esaiæ 5.18. ac eum qui funiculis peccatorum non habet, nec peccata funiculo longo & vinculo jugi vitulæ comparata, ne Deus quidem liget; ita nec quisquis Petrus fuerit. Si quis autem qui Petrus non fuerit, nec ea habuerit quæ hic dicta sunt, sicut Petrus ligaturum se credit super terram, ita vt quæ ligata fuerint sint ligata & in cœlis; & solutum se super terram, ita vt quæ soluta fuerint sint soluta & in cœlis, superbus ille est, nesciens Scri-
1.Tim.6.4 1.Tim. 3.6. Matth. 16. 20. pturarum sensum, & *superbia elatus in* cri-men *incidit Diaboli. Tunc præcepit Discipulis suis, vt nemini dicerent quia ipse esset Christus.*

Supra quidem proditum est hos duodecim
Matth. 10. 5. misisse Iesum dicentem ipsis: *In viam gentium ne abieritis*, & quidquid deinceps scriptum est hunc eis dixisse, cum ad obeundum munus Apostolicum eos mitteret. An igitur eos jam Apostolorum opus agentes, prædicare volebat se esse Christum? nam si volebat, operæ pretium est inquirere, cur nunc *præcipiat Discipulis suis, vt non dicant quia ipse esset Christus*: sin autem nolebat, quomodo salva esse possunt Apostolica munia? Atque hæc quispiam hoc loco quæsiverit, an cum Duodecim mitteret, non eos se Christum esse sentientes mitteret: quod si id sentiebant Duodecim, sentiebat profecto & ipse Petrus; cur nam ergo nunc beatus prædicatur? per hæc enim ostendit oratio nunc primum confessum fuisse Petrum Christum filium Dei vivi eum esse. Iuxta quædam itaque exemplaria scripsit Matthæus: *Tunc præcepit Discipulis, vt nemini dicerent, quia ipse esset Christus*: Marcus autem,
Marc. 8.30. *Comminatus est eis*, inquit, *ne cui dicerent de*
Luc. 9. 21. *illo*: Lucas vero, *At ille*, inquit, *increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc.* Quid autem, *hoc?* an quod & juxta illum respondens Petrus dixit ad id: *Quem me esse dicitis? Christum Dei.* Sciendum vero quædam exemplaria Evangelij secundum Matthæum habere, *comminatus est.* Difficilis itaque & ardua mihi videtur esse quæstio: illius autem solutio quæratur ea quæ minime impugnari possit; quam qui invenerit, in medium proferat, si majorem fidem mereatur, quam quæ à nobis dicenda sunt, quasi quæ rei paria non sint. Adverte ergo num dicere possis credi Iesum esse Christum, minus esse quam cognosci quod creditur: fortasse autem & in cognitione hac, Iesum scilicet esse Christum, differentiam esse, cum quisquis cognoscit illum eodem modo non cognoscat. Credi itaque absque cognitione, minus esse quam cognosci, perspicuum est ex hoc
Ioh. 8. 31.32 Iohannis: *Si vos manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.*

A αρετῆς ἀπὸ ἁμαρτημάτων· ὥσαυτως δὲ τὸν μὴ ἔχοντα σειρὰς ἁμαρτιῶν, μηδὲ ἁμαρτίας παλαιοδηλουμένας χρονίας μόκρα, ἢ ζυγὸν ἡμιόνου δαμαλίδος, οὐδὲ ὁ θεὸς αὐ δήσαιτο, ὁ δὴ ὅστις αὐ ἦ πέτρος· εἰ δέ τις μὴ ὢν πέτρος, καὶ μὴ ἔχων τὰ εἰρημένα ἐνταῦθα, ὥσαυτως πέτρος οἴεται δίκαιον ὅτι γῆς ὡς τῷ δεδεμένα δεδέσθαι ἐν οὐρανοῖς, καὶ λύσιν ὅτι γῆς ὡς τῷ λελυμένα λελύσθαι ἐν οὐρανοῖς, ὅπερ πεπόφεται μὴ ὑπερήφανος ὁ ἔλεγμα τῆς γραφῆς, καὶ τυφωθεὶς ἐμπέπτωκεν εἰς ὁ τοῦ διαβόλου παγίδα· πῶς διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ὅστιν ὁ χριστός· ἀνωτέρω μὲν γεγράφθαι ὅτι τότε τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ ἰησοῦς λέγων αὐτοῖς· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ ὅσα ἑξῆς συγγέγραπται ἐπιτάττει αὐτοῖς, πέμπων αὐτοὺς ὑπὲρ τὴν ἀποστολήν· ἄρα οὖν ὁ τῆς ἀποστολῆς νῦν πιστεύοντες ἔργον αὐτοὺς ἐβούλετο κηρύσσειν ὅπερ αὐτός εἰν ὁ χριστός, εἴ τε καὶ ἐβούλετο, ἄξιον ζητῆσαι τί δήποτε νῦν μαθητεύεσθαι τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μὴ εἴπωσιν ὅπερ αὐτός εἰν ὁ χριστός. εἴ τε μὴ ἐβούλετο, πῶς δυνάσθαι σώζεσθαι τὰ τῆς ἀποστολῆς· καὶ τοῦτο νῦν αὖ τις ζητήσαι κατὰ τὸν τόπον, ἄρα ἀποστέλλων τοὺς δώδεκα, οὐκ ἀπέστελλεν αὐτοὺς φανερῶς ὅτι αὐτός εἰν ὁ χριστός. εἰ δὲ τοῦτο ἐφάνερωσε τοὺς δώδεκα, δηλονότι καὶ ὁ πέτρος. πῶς οὖν μακαρίζεται νῦν; ἐμφαίνει γὰρ ἡ λέξις ἀφ' οὗ τοῦτον ὅτι νῦν τοιοῦτον αὐτὸν ὡμολόγησεν ὁ πέτρος χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· ὁ μὲν οὖν ματθαῖος πεποίηκε κατά τινα τῶν ἀντιγράφων τὸ· τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ὅστιν ὁ χριστός· ὁ δὲ μάρκος, ἐπετίμησεν αὐτοῖς, φησίν, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ λουκᾶς, ἐπιτιμήσας, φησίν, αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδενὶ λέγειν τοῦτο· τί δὲ, τοῦτο; ἢ ὅτι καὶ κατ' αὐτὸν ἀπεκρίθη ὁ πέτρος εἶπε τοῦτο· τίνα με λέγετε εἶναι; * τὸν χριστὸν τοῦ θεοῦ; ἰσως μαθοῦσι ὅτι τινὰ τῶν ἀντιγράφων τοῦ ματθαίου ἔχει ὁ, ἐπετίμησεν· τὸ μὲν οὖν ἐπιτάττειν ἀπαράδοκτον δοκεῖ μοι εἶναι τοῖς ἀνθρώποις. λύσις δὴ αὐτῆς ἀναπέφηνται ζητηθῆναι, ἵν' ὁ βελτίστων, ἐὰν ᾖ πιστοτέρα τῶν ὑφ' ἡμῶν λεγομένων ὡς ἐπιμετρεῖται, εἰς μέσον φέρεται· τοιαύτης οὖν εἰ δυνάσθαι λέγειν ὅτι ὁ πιστεύεσθαι ἰησοῦν τὸν χριστόν, ἔλαττον ὅτι τοῦ γινώσκεσθαι ὁ πιστεύομενον. τάχα δὲ καὶ τοῦ γινώσκεσθαι ἰησοῦν τὸν χριστόν διαφορά ἐστιν, ἐν πολλοῖς τοῦ γινώσκοντος ὁμοίως αὐτὸν γινώσκοντος· ὅτι μὲν οὖν ὁ πιστεύεσθαι χωρὶς γνώσεως ἔλαττόν ὅστι τοῦ γινώσκεσθαι, δῆλον ἐκ τοῦ ἰωάννου· ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, γνώσεσθε τὴν ἀλη-

θειαν,

θειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς· ὅτι δὲ καὶ τὸ γινώσκεσθαι ἰησοῦν υἱὸν τοῦ χριστοῦ διαφορά ἐστιν, οὐκ ἀπίστοις τοῖς γινωσκόντων γινωσκόντων αὐτὸν, καὶ αὐτὴ μὴ ἡ ἐναργεια δῆλοῖ καὶ ἀπιστοῦν ἀπιστήσωμεν παράδοξον τὸ παράγμα· τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσειν ὅτι, φέρ' εἰπεῖν, πολύθεος γινώσκων ἰησοῦν υἱὸν τοῦ χριστοῦ, οὐκ ἀπὶ τοσοῦτον προφήτης εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, ὅσον ὁ ἀπόστολος παῦλος προφήτης; καὶ τοῦτο οὐ τις οὐκ ἂν παραδέξαιτο, ὅτι καὶ πλείονες ἀληθεύοντες λέγωσι περὶ θεοῦ ὅτι αὐτὸς μοι δέδωκε τοῦτον - B πάντων γνῶσιν ἀψευδῆ, ἢ χ ὁμοίως τεκμαιρόμενοι καὶ καταλαμβανόντες τὰ γινωσκόμενα, σταθμῷ καὶ ἀριθμῷ τοσαῦτα γινώσκοντες τοῖς ἐρῶσιν; ἢ μόνον δὲ κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ γινώσκειν ἐστὶ τοὺς γινώσκοντας μὴ ὁμοίως γινώσκειν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ὃ παράδοξον τὴν γνῶσιν, ὡς κατὰ τοῦτο τὸ ἀποκαλύψαντος τὸ πατρὸς τὸ υἱὸν ἐγνωκέναι, ὡς πέτρος μαρτυρεῖται ἐγνωκέναι, ἔχει τὸ αὐτὸ τὰ μακαρισμόν· εἰ δὲ ὑγιῶς ἡμῖν τοῦτο εἴρηται, ὁρᾶτε εἰ οἱ δώδεκα πρότερον μὲ ὁπίσθιον, οὐκ C ἐγίνωσκον δέ. ἕξις δὲ τοῦ πιστεύειν, καὶ ἀρχαὶ εἶχον τοῦ γινώσκειν, καὶ ὀλιγώτερα περὶ αὐτοῦ ἐγίνωσκον. ὕστερον δὲ προεκόπτον ἐν τοῦ γινώσκειν, ὡς δυνάσθαι χωρῆσαι τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς γνῶσιν, ἀποκαλύπτοντος τὸ υἱὸν, ἐν ὁποίᾳ καταστάσει ὁ πέτρος ἦν, ἡνίκα ἐμακαρίσθη· καὶ γὰρ μακαρίζει, οὐκ ἀπὸ τοῦ εἰρηκέναι· σὺ εἶ ὁ χριστὸς, μόνον, ἀλλὰ μετὰ τὸ προσθήκης, τῆς· ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· οἱ γὰρ ὁμοῦ ἀναγράψαντες μάρκος, καὶ λουκᾶς ἀποκριθέντα τὸ πέτρον εἰρηκέ- D ναι· σὺ εἶ ὁ χριστὸς, καὶ μὴ προσθέντες ὃ παρὰ τοῦ ματθαίου κείμενον, οὐκ ἀπέγραψαν ὅτι ἀπὸ τοῦ εἰρημένου μακαρισμὸν, καὶ τὴν μετὰ τὸ μακαρισμὸν εὐλογίαν, λέγουσιν τό· σὺ εἶ πέτρος, καὶ τὰ ἑξῆς· ἤδη δὲ καὶ ὁ πρῶτον ὀζεταστέον, ἐπὶ τῷ μὲν ἄλλα περὶ αὐτοῦ κατήγελον, ὡς μεγάλου, καὶ θαυμαστοῦ. ὁ δὲ χριστὸς ἦν, οὐδέπω ἐκήρυσσον. ἵνα μὴ δοκεῖν ὁ σωτὴρ ἀφαιρεῖν αὐτῶν ἐξουσίαν τὴν περὶ τοῦ καταγγέλλειν αὐτὸν χριστὸν, ἣν πρότερον ἐδωρήσατο· καὶ πάλαι τὸ τοιοῦτο E λόγῳ παραδεκτέον, φάσκων ὡς ἐν εἰσαγωγῇ δεδιδάχθαι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοὺς ἰουδαίους τὰ περὶ τοῦ ἰησοῦ ἔνδοξα, ἵνα τύποις ἐν καιρῷ ἐποικοδομηθῇ καὶ τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ αὐτὸν ἦν, πάλαι δὲ πολλὰ τῶν πρὸς αὐτοὺς * λελεγμένων πρὸς πολλοὺς εἰρῆσθαι τοὺς πιστεύοντας δυνάμει. καὶ γὰρ μόνοις τοῖς ἀποστόλοις ἐφήρμοζε τό· ὅτι ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι· πάλαι δὲ καὶ

A In cognitione autem illa, Iesum esse Christum, differentiam esse cum omnes quicunque eum cognoscunt ex æquo non cognoscant, vel minimum attendenti rem declarat ipsa perspicuitas ac evidentia. Quis enim non fateatur Timotheum, verbi gratia, cognoscentem Iesum esse Christum, non tantum fuisse ad illius cognitionem illustratum, quantum illustratus fuit Paulus Apostolus? Illud autem quis non admiserit, quod etiamsi plures vere dicant de Deo, Ipse mihi eorum quæ sunt cognitionem veram dedit, non illud dicent si- B mili cum perspicuitate exponentes, & cognita pariter animo comprehendentes? vel totidem numero res cognoscentes. Non solum autem per varium cognoscendi modum accidit, vt qui cognoscunt, eodem modo non cognoscant, sed & per id quod cognitionem confert, vt juxta illud is qui cognovit Filium revelante Patre, quemadmodum cognovisse Petrus perhibetur, supremam beatitudinem consequatur. Quod si hæc à nobis recte dicta sunt, animadvertes an Duodecim C primum quidem credebant, minime vero cognoscebant; deinde postquam crediderunt, cognitionis rudimenta capessebant, & perpauca de illo cognoscebant; postremo tandem in cognitione proficiebant, vt cognitionis datæ à Patre Filium revelante capaces essent; cujusmodi statum obtinebat Petrus, quando beatus prædicatus est. Nec enim propterea solum quod dixerit: *Tu es Christus*, beatus prædicatur; sed cum additamento: *Filius Dei vivi.* Marcus quippe, & Lucas qui D scripserunt respondentem Petrum dixisse: *Tu es Christus*, & id non addiderunt quod extat apud Matthæum, non scripserunt beatum illum propter dictum illud fuisse prædicatũ, & post prædicationem hanc benedictione fuisse impertitum his verbis: *Tu es Petrus*, & quæ sequuntur. Iam vero primum illud cõsiderandum est, hos cætera quidem de eo tanquam de magno & admirabili viro nuntiasse; Christum autem eum esse, nondum prædicasse; ne videatur Servator auferre ipsis facultatem annuntiandi se esse Christum, quam prius E concessisset. Et quispiam forsitan ejusmodi orationi assentietur, dicens edoctos fuisse Iudæos ab Apostolis, tanquam elementa, res eas gloriosas & illustres quæ ad Iesum pertinebant, vt tempore opportuno adjicerentur ea quæ Christum eum esse conficiebant; & pleraque fortasse ex illis quæ his dicta sunt, omnibus qui fidem amplecti poterant dicta esse: nec enim solis id Apostolis congruebat: *Ad præsides, & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus*; forsitan autem nec solis Matth. 10. 18.

* c. R. λελεγμένων

i'lud Apostolis, sed & omnibus qui credi-
Matth. 10. 21. turi erant : *Tradet autem frater fratrem in mortem*, & quæ sequuntur; sed & hoc:
Matth. 10. 32. *Omnis ergo qui confitebitur me*; & reliqua, non Apostolis speciatim, sed omnibus credentibus dictum est. Inde ergo sequitur per ea quæ Apostolis dicta sunt adumbratam fuisse doctrinam, quæ ab illis postmodum, & à quovis docente vsurpanda esset. Qui contendit vero prius promulgatum fuisse hunc esse Christum ab Apostolis, qui id audiverant: *Quod dico vobis in*
Matth. 10. 27. *tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, prædicate super tecta*, dicet instituere primum voluisse eos qui ab Apostolis Christi nomen erant audituri, deinde vero in auditorum animis id quasi concoqui fivisse, vt silentio pressis rebus ejusmodi de illo prædicatis, doctrinæ hujus elementis, quæ prius tradita fuerant, tempestivius superstrueretur Christus Iesus crucifixus, & à mortuis suscitatus: quod nec ipsi quidem initio sciebant Apostoli: scriptum est enim in ijs quæ nunc expendimus: *Exinde cœpisse Iesum ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam*, & hæc, atque hæc pati. Quod si Apostoli nunc primum à Iesu discunt futurum vt hæc illi eveniant, vt nempe insidijs à Senioribus appetatur, ac de medio tollatur, ac postea tertia die à mortuis resurgat, quid aliud de Iesu prius cognovisse eos qui ab Apostolis erudiebantur, existimare consentaneum est, quam quod etiamsi annuntiaretur iis Christus, ita tamen annuntiabatur quasi per elementorum traditionem dilucide non exponentem quæ ad illum spectabant? Volebat quippe Servator noster Discipulis edicens ne cuiquam se esse Christum dicerent, perfectiorem de se doctrinam in commodius tempus reservare; ijs quippe qui eum crucifixum viderant testari poterant quæ ad ejus resurrectionem pertinebant Discipuli, qui eum & crucifixum viderant & resurgentem. Nam si Apostoli qui comites illi perpetuo aderant, & quæcunque miracula ediderat conspexerant, & illius sermones verba esse vitæ æternæ testimonio suo comprobabant, ea nocte offensi sunt, quod proditus fuisset; quid passuros fuisse existimas qui prius Christum eum esse didicissent? Quibus, opinor, parcens hæc præcepit. Qui pugnat autem ea quæ Duodecim dicta sunt ad consequentia tempora referri, nec suis vllo modo auditoribus Apostolos nuntiasse ipsum esse Christum, dicet voluisse illum notionem Christi implexam nomini

A ὅλως πᾶσι τοῖς ἀπόστολοις, ἀλλ' ἅπασι τοῖς πιστεύ-
μενοι, τό· παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς
θάνατον, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ καὶ τό· πᾶς οὖν
ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοί, καὶ τὰ ἑξῆς, οὐκ *ἰδίως *Colidius
τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἴρη-
ται· καὶ τοῦτο οὖν παραδοκιμάζοιμι ὅτι διδασ-
καλίας, οἵας νῦν πρὸς τοὺς ἀποστόλους λελεγ-
μένων, ὕστερον κἀκείνοις καὶ πᾶσιν τοῖς διδάσκου-
σι εἰς χρῆσιν ἐλθούσης· ὁ δὲ βουλόμενος καὶ ὁ
χριστὸν αὐτὸν εἶναι κεκηρύχθαι πρότερον· ἀπὸ νῦν
B ἀκουσμάτων ἀποστόλων τό· ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκο-
τίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί. καὶ ὃ εἰς τὸ ὦς ἀκούετε,
κηρύσσετε ἐπὶ τῶν δωμάτων, ἐρεῖ ὅτι οἱονεὶ κα-
τηχῆσαι ἠθέλησε πρότερον τοὺς τῶν ἀποστόλων
ἀκουσμένους τὸ χριστοῦ ὄνομα, εἶτ' ἐάσας τοῦτο
οἱονεὶ πεφθῆναι ἐν ταῖς διανοίαις τῶν ἀκουσά-
των, ἵνα σιωπῆς γενομένης τοῦτο πιστὸν τοῦ
αὐτὸν κηρύσσεσθαι, εὐκαιρότερον ἐποιήσαμεν-
θῇ τοῖς προσκατηχηθεῖσι χριστὸς ἰησοῦς ἐσταυρω-
μένος, καὶ ὁ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος. ὅθεν ἐν τῇ
C ἀρχαῖς οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι ἠδεισαν. γε-
γραμμένα γὰρ ἐν τοῖς νῦν ἐξεταζομένοις, ὅτι ἀπὸ
τότε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐ-
τοῦ, εἰ δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ
τάδε, καὶ τάδε παθεῖν· εἰ δὲ ταῦτα νῦν οἱ ἀπό-
στολοι μανθάνουσι παρὰ τοῦ ἰησοῦ ἀπομνημόνευμα
αὐτοῦ, τὴν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων ὑπόνοιαν, καὶ
ὡς αἱρεθήσεται, καὶ ὡς μὴ ταῦτα τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται, τί χρὴ νομίζειν
ἐγνωκέναι πρότερον τοὺς μεμαθηκόσι παρὰ
D τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ ἰησοῦ, ἢ ὅτι εἰ καὶ κατη-
γέλλετο αὐτοῖς χριστὸς, ὡς ἐν εἰσαγωγῇ κατηγέλ-
λετο, οὐ τεταμένῃ τὰ κατ' αὐτόν; καὶ γὰρ ὁ σωτὴρ
ἡμῶν ἐβούλετο διαστελλόμενος τοῖς μαθηταῖς ἵνα
μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς, τηρῆσαι
τὴν τελειοτέραν περὶ αὐτοῦ διδασκαλίαν ὑστερο-
τέρῳ καιρῷ, *ὅτι ἐδυνάσατο μαρτυρῆσαι τοῖς *Colidius
ἑωρακόσιν αὐτὸν σταυρούμενον τε καὶ τοῦ τῆς ἀναστά-
σεως αὐτοῦ, οἱ ἑωρακότες αὐτὸν σταυρούμενον
καὶ ἀναστάντα μαθηταί. εἰ γὰρ οἱ ἀεὶ αὐτῷ συνόν-
τες ἀπόστολοι, καὶ πάντα ἑωρακότες ἃ ἐποίει θαυ-
E μάσια, καὶ μαρτυρεῖν τοῖς λόγοις ὅτι
ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔσται, ἐσκανδαλίσθησαν
περὶ τὴν νύκτα τοῦ παραδοθῆναι αὐτόν, τί οἴει
παθεῖν τοὺς πρότερον μαθόντας ὅτι αὐτός εἶν ὁ
χριστός; ὧν οἶμαι φειδόμενος ταῦτα διεσείλησε.
ὁ δὲ βουλόμενος τὰ εἰρημένα πρὸς τοὺς δώδεκα
εἰς τοὺς μὴ ταῦτα ἀναφέρεσθαι χρόνους, καὶ μη-
δέπω κατηγελκέναι τοὺς ἀποστόλους τοῖς ἀκούουσιν αὐτῶν, ὅτι αὐτός εἶν ὁ χριστὸς, φήσει ὅτι ἐβούλετο
τηρεῖσθαι τὴν τοῦ χριστοῦ ἔννοιαν ὑπεπλεγμένην τοῦ ἰησοῦ ὀνόματι, τῇ τελειοτέρᾳ, καὶ σω-

τερείω κηρύξῃ, ὁποίῳ ὑπεπάμενος ὁ παῦλος ἔλε-
γε κορινθίοις τό· ἐγὼ γὰρ ἔκρινα μηδὲν εἰδέναι ἐν
ὑμῖν, εἰ μὴ ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον·
δῆλον πρότερον μὲ ἰησοῦν τοῖαδε τινὰ ποιοῦντα,
καὶ τοιάδε τινὰ αὐτὸν διδάσκοντα εἶναι· οὐκ ἠρνεῖτο νῦν
δὲ ὅτι πέτρος χριστὸν αὐτὸν εἶναι ὁμολογεῖ υἱὸν
τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἀεὶ μὴ βουλόμενος κηρύττε-
σθαι αὐτὸν ἤδη χριστὸν, ἵν' οὐκ ἐπίπεδον κηρυ-
χθῇ, καὶ ἐσταυρωμένος, ἀφορίζεται τοῖς μαθη-
ταῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός·
πρίσεται δέ πως τοῦτ' εἶναι ὃ βούλημα αὐτοῦ κω-
λύοντος κηρύττεσθαι αὐτὸν εἶναι χριστὸν, οὐκ τοῦ-
τοῦ τοῦ τε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ
πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν ἀπο-
φεσμένων· οἱονεὶ γὰρ πότε κατ' τὴν κατὰ ἐγνωκόσι
τοῖς μαθηταῖς ἰησοῦν εἶναι χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ
ζῶντος, ἀπεκδυσάμενος αὐτοῖς τοῦ πατέρος, κη-
ρύττει αὐτὸ τοῦ πιστεύειν αὐτοὺς εἰς ἰησοῦν χριστὸν
ἐσταυρωμένον, πιστεύειν εἰς ἰησοῦν χριστὸν σταυ-
ρωθησόμενον. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦ πιστεύειν εἰς χρι-
στὸν ἰησοῦν, καὶ τοῦτον ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, δι-
δάσκει αὐτοὺς πιστεύειν εἰς χριστὸν ἰησοῦν, καὶ τοῦ-
τον ἐγερθησόμενον ἐκ νεκρῶν· ἐπεὶ δὲ ἀπεκδυ-
σάμενος τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμά-
τισε θριαμβεύσας ἐν παῤῥησίᾳ ἐν ᾧ ξύλῳ, εἴ
τις ἐπαισχυνθεῖεν τοῦ χριστοῦ σταυροῦ, ἐπαισχυνθεῖεν
τὴν οἰκονομίαν, δι' ἣν ἐθριαμβεύθησαν ἐκεῖναι,
δέον καυχᾶσθαι ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν
ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ καὶ πιστεύοντα καὶ ἐγνωκότα ταῦ-
τα. διὸ καὶ χριστοῦ σταυρωθέντος τῷ κόσμῳ τῷ πιστεύον-
τι ἐδειγματίσθησαν καὶ ἐθριαμβεύθησαν αἱ ἀρ-
χαὶ, ἐν αἷς οἴεται ἦν ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου·
δεῖξαι ἐπὶ ὑμῶν ὁμόλογον τοῦ παθεῖν, εἶπε πῦ· νῦν ὁ
ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται, καὶ· νῦν ὁ ἄρ-
χων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. καὶ ἐὰν
ὑψωθῶ, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω
πρὸς ἐμαυτὸν, οὐκέτι τοσοῦτον ὅσον δυναμένου τοῦ
κωλύοντος ἔρχεσθαι πρὸς τὸν ἰησοῦν τοὺς ἑλκο-
μένους ὑπ' αὐτοῦ· ἀναγκαῖον μὲ οὖν τῷ κηρύσ-
σεσθαι ἰησοῦν χριστὸν, ἐσταυρωμένον κηρύττεσθαι
αὐτόν· καὶ οὐκ ἄπορος ἐλλιπὴς εἶναι μοι φαίνεται ὁ
ἰησοῦν εἶναι τὸν χριστὸν, σιωπωμένου πρὸς τοῦ ἄλ-
λων τεφεσίων αὐτοῦ, ὡς σιωπωμένου τοῦ εἶναι αὐτὸν
ἐσταυρωμένον· διόπερ τηρῶν ὁ τελειοτέρως κη-
ρυχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τὰ πρὸς αὐτοῦ, διε-
τείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν
ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς, καὶ ὑπεκτείνειν αὐτοὺς λέ-

A Iesu ad meliorem, & magis salutarem prædicationem reservari, qualem noscens Paulus dicebat Corinthijs: *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.* Proinde Iesum eum esse qui talia faceret, & talia quæpiã doceret primum prædicabant: nunc autem quum Petrus Christum esse illum confitetur filium Dei vivi, quasi jam nuntiari nolens se esse Christum, vt tempestiuius annuntietur, & quidem crucifixus, Discipulis edicit ne cuiquam se Christum esse dicant. Id autem velle eum, cum prohibet ne se esse Christum promulgetur, vel ex eo aliquo modo probatur: *Exinde cœpit Iesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à senioribus,* & ex ijs quæ subjunguntur. Nam cognoscentibus in hoc tempore Discipulis, per revelationem sibi à Patre immissam, Iesum esse Christum filium Dei vivi, quasi prædicat, docens eos in Christum Iesum cruci figendum credere, pro eo quod in Iesum Christum crucifixum credẽdum olim erat; & in Iesum Christum, atque hunc à mortuis resurrecturum credere, pro eo quod in Christum Iesum, atque hunc à mortuis suscitatum credendum olim erat. Quoniam autem *expolians principatus, & potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in ligno,* si quem pudet crucis Christi, pudet eum administrationis, per quam illi triumphati sunt; cum par sit gloriari in cruce Domini nostri Iesu Christi eum qui hæc & credit, & novit: per quem Christum mundo credenti crucifixum traducti sunt & triumphati principatus, in quibus, puto, erat princeps seculi hujus. Quapropter cum jamjam passurus esset, dixit: *Nunc princeps mundi hujus judicatus est,* &: *Nunc princeps mundi hujus ejicetur foras; Et si exaltatus fuero,* inquit, *à terra, omnia traham ad me ipsum,* non jam amplius tanta vi pollente, eo qui impediebat quominus ad Iesum irent, qui trahebantur ab illo. Ad id igitur vt Christus nuntietur, necessario pertinet vt crucifixus nuntietur. Nec tam mihi defectivum esse videtur Iesum esse Christum, tacito aliquo ex ejus prodigijs, quam crucifixione ejus silentio prætermissa. Idcirco prospiciens vt ab Apostolis perfectius prædicarentur quæ ad se pertinebant, *Præcepit Discipulis suis vt nemini dicerent quia ipse esset Christus,* & ad id illos præparavit, vt se Christum esse crucifixum & à mortuis suscitatum dicerent, cum cœpit non solum dicere, nec ad id vsque tantummodo procedere vt eos doceret, sed & *ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire*

1. Cor. 2. 2

Col. 2. 15.

Ioh. 18. 12.

Ioh. 12. 31, 32.

B

C

D

E

γον ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ ἐσταυρωμένος, καὶ οὐκ νεκρῶν ἀναστὰς, ἡνίκα ἤρξατο οὐ μόνον λέγειν,
ἀλλὰ ἕως τοῦ διδάσκειν, προεκτείνειν, ἀλλὰ καὶ δεικνύναι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς

in Hierosolymam, & quæ sequuntur. Adverte enim ad vocabulum, *ostendere*, quia quemadmodum sensus moventia ostendi dicuntur, ita à Iesu ostendi dicuntur quæ ab illo Discipulis ejus dicta sunt. Nec vnumquodque eorum quæ oculis videbantur, itidem fuisse monstratum ijs existimo qui multa hunc à Senioribus populi patientem corporaliter viderunt, vt Discipulis monstrationem, quæ de ea re animis illorum facta est. Tunc quidem cœpit ostendere; verisimile est autem capacioribus ijs deinde factis apertius monstrasse, non amplius quasi prima documenta capessentibus ostendere incipiens, sed jam & in ostendendo progrediens: ac si rationi consentaneum est in animum inducere Iesum omnino illud perfecisse quod inchoavit, omnino illud aliquando perfecit quod Discipulis suis ostendere incepit, de ijs nempe quæ patienda sibi esse scripta erant. Quando enim perfectam eorum cognitionem à Verbo quispiam obtinet, tunc dicendum est in eo qui contemplari hæc & vult, & potest, & revera contemplatur, perfici monstrationem, cum quæ ostenduntur mens perspicit ex ea monstratione quæ in animo perficitur. Quandoquidem

Luc. 13. 33. autem *non capiebat Prophetam perire extra Ierusalem*, eo interitu qui his respondeat:

Matth. 10. 39. *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*, propterea *oportebat eum ire Ierosolymam*, vt multa ibi perpessus primitias resurrectionis à mortuis in superiori Ierusalem faceret, eam tollens & dissolvens quæ supra terram est, cum omni ejus religione

1. Cor. 15. 20 & cultu: quandiu enim *Christus* non *resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium*, neque cum eo resurrexerunt qui morti ejus & resurrectioni conformes facti sunt, infra quærebatur Civitas Dei, & Templum, & Purgationes, & cætera: postquam autem illud factum est, non ea quærebantur amplius, sed quæ supra sunt: quæ vt constituerentur, *oportebat eum ire* inferiorem *Ierosolymam*, *& multa* ibi *pati à senioribus qui in ea erant, & principibus Sacerdotum, & scribis populi*, vt à senioribus cœlestibus beneficiorum ejus capacibus, & divinioribus Sacerdotum principibus, constitutis ab eo principe Sacerdotum qui vnus est, gloria ei & laus tribueretur, nec non & à Scribis populi circa literas occupatis, non atramento scriptas, sed Dei vivi spiritu illustratas, & in inferiori quidem Hierosolyma occidatur, regnet autem postquam resurrexerit in monte Sion, & Ierusalem cœlesti civitate Dei vivi; tertia autem die resurgat à mortuis, vt postquam à Malo liberaverit, & ejus Filio, cui mendacium inerat, & injustitia, & bellum, & quæcunque contraria sunt ijs quæ Christus est;

A ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς· προσεχῶς δὲ τῇ, δεικνύειν, λέξει, ὅπῃ ὥσπερ τὰ ἀόδηπα δεικνυσθαι λέγεται, ὅτως δεικνυσθαι εἴρεται ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ οὐχ ὅτως οἶμαι δεδεῖχθαι τοῖς ἐωρακόσι σωματικῶς πολλὰ πάσχοντα αὐτὸν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ ἕκαστον τῶν ὁρωμένων, ὡς τοῖς μαθηταῖς τὴν λογικὴν δεῖξιν πρὸς τὸ τοῦ· τότε μὲν ἤρξατο δεικνύειν, εἰκὸς δὴ ὅτι μὴ τοῦτο τοῖς χωρητικοῖς γενομένοις τελειότερον ἐδείκνυεν, οὐκέτι

B ὡς εἰσαγομένοις ἀρχόμενος δεικνύναι, ἀλλ' * ἤδη καὶ προκόπτων ἐν τῷ δεικνύναι· καὶ εἴπῃς ἔστιν βούλεσθαι νοεῖν, ὅτι πάντως ὅταν ὁ ἰησοῦς ἤρξατο, τοῦτο ἐτέλεσε, πάντως ποτὲ ἐτέλεσεν ὃ ἤρξατο δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, πρὸς τὸ δεῖν τὰ γεγραμμένα αὐτὸν παθεῖν· ὅτε γὰρ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου πρὸς τὸν τελείαν γνῶσιν καταλαμβάνει τις, τότε λεκτέον ἀπὸ λογικῆς δείξεως ὁρᾶντος τοῦ τὰ δεικνύμενα, τετελειῶσθαι τὴν δεῖξιν, τῷ τοῦτο θεωρεῖν καὶ βουλομένῳ, καὶ δυναμένῳ, καὶ

C θεωρεῖν· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐνεδέχετο προσήκειν ἀπολέσθαι ἔξω ἱερουσαλὴμ, ἀπώλειαν μὴ ἀναλογίαν ἔχουσαν πρὸς τὸ· ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτὴν, ἀφ' οὗ τοῦ εἶδος αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, ἵνα πολὰ παθὼν ἐν ἐκείνοις τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ποιήσῃ ἐν τοῖς ἄνω ἱεροσολύμοις, καταργῶν καὶ καταλύων τὴν ὑπὸ τῆς γῆς μὴ πᾶσαν ἐν αὐτῇ λατρείας· ὅσον μὲν γὰρ χρόνον οὐκ ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, οὐδὲ συνεγήρθησαν αὐτῷ οἱ νενεκρωμένοι συμμορφοῦμενοι τῷ θανάτῳ,

D καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, κατὰ, ἐζητεῖτο ἡ τοῦ θεοῦ πόλις, καὶ ὁ ναὸς, οἱ καθαρισμοὶ, καὶ τὰ λοιπά· ὅτε δὲ τοῦτο γέγονεν, οὐκέτι, ἀλλὰ τὰ ἄνω· ἅπερ ἵνα ἐνεργῇ, ἔδει αὐτὸν εἰς τὰ κάτω ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν, καὶ πολὰ ἐκεῖ παθεῖν ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων τοῦ λαοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὑπὸ τῶν χωρούντων τὰς ἀνεργασίας αὐτοῦ ἀνωτέρων πρεσβυτέρων, καὶ θειοτέρων ἀρχιερέων ὑπὸ ἀρχιερεῖ τῷ ἑνὶ τεταγμένων. δοξασθῇ δ' ὑπὸ τῶν γραμματέων τοῦ

E λαοῦ ἀσχολουμένων περὶ γράμματα, οὐ τὰ γεγραμμένα μέλανι, ἀλλὰ πεπιστωμένα πνεύματι θεοῦ ζῶντος, καὶ ἀποκτεινομένῃ μὲν ἐν τοῖς κάτω ἱεροσολύμοις, βασιλευούσῃ δ' αἰωνίας ἐν σιὼν ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν * ἀνίστῃ, ἵνα ῥυσάμενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ τοῦ ἰοῦ αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ ψεῦδος ἦν, καὶ ἡ ἀδικία, καὶ ὁ πόλεμος, καὶ πάντα τὰ ἐναντία οἷς ἐστὶν ὁ χριστὸς, ἐπὶ τοῦ μεταξὺ με-

* Ἐν τῇ γ.

* Χριστὸς

πορευθέντες εἰς ἅπαντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἅμα τοῦ πνεύματος ἐν τοῖς πιστεύουσι βαπτιζομένοις τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἅμα τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐν τῷ φωτὶ τῷ αἰωνίῳ τοῖς δι' αὐτῶν φωτισθεῖσι. ***

A praeterea etiam ab impuro spiritu se in Spiritum sanctum transformante, id illis acquirat qui liberati fuerint, vt spiritu, anima, & corpore baptizentur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, qui quidem tres dies sunt æternum ijs simul præsentes, qui eorum ope filij lucis evaserint.

[*Et accipiens Iesum Petrus, cœpit eum increpare: Propitius esto tibi Domine, & hoc tibi non erit. Cui dixit: Vade post me Satana, scandalum mihi es: quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis.* Quoniam cœperat Iesus ostendere Discipulis suis, quia oportet eum abire in Hierosolymam, & multa pati, adhuc initia eorum quæ ostendebantur discebat Petrus.] Quoniam autē aliquid pati indignum Christo filio Dei vivi, indignum quoque Patre existimabat, qui tanta de eo sibi revelaverat; nondum enim passurum illum fuerat ei divinitus significatum, propterea *assumens eum*, & quasi dignitatis Christi oblitus, & Dei vivi Filium nihil reprehensione dignum vel dicere, vel facere, *cœpit increpare illum*, & tanquam propitiationis egenti dixit: *Propitius tibi sis* Rom. 3. 25. *Domine*; nondum enim sciebat *eum proposuisse Deum propitiationem per fidem in sanguine ipsius*; cujus consilium quidem probans, inscitiam autem reprehendens, propter id consilium quod rectum erat & laude dignum, ait illi: *Vade post me*, quasi, vt Iesum sequatur, missis ijs factis per quæ ignarus erat, nec recte loquebatur: propter inscitiam autem, quasi contrarium aliquid & oppositum ijs habenti quæ ad Deum pertinent, dixit: *Satana*, quod apud Ebræos adversarium sonat. Quod si nec præ inscitia locutus fuisset, nec filium Dei vivi increpuisset, dicens illi: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, nec certe id illi dixisset: *Vade post me*, quasi qui ire post illum, eumque sequi cessasset: nec dixisset item, *Satana*, quasi qui contraria ijs quæ à se dicta fuerant, protulisset. Nunc autem illum Iesum sequentem, & post eum ambulantem potuit Satanas abducere, vt hunc non amplius sequeretur, nec esset post filium Dei, ac illum per ea quæ ex inscitia dixit dignum efficere qui *Satanas* appellaretur, & *scandalum* Filij Dei, & *non sapiens ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum*. Petrum autem, priusquam id peccatum ab illo fuisset, post Filium Dei fuisse constat inde: *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum*. Simul autem conferes quod Petro dixit: *Vade post me Satana*; & Diabolo ei dicenti: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me: Vade Satana*, absque additamento, *post me*. Post Iesum quippe esse bonum est: propterea dictum est: *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum*. Tale & illud est: *Qui non accipit crucem*

Matth. 16. 22, 23. Hæc omissa in nostro Codice è veteri interpretatione suppleuimus.

Matth. 4. 19.

Matth. 4.

B ἐπεὶ δὲ δύο εἴδη τὰ πάθη ἐνόμιζον εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἥπερ καὶ ἐπεκαλύψαντο αὐτοῦ πάντες τὰ πτερύγια τοῦ εἶναι αὐτόν, καὶ οὐ δυνάμενος ἀποκεκρύφθαι αὐτοῦ τὰ τοῦ εἶναι πιστεύεσθαι, διὰ τοῦτο προσλαβόμενος αὐτὸν, καὶ ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τῆς ἀξίας τοῦ υἱοῦ, καὶ ὅπερ ὑὸς τοῦ ζῶντος θεοῦ τοῦτον ἐπιτιμήσεως λόγῳ οὐ προσήκει ἄξιον, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, καὶ ὡς δεομένῳ ἱλασμοῦ, καὶ γὰρ οὐδεὶς πω ὅπερ τοῦτον προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἶπεν· ἵλεώς σοι κύριε. καὶ τὴν μὲν προέθεσιν ἀπεδεξάμενος, τῇ δὲ ἀγνοίᾳ ἐπιτιμῶν, διὰ μὲν τὴν προέθεσιν καὶ σὺν δεξιὰ λέγει αὐτῷ· ὕπαγε ὀπίσω μου, οἱονεὶ καταλιπόντα τὰ δι' ὧν ἠγνόει, καὶ οὐκ ὀρθῶς ἔλεγεν, ἀκολουθεῖν τῷ ἰησοῦ. διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν, ὡς ἀπικείμενόν τι ἔχοντα τοῖς καὶ θεοῦ, εἶπε· σατανᾶ, ὅ ἐστιν ἑβραϊκῶς, ἀπικείμενος· εἰ δὲ μήτε ἀπὸ ἀγνοίας εἰρήκει, μήτε ἐπιτιμήσει ὡς υἱὸς καὶ θεοῦ ζῶντος θεοῦ, λέγων αὐτῷ· ἵλεώς σοι κύριε, καὶ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, οὐτ' ἂν εἶπεν αὐτῷ· ὕπαγε ὀπίσω μου, ὡς καταλιπόντα τὸν υἱὸν αὐτὸν ὀπίσω, καὶ ἕπεσθαι αὐτῷ. οὐτ' ἂν ὡς ἀπικείμενα εἰρηκὼς τοῖς ὑπ' αὐτὸν λελεγμένοις ἔλεγεν αὐτῷ· σατανᾶ· νυνὶ δὲ ἤρξατο αὐτὸν ὁ σατανᾶς ἀκολουθήσοντα τῷ ἰησοῦ καὶ ὀπίσω αὐτοῦ βαίνοντα ἀπεστῆσαι καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ τὸν ὀπίσω τυγχάνειν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ποιῆσαι αὐτὸν διὰ ὧν εἶπεν ἀπὸ ἀγνοίας ἄξιον τοῦ ἀκούσαι σατανᾶ, καὶ σκάνδαλον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ οὐ φρονοῦντα τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ὅτι δὲ ὀπίσω προέτρεψεν, πρὶν τοῦτο ἁμαρτεῖν, τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὁ πέτρος, δῆλον ἐκ τοῦ· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων· ἅμα δὲ συγκρίνεις ὅ, τι πρὸς μὲν τὸν πέτρον εἶπεν· ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ· πρὸς δὲ τὸν διάβολον εἰπόντα αὐτῷ· πάντα σοι ταῦτα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι, ὕπαγε σατανᾶ, χωρὶς τοῦ, ὀπίσω μου, προσθήκης· ὁ γὰρ ὀπίσω τοῦ ἰησοῦ εἶναι ἀγαθόν ἐστι. διὸ εἴρηται τὸ· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀν-

C

D

E

Matth. 10. 38. *suam, & sequitur me, non est me dignus.* Et in vniversum observa vocem, *post*; bonum quippe est, cum quis post Dominum Deum ambulat, & est post Christum: contra autem, cum quis sermones Dei retro projicit, vel cum transgreditur mandatum illud: *Post concupiscentias tuas non eas.* Et Elias tertio Regnorum populo dicit: *Vsquequo claudicatis in duas partes: Si Dominus est Deus, sequimini eum: Si autem Baal, sequimini illum.* Et hoc quidem dicit Petro Iesus conversus, & id facit ei gratificans. Tu autem plura exempla colligens vocabuli, *conversus*, maxime quæ ad Iesum pertineant, & ea simul contendens, reperies non supervacaneam esse vocem hanc. Sufficit autem in præsentia id ex Evangelio Iohannis proferre: *Conversus autem Iesus, & videns eos* (Petrum videlicet, & Andream) *sequentes se, dicit eis, Quid quæritis?* Hic enim adverte, cum *conversus* est, factũ illud fuisse in eorum gratiam & beneficiũ ad quos conversus est. Postea inquirendum venit curnam dixerit Petro: *Scandalum es mihi*; cum præsertim dicat David; *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Dicet enim aliquis, si propter eorum firmitudinem qui charitatem habent, & scandalis obnoxij non sunt; *Charitas enim omnia sufferet, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, Charitas nunquam excidit*; id in Propheta dictum est; quanam ratione *Allevans Dominus omnes qui corruunt, & erigens* omnes elisos, Petro dixit: *Scandalum mihi es?* dicendum autem scandalo obnoxium non esse, non ipsum modo Servatorem, sed & eum qui in charitate perfectionem adeptus est; atquantum in eo est qui talia dicit, vel facit, offensioni etiam esse illum vel ei qui offensus alioqui non fuisset; nisi fortasse Iesus discipulum peccantem scandalum, atque illud quidem suum appellat, vt pote propter charitatem multo etiam magis, quam Paulus dictus: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?* Iuxta quod scribi potest, Quis scandalizatur, & ego non scandalizor? Quod si autem Petrus propter illud: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, scandalum à Iesu tunc dictus est, quasi in iis quæ dixit ea quæ Dei sunt minime sapiens, sed ea quæ hominum sunt; quid de ijs omnibus dicendum est qui Christi doctrinam capessere se profitentur; ea autem quæ Dei sunt non sapiunt, nec ea quæ oculis non videntur, & æterna sunt, animo intuentur; sed sapiunt quæ sunt hominum, & ea contem-

Eccl. 18. 30.
3. Reg. 18. 21.
Ioh. 1. 38.
Psalm. 118. 165.
1. Cor. 13. 7, 8.
Psalm. 144. 14. & 145. 8
2. Cor. 11. 29
2. Cor. 4. 18.

A θεόπνευστον· τοῦτον δὲ ὅτι καὶ πρὸς ὃς οὐκ ἀφεῖ τὸ σκεῦος αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ἀπαξαπλῶς τὸ ῥητὸν, ὀπίσω, λέξιν, ὅτι ἀγαθὸν μὲν ὅτι τὸ σῆμα, ὅτε ὀπίσω κυείν τοῦ θεοῦ τις πορεύεται, καὶ ὀπίσω τοῦ χριστοῦ ἀναστίον δὲ, ὅτε ῥίπτει τις τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, ἢ ὅτε παραβαίνει τὴν λέγουσαν ἐντολήν· ὀπίσω τῆς ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου· καὶ ὁ Ἠλίας δὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν φησὶν· ἕως πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπὶ ἀμφοτέραις

B τοῖς ἰγνύαις; εἰ ἔστι κύριος ὁ θεὸς, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· εἰ δὲ ἔστι κύριος ὁ βάαλ, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· καὶ λέγει τοῦ τοῦ πέτρου ὁ ἰησοῦς γραφεὶς, καὶ τοῦ συνεργοῦ ποιεῖ· καὶ σὺ μὲ οὖν πλείονα συναγαγὼν παραδείγματα τοῦ, γραφεὶς, καὶ μάλιστα ὅτι τοῦ ἰησοῦ τὰ πραγμάτα, καὶ συνεξετάσας ἀλλὰ ἀλλήλοις, εὕρεις αὐ ὁ τοῦ ἐλκόντος τὴν λέξιν κειμένην· δοκεῖ δὲ ὅτι τοῦ πρόσωπος παραδέσθαι ἀπὸ τοῦ κυρίου ἰωάννου· γραφεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, καὶ θεασάμενος αὐτοὺς, διὰ τοῦ πέτρου,

C καὶ ἀνδρέαν, ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς· τί ζητεῖτε; ὅσα γὰρ ὅτι καὶ ἐν τοῖς γραφεὶς, ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τῶν τῶν ἐστὶ γράφει· μὴ τοῦτο ζητεῖν πῶς εἴρηκε τῷ πέτρῳ τὸ· σκάνδαλόν μου εἶ, μᾶλλον ἐπεὶ φησὶν ὁ δαβίδ· εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον· φησὶ γὰρ τὶς, εἰ ἀφ' ὃ βέβαιον τῶν τὴν ἀγάπην ἐχόντων, καὶ ἀεὶ πιδέκτων ὅστων τοῦ σκανδαλίζεσθαι, ἡ ἀγάπη γὰρ πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει, εἴρηται τοῦ ἐν τῷ θεοφόρῳ, πῶς αὐτὸς ὁ κύριος ὑποστηρίζων πάντας τοὺς καταπίπτοντας, καὶ ἀνορθῶν πάντας τοὺς κατῤῥαγμένους, εἶπε τῷ πέτρῳ· σκάνδαλόν μου εἶ ἐκλεκτέον δὲ ὅτι ἀνεπιδέκτος μὲν ὅτι τοῦ σκανδαλίζεσθαι, καὶ μόνος ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν ἀγάπῃ τετελειωμένος. τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ὁ τοιοῦτος λέγων, ἢ πράττων, σκάνδαλόν ἐστι καὶ τοῦ μὴ σκανδαλιζόμενον. εἰ μὴ ἄρα τὸν μαθητὴν ἰησοῦς ἁμαρτάνοντα σκάνδαλον καὶ ἑαυτοῦ ὀνομάζει, ὡς πολλῷ μᾶλλον παρὰ πάντων ἀφ' τὴν ἀγάπην λέγων αὐ· τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι περὶ ὃ δυνατὸν ποιῆσαι· τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ σκανδαλίζομαι; εἰ δὲ τὸ τοῦ πέτρου τὸ· ἵλεώς σοι κύριε, καὶ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, σκάνδαλον εἴρηται τοῦ ἰησοῦ, ὡς ἡ τοῦ θεοῦ ἐν οἷς εἶπε φρονῶν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, τὰ

D λεκτέον δὲ καὶ πάντων τῶν παρεμβαλλομένων μαθητεύεσθαι τοῦ ἰησοῦ, μὴ φρονοῦντων τὰ τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ σκοπούντων τὰ μὴ βλεπόμενα, καὶ αἰώνια, φρονοῦντων δὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκοπού-

των τῶ βλεπόμενα, καὶ ἀφεστήκασι, ἢ ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἔτι μᾶλλον ἀφ' ἑαυτῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀποκαλοῦντο σκάνδαλον αὐτοῦ. καὶ Δι' ὃ σκάνδαλα αὐτοῦ εἶναι τῶν τοῦ ἀδελφοῦ, ἐφ' οἷς ὡς λέγει τὸ ἐπαίνων, καὶ τοῦτο ἐδόκει μοι φαγεῖν, καὶ τοῦτο εἶπε, ὅπως εἴπωσι καὶ τὸ· τρέχοντα ἐσκανδαλίσατέ με· μὴ νομίσωμεν τινὰ τὸ τυχὸν εἶναι ἁμάρτημα τὸ φρονεῖν τὰ τοῦ ἀνθρώπου, δέον ἐν πᾶσι φρονεῖν τὰ τοῦ θεοῦ· ἁρμόσει δὲ λέγειν τοῦτο καὶ πολύπτυχον ἀποπεπωκότι μὲν δογμάτων θεοῦ, καὶ λόγων ἐκκλησιαστικῶν, καὶ φρονήματος ἀληθοῦς. φρονοῦντι δ' ὡς ἀληθῶς, φέρε εἰπεῖν, τοῦ Βασιλίδου, ἢ Οὐαλεντίνου, ἢ Μαρκίωνος, ἢ τινος τῶν διδασκόντων τὰ ἀνθρώπινα ὡς θεῖα· τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, καὶ τὰ ἑξῆς· Δι' ὧν δείκνυται ὅτι ὃ θέλειν ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ ἐλθεῖν καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, οὐκ ἀπὸ τοῦ τυχόντος ἀποφασιζόμενος ἔστι, καὶ οὐδεὶς μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν ἥκει ἀφ' ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ· ἀρνεῖται δὲ ἑαυτὸν ὁ τὸν ἑαυτοῦ πρότερον καὶ κακίαν βίον γεγηρακυῖαν τῇ ἀξιολόγῳ μεταβολῇ ἀπαλείφων. οὗ ὡς ὄντι τοῦ παιδείγματος ὁ πάλαι ἀκόλαστος ἀρνεῖται αὐτὸν ἀκόλαστον, σωφρονήσας καὶ κατεξῆς· ἀλλ' εἰκὸς δυσπτίπλειν τινά, εἰ ὡσαύτως ἑαυτὸν ἠρνήσατο, ὅπως καὶ αὐτὸν ὁμολογεῖ, ἀρνησάμενος μὲν ἑαυτὸν τὸν ἄδικον, ὁμολογῶν δὲ ἑαυτὸν τὸν δίκαιον· ἀλλ' εἴωρ χριστός ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, ὁ τὴν δικαιοσύνην ἀνειληφὼς οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλὰ χριστὸν ὁμολογεῖ. ὅπως καὶ ὁ τὴν σοφίαν δόρων, δι' αὐτὸν τὸν λόγον σοφίαν χριστὸν ὁμολογεῖ· καὶ ὁ τοιοῦτός γε καρδίᾳ πιστεύων εἰς δικαιοσύνην, καὶ στόματι ὁμολογῶν εἰς σωτηρίαν, καὶ τοῖς ἔργοις χριστοῦ μαρτυρῶν, ὡς ὁμολογήσας Δι' πάντων τούτων τὸν χριστὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ ἔμπροσθεν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρός· ὅπου δὲ καὶ ὁ μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν, ἀρνησάμενος τὸν χριστὸν, πιστεύει τὸ· κἀγὼ αὐτὸν ἀρνήσομαι· Δι' ὃ τοῦτο πᾶς διαλογισμὸς ἡμῶν, καὶ νόημα, καὶ πᾶς λόγος, καὶ πᾶσα πρᾶξις γινέσθω τῆς ἡμῶν περὶ ἑαυτῶν μὲν ἀρνήσεως, περὶ δὲ χριστοῦ, καὶ ἐν χριστῷ μαρτυρίας· πείσομεν γὰρ πάσαν τὴν τοῦ τελείου πρᾶξιν μαρτύριον εἶναι χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὴν πάσης ἁμαρτίας ἀποχὴν ἀρνησιν εἶναι ἑαυτοῦ, φέρωσιν ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ· ὁ δὲ τοιοῦτος χριστῷ συνεσταύρωται, καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ ἀκολουθεῖ ὧν δίκαιος βαστάζοντι τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν, καὶ τὸ εἰρημένον ὅτι πρὸς τοῦ Ἰωάννου· προσλαβόντες οὖν αὐτὸν ἐπέθηκαν αὐτῷ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· ὅπου αὐτὸν ἐσταύρωσαν. ἀλλ' ὅμως, ἵν' ὅπως ὀνομάσω, καὶ τὸν Ἰωάννου Ἰησοῦς ἑαυτῷ βαστάζει τὸν

A plantur quæ videntur, & temporaria sunt, nisi ejusmodi homines longe potius à Iesu scandalum ipsius appellatum iri; & quod scandala illius, fratrum quoque ipsius esse; quorum causa quemadmodum id dicit: *Esuriebam, & non dedistis mihi manducare,* Matth. 25. & quæ sunt deinceps; ita & illud dicat, 42. Currenti mihi scandalum objecistis. Proinde non leve existimemus esse peccatum ea quæ sunt hominum sapere, cum in omnibus ea quæ Dei sunt sapere; oporteat. Conveniet autem illud vnicuique qui à Dei effatis, & doctrina Ecclesiastica, & B vera sententia exciderit; pro veris autem habebit dogmata, verbi gratia, Basilidis, Valentini, vel Marcionis, aut alicujus ex ijs qui humana pro divinis docent. *Tunc Iesus dixit Discipulis suis: Si quis vult post me venire;* & cætera. Hinc ostenditur Matth. 16. non leve esse & contemnendum facinus, velle post Iesum ire, eumque sequi; nec quemquam post Iesum iturum qui sibi ipse non renuntiaverit: sibi autem ipse renuntiat, qui anteactam sibi in nequitia vitam, egregia conversione delet; quemadmodum C exempli causa, qui prius libidinosus fuit & intemperans, postquam magis deinde continens factus est, sibi lascivo ipse renuntiat. Sed intercedet forsitan aliquis quærens an quomodo se ipse ejuravit, ita & se ipse confitetur, qui se injustum ipse ejuravit, justum vero confitetur & agnoscit: at si Christus justitia est, is qui justitiam suscepit, non se ipse sed Christum confitetur; ita & qui sapientiam assecutus est, habendo sapientiam, Christum confitetur. Et qui ejusmodi est, *corde quidem credens ad justitiam, ore autem confitens ad salu-* Rom. 10. 10. D *tem*, & opera Iesu testimonio suo confirmans, vt pote qui his omnibus Christum coram hominibus confessus fuerit; eum quoque & is coram Patre qui in cœlis est confitebitur. Ita & qui sibi ipse non re- Matth. 10. nuntiaverit, & Christum ejuraverit, id 12, 33. patietur: *Negabo & ego eum.* Propterea Luc. 12. 8, 9. omne colloquium nostrum & cogitatio, omnis sermo & actio ita fiat, vt nobis quidem ipsi renuntiemus; Christum autem, & in Christo testemur. Sic enim persuasum habeo omne hominis perfecti opus E Christum testari; & omnis peccati abstinentiam, renuntiationem esse sui ipsius, quæ post Christum deducat. Quicunque vero talis est, cum Christo crucifixus est, & tollens crucem suam eum sequitur qui propter nos crucem suam portat, juxta id quod ita à Iohanne dictum est: *Hunc ergo* Ioh. 19. 16, *accipientes imposuerunt ei*: & cætera, vsque 17, 18. ad id: *Vbi crucifixerunt eum.* At Iesus, qui est secundum Iohannem, vt eum sic appel-

lem, sibi ipse crucem portat, & *bajulans* A σταυρὸν, καὶ βαστάζων αὐτὸν ἐξῆλθεν. ὁ δὲ Σίμων
Matth. 27 32. *eam exivit*: ille vero qui est secundum
Marc. 15. 21 Matthæum, & Marcum, & Lucam, sibi
Luc. 23. 26. eam ipse non fert, Simon enim Cyrenæus
eam portat: Et is quidem fortasse ad nos
refertur, qui propter Iesum Iesu crucem
portamus; ipse vero Iesus ad seipsum. Nam
quasi dupliciter crux animo comprehendi
potest, ita vt altera sit quam Simon Cy-
renæus, altera quam sibi ipse Christus
fert. Præterea ad id: *Abneget se metipsum*,
videtur mihi vrile esse id quod à Paulo sibi
renuntiante dictum est, quod ita se habet:
Gal. 2. 20. *Vivo ego, iam non ego: vivit vero in me Chri-* B
stus. Nam, *Vivo ego*, *iam non ego*, vox erat
se ejurantis, tanquam qui propriam vitam
amisisset; in se autem Christum suscepis-
set, vt ipse in eo viveret, tanquam justitia,
& tanquam sapientia, & tanquam sancti-
ficatio, & tanquam pax nostra, & tan-
quam potentia Dei, omnia in ipso effi-
ciens. Adverte insuper animum ad id,
quod cum plurimi sint moriendi modi,
suspensus in ligno crucifixus est Filius Dei,
vt quicunque peccato morientur, non
alio modo ei moriantur, quam per cru- C
Gal. 2. 19. cem. Propterea dicent: *Christo confixus*
Gal. 6. 14. *sum cruci*, &: *Mihi absit gloriari nisi in cruce*
Domini, per quam mihi mundus crucifixus
est, & ego mundo. Fortasse enim vnus-
quisque ex ijs qui cum Christo crucifixi
Col. 2. 15. sunt, *expoliat principatus, & potestates, &*
traducit eas, & triumphat in ligno; vel
Christus potius hæc facit in illis. *Qui enim*
Matth. 16. 25. *voluerit animam suam salvam facere, perdet*
eam. Ambiguum est id quod primum dici-
tur. Inde enim vno quidem modo id in-
telligi potest: si quis amans vitæ, & vitam
præsentem bonum esse ducens, animam D
suam studiose conservat, vt in carne vivat,
mortem reformidans, quasi morte eam
amissurus; is animam suam eo pacto dum
servare studet, eam extra felicitatis termi-
nos eliminans, amittet. Si quis autem
propter sermonem meum, quo ad mortem
vsque de vita æterna pro veritate decerta-
re persuasus fuit, vitam præsentem con-
temnens, animam suam perdit, præ pie-
tate eam tradens ei quod vulgo mors ap-
pellatur; is, vt pote qui vitam suam pro- E
pter me amiserit, servabit eam potius &
tuebitur. Alio etiam modo id quod dic-
tum est accipere possumus. Si quis in
animum inducens suum quid sit salus, ani-
mæ suæ salutem consequi optat, vitæ huic
nuntium remittens, eamque ejurans, &
crucem suam tollens, ac me sequens, ani-
mam suam ratione mundi perdat; nam qui
eam propter me, & omnem meam docti-
nam perdiderit, salutem adipiscetur,

ματθαῖον, καὶ μᾶρκον, καὶ λουκᾶν, οὐχ ἑαυτῷ
αὐτὸν αἴρει, σίμων γὰρ ὁ κυρηναῖος αὐτὸν βαστάζει·
καὶ τάχα ἅπερ μὲ εἰς ἡμᾶς ἀναφέρεται, τὸν ἀφ᾽
ἑαυτοῦ τὸν ἰησοῦν σταυρὸν αἴρεσθαι, αὐτὸς δὲ ἰη-
σοῦς εἰς ἑαυτόν· εἰ γὰρ δύο τρόποι τὸ σταυρὸς εἰσιν,
ὁ μὲν ὁ σίμων ὁ κυρηναῖος βαστάζει, ὁ τέρας δὲ
ὁ αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ ἰησοῦς· ἔτι δὲ εἰς τὸ· ἀρνησάσθω
ἑαυτὸν, δοκεῖ μοι χρήσιμον εἶναι ὃ ὑπὸ τοῦ παύ-
λου ἀριθμούμενον ἑαυτὸν εἰρημένον, ὅπερ ἔχει· ζῶ δὲ,
οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός· ὃ γὰρ ζῶ, οὐκ ἔτι
ἐγὼ, φωνὴ ἦν ἑαυτὸν ἀριθμούμενον, ὡς ἀποβαλόμενον
μὲν τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἀνειληφότος δὲ εἰς ἑαυτὸν τὸν
χριστὸν, ἵνα αὐτὸς ἐν αὐτῷ ζήσῃ, ὡς δικαιοσύνη,
καὶ ὡς σοφία, καὶ ὡς ἁγιασμὸς, καὶ ὡς εἰρήνη
ἡμῶν, καὶ ὡς δύναμις θεοῦ, πάντα ἐν αὐτῷ
ἐνεργῶν· ἔτι δὲ καὶ τούτῳ πρόσεχε, ὅτι πολλοὶ ὄν-
των τῶν τρόπων τοῦ ἀποθνήσκειν, οὐχὶ ξύλῳ κρε-
μασθεὶς ἐσταυρώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα πάντες οἱ
ἀποθνήσκοντες τῇ ἁμαρτίᾳ μὴ ἄλλῳ τρόπῳ ἀπο-
θνήσκωσιν αὐτῇ, ἢ τῷ χριστῷ σταυρῷ· διὸ ἐροῦσι τὸ·
χριστῷ συνεσταύρωμαι, καὶ τὸ· ἐμοὶ μὴ γένοιτο
καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου, δι᾽ ὃν ἐμοὶ
κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ· τάχα γὰρ
καὶ ἕκαστος τῶν συσταυρουμένων χριστῷ ἀπεκδύεται
τὰς ἀρχὰς, καὶ τοὺς ἐξουσίας, καὶ δειγματίζει
αὐτοὺς, καὶ θριαμβεύει ἐν τῷ ξύλῳ, μᾶλλον δὲ χρι-
στὸς ἐν αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖ· ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυ-
χὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ἀμφίβολος ἡ
προφητικὴ λέξις. ἔστι γὰρ ἀπ᾽ αὐτοῦ, καθ᾽ ἕνα μὲν
τρόπον τοῦτο νοῆσαι. εἴ τις ὡς φιλόζωος, καὶ σύν-
μορφος τὴν ἐνεστηκυῖαν εἰς ζωὴν ἀγαθὸν, βούλοιτο
τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν πρὸς ὃν σαρκὶ ζῆν, φοβούμενος
ἀποθανεῖν, ὡς ἀφ᾽ οὗ θανάτου ἀπολέσων αὐτὴν,
ὅτος ἐν αὐτῷ τῷ θέλειν τὸν τρόπον τοῦτον σώζει τὴν
ψυχὴν ἑαυτοῦ, ἀπολέσας αὐτὴν, ἔξω ποιῶν αὐτὴν
τῆς * ὁρῶν τῆς μακαριότητος· εἰ δέ τις καταφρο- c. r. l.
νῶν τοῦ ἐνεστηκότος ζῆν ἀφ᾽ οὗ τὸν ἐμὸν λόγον πείσθη- ταῦτα
τα πρὸς ἀιώνιον ζωὴν μέχρι θανάτου ἀγωνιζόμε-
νος ὑπὲρ ἀληθείας, ἀπόλλυσι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν,
παραδιδοὺς αὐτὴν ὑπὲρ βιοτεύσεως τοῦ κυρίου τῶν
ὀνομαζομένῳ θανάτῳ, ὅτος ὡς δι᾽ ἐμὲ ἀπολέσας
τὴν ψυχὴν, σώσει αὐτὴν μᾶλλον, καὶ παρεκπόνησε·
καὶ καθ᾽ ἕτερον δὲ τρόπον ὅτος ἂν δεχόμεθα τὸ
ῥητόν. εἴ τις νοήσας ὁ, τί ποτέ ἐστιν ἡ σωτηρία,
βούλοιτο κομίσασθαι τὴν σωτηρίαν τῆς ἑαυτοῦ ψυ-
χῆς, ὅτος ἀποκεκαμμένος τούτῳ τῷ βίῳ, καὶ ἀρνη-
σάμενος αὐτὸν, καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ
ἀκολουθῶν μοι, ἀπολλύτω τοῦ κόσμου τὴν ψυχὴν
ἑαυτοῦ. ἐμοῦ γὰρ ἕνεκεν, καὶ πάσης μου τῆς διδασκαλίας ἀπολλὺς αὐτὴν τέλος τῆς τοιαύτης ἀπω-
λείας

λείας κομίσεται τὴν σωτηρίαν· ἅμα δὲ καὶ τήρει ὅτι ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ ὁ, ὃς ἂν θέλῃ, εἴρηται. ἑξῆς δὲ ὁ, ὃς ἀπολέσῃ αὐτήν· θελόντες οὖν αὐτὴν σώζεσθαι, ἀπολέσωμεν αὐτὴν τοῦ κόσμου, ὡς χριστῷ συσταυρωθῶμεν, καὶ ὡς ἔχοντες καύχημα ὁ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ὁ κόσμος ἡμῖν σταυρωθήσεται, καὶ ἡμεῖς τοῦ κόσμου, ἵνα κομισώμεθα ὁ τέλος τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῶν ἡμῶν, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ἀπολλύειν ἡμᾶς αὐτοὺς ἕνεκα τοῦ λόγου· ἀλλ' εἴπερ νοοῦμεν ὁ σώζεσθαι τὴν ψυχὴν μακάριον εἶ), ἀναφερόμενον ὅτι τὴν ἐν Θεῷ σωτηρίαν, καὶ τοὺς περὶ αὐτοῦ μακαρισμοὺς, ὀφείλει τις εἶ) καὶ ἀπώλεια ψυχῆς ἀγαθὴ καὶ ἕνεκεν χριστοῦ, προοίμιον ἐσομένη τῆς μακαρίας σωτηρίας· δοκεῖ μοι οὖν, ἀνάλογον τοῦ ἀρνεῖσθαι ἑαυτὸν, καὶ τὰ ἀποδεδομένα ἀπολλύειν δεῖν ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν· ἀπολλύτω οὖν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτήσασαν ψυχὴν, ἵνα ἀπολέσας τὴν ἁμαρτήσασαν, ἀναλάβῃ τὴν ἐν τῷ καρπουῦ σωζομένην· οὐδὲν γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ. κερδαίνει δὲ οἷμαι τὸν κόσμον, ᾧ ὁ κόσμος ὑ σταυροῦται. ᾧ γὰρ κόσμος ὑ σταυροῦται ἐκείνῳ ἔσται ζημία τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ· δύο γὰρ προκειμένων, ἤτοι ἀφ' ὁ κερδαίνειν τὴν ψυχὴν ζημιοῦσθαι τὸν κόσμον, ἢ ἀφ' ὁ κερδαίνειν τὸν κόσμον ζημιοῦσθαι τὴν ψυχὴν, πολλῷ μᾶλλόν ἐστιν αἱρετώτερον ζημιωθῆναι μὲν ἡμᾶς τὸν κόσμον, κερδῆσαι δὲ τὴν ψυχὴν, ἢ τοῦ ἀφ' χριστὸν αὐτὴν ἀπολέσαι· ὁ δὲ· ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; δόξει μὲ ἐπαπορητικῶς εἰρημένον δυνάσθαι δηλοῦν καὶ ὁ, δοῦναι ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, μετὰ τὰς ἁμαρτίας ὅλην ἀποδεδομένον τὴν οὐσίαν, ἵνα φαίνῃ πένητας τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ὡς ἀφ' τούτου σωζόμενος. καὶ ἀπεφαντικῶς δὲ οἷμαι δηλοῦν ὅτι οὐκ ἔστι τὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δοῦς ὡς ἀνάλλαγμα τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ κεκρατημένης ὑπὸ τοῦ θανάτου, λυτρώσεται αὐτὴν ὁ χριστὸς αὐτοῦ· ἄνθρωπος μὲ οὖν οὐκ ἀν δοίη τὶ ἀνάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ τῆς πόρων ἡμῶν ψυχῆς ἀνάλλαγμα ἔδωκε τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Ἰησοῦ, καθὸ τιμῶς ἠγοράσθημεν, οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἀπολυτρωθέντες, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου, καὶ ἀσπίλου χριστοῦ. καὶ ἐν Ἠσαΐᾳ λέλεκται τῷ Ἰσραήλ· ἔδωκα σοι ἀνάλλαγμα Αἰθιοπίαν, καὶ Αἴγυπτον, καὶ Σοήνην ὑπὲρ σοῦ, ἀφ' οὗ σὺ ἔντιμος ἐγένου ἐνάντιόν μου, ἐδοξάσθης. ἄλλαγμα γὰρ, φέρ' εἰπεῖν, ὑπὲρ τῶν πρωτοτόκων τοῦ Ἰσραὴλ τὰ πρωτότοκα γέγονεν Αἰγυπτίων. καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ οἱ ἀποθανόντες Αἰγύπτιοι ἐν τῇ λοιπαῖς μάστιξι ταῖς ἐπηλθούσαις τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν

A finem perditionis hujus. Simul etiã observa dictum esse initio: *Qui voluerit*, deinde vero: *Qui perdiderit eam*. Si velimus ergo salvam illam esse, mundi ratione eam perdamus, quasi cum Christo crucifixi, & gloriationem habentes in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mundus nobis crucifixus erit, & nos mundo, vt salutem animarum nostrarum tandem consequamur, quæ initium inde duxerit, cum eas propter Sermonem amisimus. Quod si animam salvam facere, rem esse beatam quæ ad salutem, & felicitates quæ apud Deum sunt referatur persuasum habemus, aliquis propter Christum debet esse animæ interitus, initium beatæ salutis futurus. Vnicuique igitur anima sua mihi perdenda videtur, quemadmodum & de sui renuntiatione traditum est. Perdat igitur quivis animam suam peccantem, vt postquam peccantem perdiderit, aliam recipiat quæ recte agendo servetur. Nihil autem proderit homini, si totum mundum fuerit lucratus; is autem mea sententia mundum lucratur, cui mundus crucifixus non est; cui vero mundus crucifixus non est, is animæ suæ jacturam faciet. Cum autem duo proposita sint, vel ad lucrandam animam mundi jacturam facere; vel ad lucrandum mundum animæ jacturam facere; longe optabilius est mundi jacturam nos facere, animam vero propterea lucrari, quod eam propter Christum perdiderimus. Illud autem: *Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* si dubitanter dictum sit, ostendere posse videbitur, eum *commutationem* dare *pro anima sua*, qui post admissa peccata facultates omnes tradiderit, quo bonis ejus pauperes pascantur, quasi per id salutem adepturus: sin asseveranter, id ostendere arbitror nihil habere hominem, quod cum dederit tanquam *commutationem pro anima sua* sub ditione mortis constituta, eam potestate illius liberet. Nihilominus nullam quidẽ homo dare queat *commutationem pro anima sua*; Deus vero pro vniuscujusque nostrum animæ permutationis pretio dedit pretiosum Iesu sanguinem, per quem empti sumus pretio, *non corruptibilibus auro vel argento redempti, sed pretioso sanguine agni immaculati Christi, & incontaminati*; & in Isaia dictum est Israëli: *Dedi propitiationem tuam Æthiopiam, Ægyptum, & Syenen pro te, Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, & gloriosus*; pretium enim permutationis, verbi gratia, pro primogenitis Israël, primogeniti fuerunt Ægyptio-

Gal. 6. 14

Matth. 16. 26.

Matth. 16. 26.

1. Cor. 6. 20. & 7. 23.

1. Petr. 1. 18, 19.

Isaiæ 43. 3, 4.

rum, & pro Israële Ægyptij in reliquis defuncti plagis, quæ in Ægyptum ingruerunt, & in ipsa submetsione quæ post plagas contigit. Postea inquirat qui potest, an pro vero Israële à Deo *redimente*
Psal. 129. 8. *Israël ex omnibus iniquitatibus ejus*, in permutationem detur vera Æthiopia, &, vt ita appellē, spiritalis Ægyptus, & Ægypti Syene; &, vt audētius investigē, fortasse Syene pro Ierusalē, Ægyptus pro Iudæa, Æthiopia autem pro ijs qui timent, & alij sunt ab Israële, & domu Levi, & domu Aaron.
Matth. 17 27. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis.* Nunc quidem venit Filius hominis, sed non in gloria sua:
Isaie 53. 2, 3, 4. *Vidimus enim eum, & non habebat speciem, neque decorem: Sed species ejus inhonorata, & deficiens præter filios hominum, homo in plaga existens & labore, & sciens ferre infirmitatem, quia aversa est facies ejus, despecta est, & non est reputata.* Et talem illum venire oportebat, *vt peccata nostra portaret, & pro nobis doleret*; nec enim eum decebat *peccata nostra portare, & pro nobis dolere*, qui gloriosus esset: sed & in gloria venit, vt Discipulos in apparitione sua, quæ sine specie & decore est, præparet. Et post-
Rom. 8. 29. quam similis illis factus est, vt fierent & ipsi similes illi, *conformes imaginis* gloriæ
Philipp. 3. 21. ejus, quandoquidem primum ipse factus est conformis *corpori humilitatis nostræ*,
Philipp. 2. 7. quum *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*, formam Dei recipit, eosque illi
1. Cor. 1. 21. 1. Cor. 2. 6. conformes facit. At si Verbi differentias potes intelligere, quod in *stultitia prædicationis* credentibus annuntiatur, & in sapientia prædicatur perfectis, videbis quo pacto Verbum coram Christi tironibus servi formam habeat, ita vt illi dicant: *Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem*: venit autem *in gloria Patris sui*
Iob. 1. 14. coram perfectis, qui dicturi sunt: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis.* Etenim perfectis gloria Verbi apparet, & quod vnigenitum sit Deo Patri, & gratiæ plenum, atque item veritatis; quod quidem capere non potest is, cui vt credat *stultitia prædicationis* opus est. *Filius autem hominis venturus est in gloria Patris sui*, non solus, sed *cum Angelis suis.* Et si omnes cum ipso venientes administros gloriæ Verbi, & revelationis sapientiæ, quæ Christus sunt, intelligere potes, videbis quomodo venit *Filius hominis in gloria Patris sui, cum Angelis suis.* Et attende num hic dicere possis Prophetas qui antea passi sunt, verbo non habente speciem neque decorem, propor-

A τῷ μὴ τοῖς μύσταις καταπεπτωκότι· ἀπὸ τόπου
B ὁ δυνάμενος ἐξετάζειν εἰ τῷ ἀληθινοῦ ἰσραὴλ
ἄλλαγμα δίδοται ἀντὶ τοῦ θεοῦ ῥυομένου τὸν ἰσ-
ραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ, ἡ ἀληθινὴ
αἰθιοπία, καὶ ἵν' ὅπως ὀνομάσω πνευματικὴ αἴ-
γυπτος, καὶ τὴν αἰγύπτου ἡ συήνη· ἵνα ὁ νομι-
ζόμενον ζητήσω, πάχα συήνη μὲν ἀντὶ τῆς ἱε-
ρουσαλὴμ, αἴγυπτος ὁ ἀντὶ τῆς ἰουδαίας, αἰ-
θιοπία ὁ ἀντὶ τῶν φοβουμένων, ἑτέρων ὄντων
τῶν τὸν ἰσραὴλ, καὶ τὸν οἶκον λευὶ, καὶ τὸν οἶκον
ἀαρών· μόνοι γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν
τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ·
νυνὶ μὲν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλήλυθεν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. εἴδομεν γὰρ αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, καὶ ἐλλιπὲς παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη· καὶ εἶδε αὐτὸν τοιοῦτον ἐλλιπεστάτην ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρῃ, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. ἡ γὰρ ἔπρεπε τὸν ἐν δόξῃ φέρειν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ ὀδυνᾶσθαι περὶ ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ ἔρχεται ἐν δόξῃ, προσυπεπίστευε τοὺς μαθητὰς διὰ τῆς μὴ ἐνούσης εἶδος, μηδὲ κάλλος ὑπεροψείας αὐτοῦ· καὶ γινόμενος ὡς αὐτοὶ, πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτοὺς ὡς αὐτὸς, συμμόρφους τῆς εἰκόνος τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐπεὶ πρότερον αὐτὸς γέγονε σύμμορφος τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἵνα ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών, ἀποκαθίστατο τὸ ἴδιον τὴν τοῦ θεοῦ μορφὴν, καὶ ποιεῖ αὐτοὺς συμμόρφους αὐτῷ· ἐὰν ὁ δυνατὸς
D καταιδῶν τοὺς τοῦ λόγου διαφορὰς, ἐν μωρίᾳ κηρύγματος καταγγελομένου τοῖς πιστεύουσι, καὶ ἐν σοφίᾳ λαλουμένου τοῖς τελείοις, ὅλῳ τῷ τρόπῳ ὁ λόγος τοῖς μὴ εἰσαγομένοις ἔχει δούλου μορφὴν, ὥστε αὐ ἐπεῖν αὐτοὺς· εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. τοῖς δὲ τελείοις, ἔρχεται ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, λέγουσιν δὲ πρὸς ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρους χάριτος καὶ ἀληθείας· καὶ γὰρ τοῖς τελείοις φαίνεται ἡ δόξα τοῦ λόγου, καὶ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ὤν, καὶ
E ὁ τῆς χάριτος πλήρης, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀληθείας. ὁ γὰρ ἐν δυνάμει χαρῆναι ὁ δεόμενος περὶ τὸ πιστεύειν τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος· μόνος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐ μόνος, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ εἰ δύνασαι νοῆσαι πόθεν τὰς συνεργοὺς τῆς δόξης τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς σοφίας, ἅπερ ἐστὶν ὁ χριστὸς, συνεπόμενοι τοῖς ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ θεάσῃ εἰ δύνασαι ἐν τόποις τοῖς

πρότερον παθόντας προφήτας ἀναλογίας φάσκειν ἐφικνεῖται πρὸς τὸ μὴ ἐφικτὸν εἶδος μηδὲ κάλλος λόγου, τῷ μὴ ἔχοντι εἶδος μηδὲ κάλλος λόγῳ· ὥσπερ ὁ ἔρχεσθαι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅτως ἄγγελοι γενόμενοι οἱ ἐν τοῖς προφήταις λόγοι μετ' αὐτοῦ παραγίνονται, τὴν ἀναλογίαν σώζοντες τῆς ἑαυτῶν δόξης. ἐπεὶ ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ὀπτεδημήσει λόγος, μεταδώσει ἑκάστῳ τῆς δόξης ἑαυτοῦ καὶ τῶν λαμπρότητος τῶν ἀγγέλων ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἑκάστου πρᾶξιν. Τοῦτο ὁ λέγομεν οὐκ ἀδυνατοῦντες καὶ τὴν ἀπλώτερον νοουμένην δευτέραν ὑπεδημίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· πότε ὁ τοῦτο ἀπαντήσεται; ἢ ὅτε ὁ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο πληρεῖται λόγιον ὁ λέγοντος γὰρ πάντας ἡμᾶς παραστῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον; εἰ ὁ ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀποδώσει, οὐ τὴν ἀρετὴν μόνην, ἀλλ' οὐδὲ τὴν φαύλην χωρὶς τῆς ἀρετῆς, δῆλον ὅτι ἑκάστῳ ἀποδώσει κατὰ πᾶσαν φαύλην, καὶ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν πρᾶξιν· ἀπολαμβάνω δ, ὡς τοῖς πειθόμενος καὶ τοῦ ἀποστόλου, συμβάλλων δ καὶ τὰ τοῦ ἰεζεκιήλ, ἐν οἷς τοὺς τελείους ὑπερέφαμεν ἀπαλείφεσθαι τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τοῦ παντὸς ἀκριβοῦντος οὐ λογίζεται τὰ πρότερον κατορθώματα, ὅτι τοὺς μὲν τελειωθέντας, καὶ πάντα τὴν κακίαν ἀποθεμένους, ἀπαλείφεται τὰ ἁμαρτήματα. τοῦ δὲ παντὸς ἀποστατήσαντος τῆς θεοσεβείας, οὐ λογίζεται εἴ τι πρότερον χρηστὸν ἀπὸ πέπρακται· ἡμῖν δὲ τοῖς μεταξὺ τοῦ τελείου, καὶ τοῦ ἀποστάτου πράξαντος ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ δίδοται ἃ ἐπράξαμεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον· ὅτε γὰρ τοσοῦτον ἐκαθαρίσαμεν, ἵνα ἡμῖν μηδόλως ὑπολογισθῇ τὰ φαῦλα. ὅτι ὅτι τοσοῦτον οὐκ πεπαύκαμεν, ὥστε ὑπολησθῆναι ἡμῖν τὰ κρείττονα· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵ τινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου· Τοῦτο αἰνιφέρεσί τινες ὅτι τὴν μὲν ἡμέρας ἔξ, ἤ, ὡς ὁ λουκᾶς φησιν, ὀκτὼ ἀνάβασιν τῶν τριῶν ἀποστόλων εἰς τὸ ὄρος μετὰ τοῦ ἰησοῦ κατ' ἰδίαν ὄρος· καί φασιν οἱ ὅτω διηγούμενοι, ὅτι οὐκ ἐγεύσατο θανάτου πέτρος, καὶ οἱ λοιποὶ δύο, πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὴν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐλθόντα ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. ἰδόντες γὰρ ἔμπροσθεν αὐτῶν μεταμορφωθέντα τὸν ἰησοῦν, ὡς λάμψαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὰ ἱμάτια, ἐφωράκασι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐλπιζόμενον ἐν δυνάμει· καὶ γὰρ ὡς παρεστήκασι βασιλεῖα δρυφόρεσι τινὲς, ὅτως μωσῆς, καὶ ἠλίας ὤφθησαν τοῖς ἀναβεβηκόσιν εἰς τὸ ὄρος, μετὰ τοῦ ἰησοῦ λαλοῦντες· ἄξιον δ ὑπιδεῖν εἰ ὅτι τούτους ἀναφέρεται τὸ καθίσαι ἐν δε-

A tionem habuisse cum Verbo quod neque speciem, neque decorem habuit. Quemadmodum autem venit *Filius hominis in gloria Patris sui*; ita & Angeli, Verba effecti quæ in Prophetis sunt, cum eo veniunt, suæ gloriæ proportionem servantes. Postquam autem Verbum cum Angelis suis tale advenerit, vnumquemque secundum id quod egerit gloriæ suæ & splendoris Angelorum suorum participem faciet. Hæc autem dicimus minime rejicientes secundum Filij Dei adventum simpliciter intellectum. Quandonam autem hæc contingent? an cum implebitur Apostolicum B illud oraculum: *Omnes enim nos adstare oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum?* Quod si vnicuique reddet secundum id quod egerit, non solum bonum, nec malum etiam sine bono; perspicuum est redditurum eum vnicuique secundum omnem bonam, & omnem malam actionem. Existimo autem, in ijs quidem Apostolo fidem habens, sed ea etiam Ezechielis adjiciens, in quibus delentur illius pec- C cata qui perfecte fuerit conversus, & illius qui omnino desciverit prius recte factorum ratio non habetur, quod qui in hominem evasit perfectum, & omnem nequitiam abjecit, illius obliterantur peccata; qui autem à pietate deflexit, si quid prius ipsi recte gestum est, pro nihilo habetur. Nobis autem qui perfectos inter, & defectores medium obtinemus, adstantibus ante tribunal Christi, redditur quod egimus sive bonum, sive malum. Non enim pure adeo, & caste nos gessimus vt nobis omnino peccata nostra non imputentur; ne- D que adeo descivimus, vt quæ nobis bene gesta sunt, oblivioni tradantur. *Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem.* Hęc referunt nonnulli ad trium Apostolorum in montem excelsum seorsum cum Iesu ascensum, qui post sex dies, vel, vt ait Lucas, octo contigit: & ajunt quidem qui expositionem hanc tuentur, non gustasse mortem Petrum & reliquos duos, autequam *viderint Filium hominis venientem in regno suo, & gloria sua*; videntes enim transformatum Iesum coram se, ita vt splenderet facies ejus, & reliqua, viderunt *regnum Dei veniens in vir-* E *tute.* Quemadmodum enim regem satellites quidam circumstant, ita ijs qui conscenderunt montem, *apparuerunt Moyses & Elias cum Iesu loquentes.* Merito autem animadverterimus an ad illos referatur sessio ad dextram & ad sinistram Servatoris

2. Cor. 5. 10.

Ezech. 18. 21, 22, 24.

Matth. 16. 28.

Luc. 9. 28.

Marc. 9. 1.

Matth. 17. 3.

Matth. 20. 21. in illius regno, ita vt illud, *sed quibus paratum est*, propter illos dictum sit. Hæc autem expositio loci illius, quo Apostoli tres mortem non gustasse dicuntur antequam Iesum viderint transformatum, ijs convenit qui, sicut à Petro appellantur, facti

1. Pet. 2. 2. sunt *sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscentes*: quibus ait Pau-

1. Cor. 3. 2. lus: *Lac vobis potum dedi, non escam*, & quæ sequuntur. Ac omnem quidem Scripturę expositionem quę eos ædificat qui majora capere non possunt, lac recte appellari puto à sancta Scripturarum terra emanans, quæ lacte & melle profluit. Sed

Gen. 21. 8. qui à lacte depulsus est, quemadmodum Isaac, pro dignitate lætitiæ & convivij quod cum filium suum à mamma removeret Abraham celebravit, in istis & in tota Scriptura quæsiverit solidum [cibum, qui alter est ab eo cibo qui] cibus quidem est, at alimentum solidum non est, & aliud ab iis quæ olera tropice appellantur, quæ ei quidem cibus sunt qui à lacte depulsus est, at robustus non est, sed infirmus, juxta id:

Hæc è veteri interpretatione suppleuimus.

Rom. 14. 2. *Qui infirmus est, olus manducat.* Similiter qui

1. Reg. 1. 25. ab vbere, sicut Samuel deductus est, & à matre sua Deo consecratus, (hæc autem Anna erat, quæ interpretatur *Gratia*) sit quoque & ille gratiæ filius, Dei carnes quærens, sanctum videlicet perfectorum simul & sacerdotum cibum, vt pote in templo Dei nutritus. Quæ ergo ad locum propositum spectant, hæc nobis in præsentia sunt; erant nonnulli stantes eo loco quo Iesus, & fixa habentes apud Iesum animæ vestigia, & pedum illorum stare affine ei erat de quo dixit illud Moses:

Deuter. 10. 10. *Ego autem steti in monte quadraginta diebus, ac quadraginta noctibus*; qui & dignus ha-

Deut. 5. 31. bitus est, cui hæc, *Tu vero hic sta mecum*, dicerentur à Deo, dignum eum judicante qui apud se staret. Hi porro qui apud Iesum stant, hoc est in Verbo Dei, non omnes æqualiter stant; est enim eorum qui apud Iesum stant, ab invicem differentia. Non omnes proinde qui stant apud Servatorem, sed ex illis nonnulli, vt pote qui melius stent, non gustant mortem, donec viderint Verbum quod inter homines versatum est, & propterea Filius hominis appellatur, veniens in regno suo; nec enim quotiescunque venit Iesus, in regno suo venit; quoniam iis qui initiantur talis est, vt cum ipsum Verbum neque gloriosum videant, neque magnum, sed multis ex il-

Isaiæ 53. 2. 3. lis inferius, dicant: *Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem, sed species ejus inhonorata, deficiens præter omnes filios hominum.* Atque id quidem de priscis suis

A ἀξιῶν καὶ ἐξ οὐκ ὄντων τῶν σωτῆρος ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἀς ὁ, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται, ἀφ' τούτου λελέχθαι· αὕτη δ' ἡ διήγησις τοῦ μὴ γεύσασθαι θανάτου τοὺς τρεῖς ἀποστόλους, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Ἰησοῦν μεταμορφούμενον, ἁρμόζει τοῖς, ὡς ὁ πέτρος ἀνόμασι, νηπίοις ἀς ἀρτιγέννητα βρέφη, τὸ ἀδόλωτον ἀδολεσχοῦντας ἀς ὁ παῦλος λέγει· γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πᾶσα δὴ οἶμαι ἡ θεοῦ τὸ ῥητὸν οἰκοδομεῖν δυναμένη τοῖς μὴ χωρεῖν μείζονα διήγησις, γάλα δὲ εὐλόγως ὀνομάζοιτο, τὸ ῥεῦσον ἀπὸ τῆς ἀγίας τοῦ γραφῶν γῆς, τῆς ῥεούσης μέλι, καὶ γάλα· * ἀλλ' ὁ ὡς ὁ ἰσαὰκ ἀπογαλακτισθεὶς, ἀξίως εὐφροσύνης καὶ δοχῆς ἣν ἐποίησεν ὅτι τοῦ * ἀπογαλακτισμοῦ ὁ υἱὸς ὁ ἀβραάμ, ζητήσειεν δὲ τὴν ἐν τόποις καὶ πᾶσῃ γραφῇ στερεὰν * οἶμαι ὕσταν τοῦ βρώματος μοῦ, οὐ στερεᾶ τὴ τροφῆς, καὶ τοῦ ὀνομαζομένων τροπικῶς λαχάνων, ἃ τινα τοῦ ἀπογαλακτισθέντι μὲ, οὐκ ἰσχυρῷ τῷ, ἀλλ' ἀσθενοῦσι ὅστι τροφὴ, καὶ τὸ· ὁ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει· ὁμοίως καὶ ὁ ἀς σαμουὴλ ἀπογαλακτισθεὶς, καὶ αἰτηθέν μενος ἀπὸ τῆς μητρὸς τοῦ θεοῦ. αὕτη δὲ ἀνάνη, ἥτις ἑρμηνεύεται χάρις. καὶ εἴη ἂν τῆς χάριτος υἱὸς, ὁ ζητῶν, ἀς ἐν ναῷ τετραφόμενος, θεοῦ κρέα, ἀλείας τροφὴν τελείων ἅμα καὶ ἱερέων· τὰ δὴ εἰς τὸν προκείμενον τόπον βλεπόμενα ὅτι τοῦ παρόντος ἡμῖν πειρατά ὅστιν· ἦσάν τινες ἑστῶτες ὅπου ὁ ἰησοῦς, καὶ ἐρηρεισμένας ἔχοντες τὰς τῆς ψυχῆς βάσεις πρὸς τοῦ ἰησοῦ, καὶ ἦν αὐτῶν ἡ τῶν ποδῶν

B

C

D στάσις συγγενὴς τῇ περὶ οὗ εἶπε μωσῆς στάσει ἐν ᾧ· κἀγὼ ἔστην ἐν τῷ ὄρει τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ τεσσαράκοντα νύκτας, ἀξιωθέντι καὶ τοῦ. σὺ δὲ Vide Noc. αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ, λεγομένου θεοῦ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀξιουμένου αὐτῶν στῆναι πρὸς αὐτόν· οἱ δὴ οἱ ἑστῶτες πρὸς τοῦ ἰησοῦ, τουτέστι πρὸς τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, οὐ πεφωτισμένοι ὑπέρ ἑστήκασιν. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἑστηκόσι πρὸς τοῦ ἰησοῦ θεοῖς ἀλλήλοις διαφορά· διὸ οὐ πάντες οἱ ἑστῶτες παρὰ τοῦ σωτῆρι, ἀλλά τινες αὐτῶν, ὡς βέλτιον ἑστηκότες, οὐ γεύονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν ἀνθρώποις ὑπεδημισμένα λόγον, καὶ διὰ τοῦτο ὑὸν ἀνθρώπου χρηματίζοντα, ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ ἑαυτοῦ· οὐ γὰρ ἀεὶ ὅτε ἔρχεται ὁ ἰησοῦς, ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἔρχεται, ἐπεὶ τοῖς εἰσαρμόζοις τοιοῦτός ὅστιν, ὥστε εἰπεῖν ἂν αὐτοὺς βλέποντας αὐτὸν, οὐκ ἔνδοξον, οὐ δὲ μέγαν, ἀλλ' ὑποδεέστερον πολλῶν ἐν αὐτοῖς λόγον· εἶδος μὲν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, οὐκ λεῖπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· καὶ τοῦτο ἐρῶσιν οἱ ἰδόντες αὐτοῦ τὸν

δόξαν, περὶ τῶν προτέρων ἑαυτῶν λέγων, ὅτι τὴν ἀρχὴν οὐκ εἶχεν αὐτοῖς εἶδος, οὐδὲ κάλλος ὁ ἐν συναγωγῇ νοούμενος λόγος· ἔστιν οὖν βασιλικὸν ἐμφαινόμενον ἀξίωμα τοῦ τὸν ὅλῃ πᾶσι λόγοις ἀρχὴν φανερώτατα αἰειληφότος λόγου, βλεπομένου τισὶ τῶν ἑστηκότων παρὰ τῷ Ἰησοῦ, ἐπὰν διωκῶσιν αὐτοῦ ἀκολουθῆσαι προάγοντι αὐτοὺς, καὶ ἀναβαίνοντι εἰς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἑαυτοῦ φανερώσεως ὄρος. ἃ τινες τῶν ἑστώτων παρὰ Ἰησοῦ ἀξιοῦνται, εἰ καὶ εἰσὶν ἤτοι πέτρος, ἢ πύλαι ἅδου οὐ κατισχύσουσιν, ἢ οἱ τῆς βροντῆς υἱοὶ, καὶ βροντώμενοι ἀπὸ τῆς μεγαλοφωνίας τοῦ θεοῦ βροντῶντος, καὶ μέγαλα οὐρανόθεν βοῶντος τοῖς ἔχουσιν ὦτα, καὶ σοφοῖς· οἱ τοιοῦτοι γεύσονται οὐ γεύσονται θανάτου· τί δὲ τὸ γεύεσθαι θανάτου καταγνοῦν. καὶ ἔστιν ἡ μὴ ζωὴ, ὁ εἰπών· ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ αὕτη γε ἡ ζωὴ κέκρυπται σὺν τῷ χριστῷ ἐν τῷ θεῷ· καὶ ὅταν ὁ χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε σὺν αὐτῷ φανερωθήσονται καὶ οἱ ἄξιοι τοῦ σὺν αὐτῷ φανερωθῆναι ἐν τῇ δόξῃ· ὁ δὲ ἐχθρὸς ζωῆς τῆς ζωῆς, ὃς καὶ ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, θανατός ἐστιν, οὗ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα ἀποθνήσκει, ἐναντίως ἀμαθεμένη τῷ γινομένῳ περὶ τὴν κατορθοῦσαν ψυχὴν, καὶ ἐν τῷ κατορθοῦν ζῶσαν· καὶ ἐπαλλέγεται ἐν τῷ νόμῳ· δέδωκα πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν, περὶ τοῦ εἰπόντος· ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, ζῶσα φησὶν ἡ γραφὴ, καὶ περὶ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ θανάτου. ὧν ὅ ἕτερον ἕκαστος ἡμῶν δι' ὧν προσλάβοι ἀεὶ ἐκλέγεται· καὶ ἐπὰν πρὸ προσώπου ἡμῶν ὄσσις τῆς ζωῆς ἀμαρτάνωμεν, πληρόται ἐφ' ἡμᾶς ἡ λέγουσα ἀρά· καὶ ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη σοι ἀπέναντι, καὶ φοβῇ νυκτὸς, καὶ οὐ μὴ πιστεύσῃς τῇ ζωῇ σου. καὶ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου ἃ ὄψει· ὥσπερ οὖν ἡ ζωὴ, ἡ ὁ ζῶν ἄρτος ἐστὶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, οὕτως ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ θάνατος ἄρτος ἐστὶ νεκρός· πᾶσα ὁ λογικὴ ψυχὴ, ἤτοι ζῶντι τρέφεται ἄρτῳ, ἢ νεκρῷ, δι' ὧν πολυειδεῖς δόγματων ἀρετῶν, ἢ φαύλων· εἰ δ' ὥσπερ ἐστὶν ὅτι τῶν κοινοτέρων τρεφῶν ποτὲ μὲν αὐτῶν γεύσασθαι μόνον, ποτὲ δὲ ὅτι πλεῖον αὐτῶν ἐσθίει. οὕτω καὶ ὅτι τούτων τῶν ἄρτων ὁ μὲν τις ἐνδιέστερον ἐσθίει γινόμενος αὐτῶν, ὁ δὲ καὶ ἐμφορεῖται· ἀγαθὸς μὲν ὢν, ἢ ὁδεύων ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἦ, τοῦ ζῶντος ἄρτου καὶ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκότος. μοχθηρὸς δὲ τοῦ νεκροῦ ἄρτου, ὃς ἐστὶν ὁ θάνατος· καὶ ἴσως οἱ μὲν ἀπαίνως, καὶ μικρὰ ἁμαρτάνοντες, μόνον γεύονται θανάτου. οἱ δὲ ἀρετὴν αἰειληφότες οὐδὲ γεύονται αὐτοῦ, ἀλλ' ἀεὶ ἄρτῳ τρέφονται ζῶντι· ἀκόλουθον οὖν ἦν τῷ πτῶχῳ ὁ πύλαι ἅδου οὐ κατισχύσουσι, ὁ μηδὲ γεύσασθαι θανάτου, ἐπὶ πόσον γεύεται τις θανάτου, καὶ ἐσθίει

A temporibus dicent, qui viderint gloriam illius, cum neque ſpeciem eis, neque decorem Verbum habebat initio, prout in Synagoga intelligebatur. Verbi igitur quod principatum ſuper omne Verbum apertiſſime ſumſit, regia dignitas conſpicua eſt, quæ à nonnullis eorum qui apud Ieſum ſtant conſpicitur, poſtquam illum ſe præcedentem, & excelſum hunc montem in quo manifeſtus factus eſt conſcendentem ſequi potuerint: qua re nonnulli ex ijs qui apud Ieſum ſtant digni cenſentur, ſi modo vel Petrus fuerint, ad-
B verſus quem non valent inferorum portæ, vel filij tonitrus, & geniti à magniloquentia Dei tonantis, & magna de cœlo auritis & ſapientibus cum clamore dicentis. Qui igitur tales ſunt, mortem non guſtant. Quid autem ex his verbis intelligendum eſt, Mortem guſtare? Ac is quidem vita eſt, qui dixit: *Ego ſum vita*, & ipſa quidem *vita eſt abſcondita cum Chriſto in Deo, Et quum Chriſtus apparuerit vita noſtra, tunc apparebunt cum ipſo* qui cum illo apparere merentur *in gloria*. Inimicus autem vitæ hujus, qui & noviſſimus omnium illius inimicorum inimicus abo-
C letur, mors eſt, quam obit anima peccans, contrario modo ſe habens his quæ animæ recte agenti & propter recte facta viventi contingunt. Et quum in Lege dicitur: *Poſui in conſpectu tuo vitam*, id de eo pronuntiat Scriptura qui dixit: *Ego ſum vita*, & de inimico illius, morte; quorum alterum vnuſquiſque noſtrum operibus ſuis ſemper eligit. Et quum in conſpectu vitam habentes, peccamus; impletur in nobis imprecatio quæ ſic habet: *Et erit vita tua pendens ante te*, & quæ ſequuntur, vſque ad hæc: *Et propter ea quæ oculis tuis videbis*. Quemadmodum ergo vita panis quoque vivus eſt, *qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo*, ita inimicus illius, mors ſcilicet, panis eſt mortuus. Omnis ergo anima ratione prædita, vel vivo, vel mortuo pane veſcitur, dum bonas, vel pravas opiniones admittit. Deinde quemadmodum in vilioribus cibis contingit, vt nonnunquam ij deguſtentur ſolum; quandoque vero affatim edantur; ita & in illis panibus, is quidem parcius eos tantum delibans attingit, ille vero his ingurgitatur; & is quidem qui bonus eſt, vel ad id tendens vt bonus evadat, pane vivo & qui de cœlo deſcendit; nequam vero pane mortuo, qui mors eſt. Et ij fortaſſe qui raro & leviter peccant, mortem ſolum deguſtant; qui vero virtutem amplexi ſunt, ne illam quidem deguſtant, ſed ſem-

Matth. 16. 18.
Marc. 3. 17.
Ioh. 11. 25. & 14. 16.
Col. 3. 3, 4.
1. Cor. 15. 26.
Deuter. 30. 15.
Deuter. 28. 66, 67.

per pane viuo aluntur. Petro igitur, adversus quem non prævalebunt portæ inferi, conveniebat mortem non degustare, cum mortem quispiam tum degustet, & edat cum adversus eum portæ inferi prævaluturæ sunt; & mortem degustet vel edat ea ratione qua plus vel minus, aut plures vel pauciores inferi portæ adversus eum prævalent. Sed nec fieri poterat vt tonitrus filij, à tonitru quæ res est cœlestis geniti, mortem gustarent, quæ à tonitru quo tanquam matre geniti sunt valde semota est. Hæc autem prædicit Verbum ijs qui perfectionem adepturi sunt, & ex eo quod apud Verbum steterint in tantum profecerunt, vt mortem non gustarent, donec adventum, & gloriam, & regnum viderent, & Verbi Dei excellentiam, qua superat omne Verbum ostentatione veritatis retrahens & rapiens eos qui distractionis vincula rumpere, & sublimitatem excellentiæ Verbi veritatis conscendere nequeunt. Sed quoniam hanc Servatoris promissionē ipsam de non gustāda morte sponsionem tempore circumscribere existimate quispiam potest, quod nempe mortem non degustaturi sint, *donec videant Filium hominis venientem in regno suo*; postea vero illam degustaturi sint; probemus juxta aliquem Scripturæ vsum vocem, *donec*, de re proposita tempus instans significare, non ita definitum vt post, *donec*, omnino contrarium rei propositæ contingat. Postquam Servator surrexit à mortuis, præter alia ait Discipulis suis vndecim & illud: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi*; [ergo vsque ad consummationem seculi] cum ipsis futurus erat; post consummationem vero seculi, instante alio seculo quod futurum appellatur, se cum eis non amplius futurum denuntiabat; ita vt, juxta illud, melior esset Discipulorum status ad consummationem vsque seculi; quam post seculi consummationem. At non ausurum quemquam dicere existimo, post seculi consummationem non amplius cum Discipulis futurum Dei Filium, quod tandiu futurum hunc cum illis declaret sermo, donec instet seculi consummatio. Perspicuum enim est id in quæstione fuisse, an ante futurum seculum & speratas Dei promissiones, quæ ab illo remunerationis causa fient, vna cum Discipulis futurus esset Filius Dei. Id autem quærebatur, concesso eo futurum hunc cum illis, vtrum cum illis aliquando sit futurus, aliquando non. Quamobrem exoluere se nos ostendit ea quæ in dubitando oriri potuerat suspicione, futurum hunc videlicet cum Discipulis jam nunc, & omnibus diebus ad consummationem vsque seculi

Matth. 16. 28.

Matth. 28. 20.

Hæc in nostro Codice prætermissa, è veteri interpretatione supplevimus.

A θανάτου, ὅτι πύλαι ἅδου κατισχύσουσιν αὐτοῦ. καὶ
ἀνήκουστον ἐοικέναι τὴν γευσάμενον θανάτου, τῷ κατισχύειν
αὐτοῦ ὅτι πλείων ἢ ἔλαττον, καὶ πλείονας ἢ ἐλάτ-
τονας ἅδου πύλας· ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς βροντῆς υἱοῖς,
γλυκυθεῖσιν ἀπὸ βροντῆς ἁρμονίας χρήματος ἀδυνά-
τον ἦν γευσάμενα θανάτου, τοσόνδε πόρρω τοῦ
μήκους αὐτῶν βροντῆς· τοιοῦτο δὲ προφητεύει ὁ
λόγος τοῖς τελειωθησομένοις, καὶ οὐκ ἂν ἐγκλείσαι
τοσοῦτον τοῦ λόγου ὅτι τοσοῦτον προκόψασιν, ὥστε
ἀνοῦς μηδὲ γευσάσθαι θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι
B τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν δόξαν, καὶ τὴν βασιλείαν,
καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, καθ' ἣν ὑπερέ-
χει πάντας τοὺς αἰτιοπρεπεστάτους, καὶ πρείττονος
λόγου φανεροῖ ἀλήθειας τοὺς μὴ δυναμένους
διαφρῆξαι τοὺς τοῦ πρεσβυτικοῦ δεσμοὺς, καὶ
ἀνῆκθαι ὅτι τὸ ὕψος τῆς ὑπεροχῆς τοῦ τῆς ἀλη-
θείας λόγου· ἀλλ' ἐπεὶ δόξαν ἀνεῖς τὴν τοῦ σω-
τῆρος ἐπαγγελίαν πρεσβεύζειν χρόνῳ τὸ μὴ γεύσα-
σθαι θανάτου, ὅτι ἐὰν γεύσωνται μὲν θανάτου, ἕως
ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ
C βασιλείᾳ αὐτοῦ, μὴ ἢ τοῦτο γεύσονται αὐτοῦ.
παραδεξόμεθα κατά τινα συνήθειαν τῆς χρεῖας
τὸ, ἕως, δηλοῦν τὸν καταπαύοντα τὸν δη-
λουμένου χρόνον, ἐν περιοριζόμενον, ὥστε πάντ-
ως μὴ τὸ, ἕως, γενέσθαι τὸ ἐναντίον τῷ
δηλουμένῳ· φησὶ γὰρ ὁ σωτὴρ τοῖς ἕνδεκα
μαθηταῖς, νίκης ἀπέρχεται ἀπὸ τῶν νεκρῶν πρὸς
ἑτέρους καὶ τὸ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας
τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος
**
D ἔμελλεν αὐτοῖς συνέσεσθαι, μὴ δὲ τὴν συν-
τέλειαν τοῦ αἰῶνος, ἐνιστάμενου τοῦ ἑτέρου, τὸ
καλούμενον μέλλοντος, οὐκέτι συνέσεσθαι αὐτοῖς
ἐπηγγέλλετο. ὡς καὶ τοῦτο χρεῖττον εἶναι τοῖς
μαθηταῖς τὸ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος
τοῦ αὐτοῦ κατάστημα, * τοῦ τὴν συν-
τέλειαν τοῦ αἰῶνος· ἀλλ' οὐκ αἰνίγμά τινα τολμῶσαι τοῦ
λέγειν, ὅτι μὴ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος οὐκέτι
συνέσεσθαι τοῖς μαθηταῖς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ λέ-
γει ὅτι τοσοῦτον ἔσεσθαι αὐτοῦ μετ' αὐτῶν φησιν,
ἕως ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος ἐνεστῇ· σαφὲς γὰρ ὅτι τοῦ
E ζητούμενον ἦν, εἰ πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ
τῶν ἐλπιζομένων ἀμοιβαῖων ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ,
ἤδη συνέσεσθαι τοῖς μαθηταῖς ἔμελλεν ὁ υἱὸς τοῦ
θεοῦ· ζητούμενον δ' ἦν, διεσημένου τοῦ συνέσ-
εσθαι αὐτοῖς, μήποτε ὅτε μὲ συνῶν αὐτοῖς, ὅτε δὲ
συνῶν· διὸ καὶ ἀπολύειν ἡμᾶς τῆς περὶ τοῦ διαπο-
ζεῖν ὑπονοίας ἀπεφήνατο, ὅτι ἤδη καὶ ὅτι πά-
σας τὰς ἡμέρας συνεῖναι τοῖς μαθηταῖς ἔμελλεν,
καὶ καταλείψαν τοὺς μαθητὰς ἀπεῖναι τοῦ

συντελείας τοῦ αἰῶνος. οὐ μὴν νυκτὸς, εἴ τινι ἔδυσεν ὁ ἥλιος, συνὼν αὐτοῖς· εἰ δὲ τοιοῦτόν ἐστι τὸ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, δηλονότι οὐκ ἀναγκαθησόμεθα προσδέχεσθαι γεύσασθαι θανάτου τοὺς ἰδόντας τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, μὴ δυνηθέντας τοιοῦτον ἰδεῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἐφ' ὃ προεθέμεθα ῥητοῦ, ὃ κατέπειγον ἡν ἡμᾶς μαθεῖν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος οὐ καταλείψει ἡμᾶς, ἀλλ' ἔσται μεθ' ἡμῶν πάσας τὰς ἡμέρας. ὅτως καὶ ἐπὶ τούτου σαφὲς μοι δοκεῖ τοῖς βλέπουσι εἰδόσιν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων εἶναι, τὸν ἅπαξ ἰδόντα τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ ἰδόντα αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ ἰδόντα τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐλληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, οὐκ ἂν μὴ τὴν τῶν τηλικούτων ἀγαθῶν θεωρίαν θανάτου γεύσασθαι· ὃ χωρὶς τοῦ λόγου τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ ἀλόγως δοκοῦμεν ἀπεναντιωσάμενοι γεύσασθαι θανάτου, ὅσον οὐδέπω καταξιωθήσεσθαι ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐλληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ· ἐπεὶ τοῦ ἐν τούτοις μὴ γένεσθαι τοῦ τοῖς τρισὶν εὐαγγελιστοῖς τὸ οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἐν τοῦ ἄλλοις διάφορα περὶ θανάτου, οὐκ ἄτοπον καὶ κεῖνα προσδόμενον σωνεξετάσαι παρ' γεύσασθαι· ἐν μὲν τῷ ψαλμοῖς λέλεκται· τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται, καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον; καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ· ἐλθέτω δὲ θάνατος ἐπ' αὐτοὺς, καταβέτωσαν εἰς ᾅδου ζῶντες. ἐν δὲ τῇ προφητείᾳ· κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. ἐν δὲ τῇ ἀποκαλύψει· ὁ θάνατος, καὶ ὁ ᾅδης ἀκολουθεῖ τοῦτον· ἐν τούτοις μοι δοκεῖ μὴ ἕτερον μὲν τοῦ γεύσασθαι θανάτου, ἕτερον δὲ τοῦ ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ ἄλλο τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπί τινας, καὶ τέταρτον σημαίνεσθαι παρὰ τὰ προειρημένα ἐκ τοῦ· κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ πέμπτον τι παρὰ ταῦτα ἐκ τοῦ· ὁ θάνατος, καὶ ὁ ᾅδης ἀκολουθεῖ αὐτοῖς· καὶ σὺ δὴ ἀναλεξάμενος τάχα εὑρεῖς καὶ ἕτερα παρὰ ταῦτα ὧν ἐπεμνήσθημεν διαφορὰς, ἃς τινας παρατηρεῖς ἀνιχνεύσεις, καὶ ὀρθῶς ζητῶν, εὑρεῖς δὲ τὰ καθ' ἕκαστον τόπον σημαινόμενα πράγματα· ζητῶν δὲ ἐν τοιούτοις μήποτε ἔλαθον μὲ κακὸν ὄντι τοῦ ἰδεῖν θάνατον, τοῦτο μεῖζον τοῦ γεύσασθαι αὐτοῦ, τοῦτο ἐπιτιθεῖν τοῦ ἀκολουθεῖν τινι θανάτῳ, καὶ οὐ μόνον ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπελθεῖν ἐπ' αὐτὸν, καὶ καταλαβεῖν ὃν ἐκεῖνον πρότερον ἠκολούθει. τοῦ δὲ καταποθῆναι πολὺ τῶν δοκεῖ μοι βαρύτερον εἶναι τῶν εἰρημένων· ἐπισήσας δὲ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τῇ διαφορᾷ τῶν ἀμφοτέρων, οὐκ ἀκήσεις, οἶμαι, προσδέχεσθαι τινα δυνατὸν τοῦ ἐνεργῆσαι τοῦτο γραφῆναι ἐν τοῖς λογίοις τοῦ θεοῦ πολύ-

A eos non derelicturum quibus doctrinam suam tradiderat; verum non noctu, si cui Sol occideret, futurum cum illis. Quod si tale est illud: *Vsque ad consummationem seculi*; nos coactum non iri liquet id admittere, mortem eos degustasse qui viderunt Filium hominis venientem in regno suo, postquam digni habiti sunt qui talem eum viderent: sed quemadmodum in eo loco quem protulimus illud necessario nobis discendum est, vsque ad consummationem seculi eum à nobis non discessurum, sed nobiscum omnibus diebus futurum; ita &

B hoc loco perspicuum ijs esse opinor qui rerum consequentiam considerare sciunt, eum qui semel viderit *Filium hominis venientem in regno suo*, eundemque in gloria sua, *& regnum Dei veniens in virtute*, minime illum post tantorum bonorum inspectionem mortem degustaturum. Non præter rationem autem existimavimus absque promissionis Iesu sermone degustaturos nos mortem, quamdiu digni habiti non fuerimus qui regnum Dei in virtute veniens, & Filium hominis venien-

C tem in gloria & regno suo videremus. Quoniam autem hic apud tres Evangelistas scriptum est: *Non gustabunt mortem*; apud alios autem diversa de morte tradita sunt, extra rem non erit opposita hæc cum voce ea, *gustare*, conferre. In Psalmis igitur dictum est: *Quis est homo qui vivet, & non videbit mortem?* & rursus alibi: *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viventes*: & in aliquo è Prophetis: *Absorbuit mors prævalens*: & in Apocalypsi: *Mors & Infernus sequuntur quosdam.* His

D autem locis aliud mihi videtur esse mortem degustare; aliud videre eam; aliud aliquibus eam supervenire; tum præter prædicta, quartum quid illis significari: *Absorbuit mors prævalens*; & quinto quid præterea his verbis: *Mors & Infernus sequuntur eos.* Tu vero præter eas quas protulimus invenies fortasse differentias, si eas collegeris; quas invicem componens, & recte investigans, res vno quoque loco significatas reperies. Illud autem in his quæro, an minus malum sit mortem videre; majus autem illo, gustare eam; hoc

E item pejus, mortem sequi aliquem, nec sequi solum, sed & illi supervenire, eumque apprehendere quem prius sequebatur; absorberi autem, omnium eorum quæ dicta sunt mihi videtur esse gravissimum. Ad hæc vero quæ diximus, & peccatorum quæ perpetrantur differentias attendens, talia, opinor, à Spiritu qui ea vt in oraculis divinis adscriberentur perfe-

Marc. 9. 1.

Luc. 9. 27.

Psalm. 88.

Psalm. 54. 16.

Isaiæ 25. 8.

Apoc. 6. 8.

* Εἰ ὅτι κεῖνον

cit excogitata esse animum inducere non dubitabis. Quod si præter ea quæ à nobis commemorata sunt, clarius exponendum est quid per eam Filij hominis venientis in regno suo, vel in gloria sua visionem ostenditur, quidque per eam regni Dei in virtute venientis visionem significatur; ea, sive quæ cordibus nostris affulgent, sive quæ quærentibus inveniuntur, sive quæ cogitationes nostras subeunt (vnusquisque pro libitu rem æstimet) exponemus. Qui contemplatur & intelligit excellentiam Verbi, omnem rerum falsarum quidem, verisimilium tamen probabilitatem solventis & confutantis; is Filium hominis, qui juxta Iohannis sermonem Verbum Dei est, venientem aspicit in regno suo. Quod si aspicit is non omnem solum contrariarum rerum probabilitatem solvens Verbum, sed & res ad se pertinentes apertissime significans; ille non regnum solum illius, sed & gloriam aspicit, & regnum Dei quoque in virtute veniens in illo intuetur; ac intuetur id quidem, vt pote in quem nullum amplius imperium obtineat peccatum, quod in corpore peccatorum mortali regnat, sed semper rerum omnium regi Deo subditus sit, cujus regnum potentia quidem intra nos est; actu autem, vel, vt Marcus appellat, in virtute, nequaquam autem in imbecillitate, intra perfectos solum est. Hæc igitur stantibus Discipulis Iesus, non de omnibus illis, sed de *** prædicens pollicitus est.

Rom. 6. 12. Luc. 17. 21.

μαπ· εἰ δὲ πρὸς τὰ εἰρημένα προσέτι ἐν ἐκλογαῖς δόξῃ δηλοῦται ἐν τῷ ἰδεῖν τὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἢ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ τί σημαίνεται ἐν τῷ ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, τὰ εἴτε ἐλλαμπόμενα τοῖς καρδίαις ἡμῶν, εἴτε ζητοῦσιν εὑισκόμενα, εἴτε ὑπεισιόντα τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν, ἕκαστος δὲ ὡς βούλεται κειμένοις, ἐκθησόμεθα· ὁ θεωρῶν, καὶ καταλαμβανῶν τὴν τοῦ λόγου ὑπεροχὴν, λύοντος καὶ διελέγχοντος πάσας τὰς ὑπὲρ τῆς ψευδῶν μὲν, ἐπαγγελομένων δὲ ἀληθείας πιθανότητας, βλέπει τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸν ἰουδαϊκὸν λόγον, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐρχόμενον ἐν τῇ ἰδίᾳ βασιλείᾳ· εἰ δὲ βλέπει ὁ τοιοῦτος τὸν λόγον, οὐ μόνον λύοντα πᾶσαν τὴν τῶν ἐναντίων πιθανότητα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια πρόσοντα σημαίνοντα, βλέπει αὐτὸν πρὸς τῇ βασιλείᾳ καὶ τὴν δόξαν. καὶ ὁ τοιοῦτος γε ἐν αὐτῷ βλέπει αὐτὸν τὸν τοῦ θεοῦ βασιλείαν ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει, καὶ οὗ βλέπει δὴ, ὡς οὐδαμῶς ἔτι ὑπὸ ἁμαρτίας βασιλευόμενος, βασιλευόμενος ἐν τῷ θνητῷ σώματι τῶν ἁμαρτανόντων, ἀλλ' ἀεὶ τελεγμένος ὑπὸ βασιλεῖ παντὶ τῶν ὅλων θεῷ, οὗ ἡ βασιλεία δυνάμει μὲν ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν. ἐνεργείᾳ δὲ, καὶ ὡς ὠνόμασεν ὁ μάρκος, ἐν δυνάμει, καὶ οὐδαμῶς ἐν ἀσθενείᾳ, ἐντὸς τῶν τελείων μόνων· ταῦτα μὲν οὖν ἔστασι τοῖς μαθηταῖς ὁ ἰησοῦς, οὐ περὶ πάντων αὐτῶν, ἀλλὰ περὶ *** προφητεύων ἐπηγγείλατο.

De Servatoris transfiguratione.

Matth. 17. 1, 2.

Et post dies sex, juxta Matthæum & Marcum, *assumit Petrum, & Iacobum, & Iohannem fratrem ejus, & subducit illos in montem excelsum seorsum, Et transfiguratus est ante eos.* Hoc ante explicationem à nobis super istis propositam, & juxta textum orationis olim contigerit: qui autem à Iesu in montem excelsum subducti sunt, & digni habiti qui transfigurationem illius seorsum spectarent, non sine causa post sex dies, ex quo sermones supra à nobis commemorati habiti sunt, subducti mihi videntur. Quoniam enim intra dies sex, qui perfectus numerus est, perfectum illud opificium, mundus vniversus conditus est; idcirco eum qui non ea amplius quæ videntur, caduca enim sunt, sed jam ea solum quæ non videntur, propterea quod æterna sunt, intuendo res mundi vniversas prætergressus est, his verbis designari existimo: *Post sex dies assumit Iesus nonnullos.* Si quis igitur nostrum in montem excelsum à Iesu assumtus subduci

2. Cor 4. 18.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ σωτῆρος.

Μετὰ δὲ ἡμέρας ἕξ, λαβὼν τὸν πέτρον, καὶ ἰάκωβον, καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναγάγων αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν· καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν· τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸ λεγόμενον ἔμοιγε δοκεῖ· δοκεῖ δέ μοι τοὺς ἀναγομένους ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ εἰς ὄρος ὑψηλὸν ὄρος, καὶ ἀξιουμένους τοῦ κατ' ἰδίαν αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν θεωρῆσαι, μὴ μάτην μετὰ ἓξ ἡμέρας ἀναγεσθαι τῶν προειρημένων λόγων· ἐπεὶ γὰρ ἐν ἓξ ἡμέρᾳ τελείῳ ἀριθμῷ ὁ σύμπας γεγόνεται κόσμος, ὅ τέλειον τοῦτο δημιούργημα, λέγω τοῦ οἴμαι τὸν ὑπερφαίνοντα πάντα τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐν τῇ ἐσκηνῆκέναι, οὐκέτι μὲν τὰ βλεπόμενα, πρεσκαιρα γὰρ ταῦτα, ἤδη δὲ τὰ μὴ βλεπόμενα, καὶ μόνα τὰ μὴ βλεπόμενα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὰ αἰώνια, δηλοῦσθαι ἐν τῇ· μετὰ ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ ἰησοῦς τινας δεινάς· εἴ τις οὖν ἡμῶν βλέπει

Vide Not.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

καὶ τοῦ Ἰησοῦ παραλαμβάνοντος αὐτὸν κατ' αὐ-
τοῦ ἀναβῆναι εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, καὶ ἀξιωθῆναι
τοῦ κατ' ἰδίαν θεωρῆσαι τὴν μεταμόρφωσιν αὐ-
τοῦ, ὑπαναβαίνοντός τε τοῦ ἐξ ἡμέρας, μηδὲ τὸ μὲν
σκοπεῖν ἐπὶ τὰ βλεπόμενα, μηδὲ ἀγαπᾶν ἐπὶ τὸ
κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν κόσμῳ, μηδέ τινα κοσμικὴν
ἐπιθυμίαν ἐπιθυμεῖν, ἥ τίς ἐστιν ἐπιθυμία σω-
μάτων, καὶ τὰ ἐν σώματι πλούτου, καὶ τῆς κατὰ
σάρκα δόξης, καὶ ὅσα πέφυκε τὴν ψυχὴν ἀφεστη-
κέναι, καὶ ἀφελκεῖν ἀπὸ τῶν χρειττόνων καὶ θειο-
τέρων, καὶ καταβιβάζειν, καὶ ἐρείδειν τῇ ἀπάτῃ
τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐν πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ ταῖς λοι-
παῖς ἐγθρᾶς ἀληθείας ἐπιθυμίαις· ἐπειδὴ
γὰρ διέλθῃ τὰς ἕξ, ὡς εἰρήκαμεν, καινὸν σαβ-
βατεῖ σάββατον, θυφαινόμενος ἐν τῷ ὑψηλῷ
ὄρει ἐν τῷ βλέπειν μεταμορφούμενα τὸν Ἰησοῦν
ἐμπροσθεν αὐτοῦ· διαφέρουσα γὰρ ἐγένετο ὁ λόγος
μορφαῖς, φαινόμενος ἑκάστῳ ὡς συμφέρει τῷ
βλέποντι, καὶ μηδενὶ κατὰ ὃ χωρεῖ ὁ βλέπων,
φανερόμενος· ζητήσεις δὲ εἰ ὅτε μετεμορφώθη
ἐμπροσθεν τῶν κατ' αὐτοῦ ἀναβάντων εἰς τὸ ὑψη-
λὸν ὄρος, ἀφθη αὐτοῖς ἐν μορφῇ θεοῦ, ἢ κατὰ πρω-
τα πάλαι. ὡς τοῖς μὲν κατὰ ἔχων τὴν δούλου μορ-
φὴν, τοῖς δὲ ἀκολουθήσασιν αὐτῷ μετὰ ἕξ ἡμέρας
εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, οὐκ ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν τοῦ
θεοῦ· ἀλλὰ ἄκουε τούτων, εἰ δύνασαι, πνευματι-
κῶς παρεστῶν ἅμα, ὅτι οὐκ εἴρηται μὲν ἁπλῶς ἁπλῶς,
μετεμορφώθη, μετά δέ τινος ἀναγκαίας
προσθήκης, ἣν οὐ γεγράφασι ματθαῖος, καὶ μάρκος.
καὶ γὰρ ἀμφοτέρους, μετεμορφώθη ἐμπροσθεν
αὐτῶν· καὶ κατὰ τοῦτο γε ἐρεῖς δυνατὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν
ἐμπροσθεν μὲν τινων μεταμορφωθῆναι τοῦτον
τὸν μεταμόρφωσιν. ἐμπροσθεν δὲ ἑτέρων, καὶ ὁ
αὐτὸς καιρὸς μὴ μεταμορφωθῆναι· εἰ δὲ θέλεις τὴν
μεταμόρφωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἰδεῖν ἐμπροσθεν τῶν ἀνα-
βαίνων εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος κατ' ἰδίαν σὺν αὐτῷ,
ἴδε μοι τὸν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις Ἰησοῦν ἁπλούστε-
ρον μὲν νοούμενον, καὶ ὡς δι' ὀνομάσαι τὰς κατὰ σάρ-
κα γινωσκόμενον τοῖς μὴ διαλαμπροῖς διὰ τῶν ἐπανα-
βεβηκότων ἔργων καὶ λόγων ὅτι ὁ ὑψηλὸν τῆς
σοφίας ὄρος. οὐκέτι δὲ κατὰ σάρκα γινωσκόμενον,
ἀλλὰ θεολογούμενον δι' ὅλων τῶν εὐαγγελίων, καὶ
ἐν τῇ τοῦ θεοῦ μορφῇ κατὰ τὴν γνῶσιν αὐτῶν θεω-
ρούμενον· τούτων γὰρ ἐμπροσθεν μεταμορφοῦται ὁ
Ἰησοῦς, καὶ οὐδενὶ τῶν κάτω· ἐπεὶ δὲ μεταμορ-
φωθῇ καὶ ὁ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, ἵνα φα-
νερωθῇ τοῖς τέκνοις τοῦ φωτὸς ἐνδυναμωθεῖσι τὰ
ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυναμωθεῖσι τὰ ὅπλα τοῦ
φωτὸς, καὶ μηκέτι ὦσι τέκνοις σκότους ἢ νυκτὸς, ἀλλὰ ἡμεραῖοι ὁοῖς ἡμέρας, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ
εὐσχημόνως περιπατῶσι, καὶ φανεροῦσι λαμπροὶ αὐτοῖς, οὐχ ἁπλῶς ὡς ἥλιος, ἀλλ' ὑπεδείκνυ-

A vult, & id merendo consequi, vt seorsum transfigurationem illius videat, sex dies prætereat, non ea amplius aspiciendo quæ videntur, nec mundum, eave quæ in mundo sunt diligendo, nec vlla mundana cupiditate laborando, quæ cupiditas est corporum & corporearum opum & gloriæ quæ in carne est, & quæcunque animam distrahere solent, & à melioribus & divinioribus rebus divellere & deturbare, & in opibus & gloria & reliquis veritati contrarijs cupiditatibus, seculi hujus errori affigere. Postquam enim sex dies, vt diximus, præterierit, novum sabbatum celebrabit, supra montem excelsum gaudio perfusus, quod transfiguratum coram se Iesum conspexerit. Variæ enim Verbi formæ sunt, vnicuique, prout illi conducit, apparentis; nulli autem præter ipsius captum sese videndum præbētis. Quæres autem an quum transformatum est coram ijs quos in montem excelsum subduxit, visum eis sit formam Dei habens quam obtinebat olim: quemadmodum ijs qui infra erant formam servi habens; ijs autem qui id fuerant in montem excelsum post sex dies subsecuti, non illam, sed Dei formam habens. At hæc audi, si potes, spiritu simul attendens, non simpliciter dictum fuisse: *Transfiguratum est*; sed cum necessario quodam additamento, quod à Matthæo & à Marco adscriptum est; juxta vtrumque quippe, *Transfiguratum est ante eos*. Et dices juxta illud fieri quidem posse vt Iesus coram nonnullis ea ratione transformetur, coram alijs vero eodem momento non transformetur. Si autem transfigurationem Iesu videre cupis, quæ coram ijs contigit qui in montem excelsum seorsum cum eo ascenderunt; vide mihi Iesum in Evangelijs simpliciter quidem intellectum, &, vt dixerit aliquis, secundum carnem ijs cognitum qui per sublimia opera & sermones excelsũ sapiẽtiæ montem non conscendunt; non amplius autem secundum carnem cognitum, sed theologice per omnia Evangelia prædicatum & affertum, & in Dei forma per eorum cognitionem conspectum: coram illis enim transformatur Iesus, non ijs qui infra sunt. Postquam autem vultus ejus transformatus Soli similis factus fuerit, vt filijs lucis appareat qui exuerunt opera tenebrarum & induerunt arma lucis, & non amplius filij sunt tenebrarum, vel noctis, sed facti sunt filij diei, & tanquam de die honeste ambulant; tunc manifestum se dans affulgebit eis, non solum quasi Sol,

Rom. 13. 13.

1. Thess. 5.

1. Thess. 4.

ſed vt juſtitiæ Sol. Ac non ille ſolum coram talibus Diſcipulis transformatur; nec id ſolum transformationi ſuæ addit, vt vultus ejus quaſi Sol fulgeat; ſed veſtimenta etiam illius candida videntur ſicut lumen, ijs qui ſeorſum in montem excelſum ab eo ſubducti ſunt: veſtimenta autem Ieſu ſermones ſunt & literæ Evangeliorum quibus indutus eſt. Quin etiam Apoſtolorum literas, quæ res ad Ieſum pertinentes exponunt, veſtimenta Ieſu eſſe exiſtimo, candida illis facta qui excelſum montem cum Ieſu conſcendunt. Sed quandoquidem candidorum differentiæ ſunt, veſtimenta ejus haud ſecus candida fiunt ac candidorum omnium lucidiſſimum & puriſſimum, lumen videlicet. Cum ergo quempiam videris, non theologiam ſolum de Ieſu accurate explorantem, ſed & Evangeliorum ſermonem explanantem; huic veſtimenta Ieſu facta eſſe candida ſicut lumen dicere ne te pigeat. Poſtquam autem tranſfiguratus Dei Filius ita fuerit intellectus & conſideratus, vt vultus ejus Solem, & veſtimenta candore lumen referant; ſtatim is profecto qui talem viderit Ieſum, Moſem, hoc eſt Legem, & Eliam per ſyneedochen, hoc eſt non ipſum ſolum, ſed omnes Prophetas cum Ieſu communicantes videbit; tale enim illud eſt quod ſignificatur: *Cum eo loquentes*, & juxta Lucam: *Moſes & Elias viſi in majeſtate*, & quæ ſequuntur, vſque ad: *in Ieruſalem*. Si quis vero Moſis gloriam vidit, ſpiritualem Legem, tanquam ſermonem cum Ieſu habitum, & ſapientiam in Prophetis abſconditam in myſterio intelligens, vidit ille Moſem, & Eliam in gloria, quando eos vidit cum Ieſu. Deinde quandoquidem ea quæ apud Marcum habentur, explicanda venient: *Dum oraret transfiguratus eſt coram ipſis*, dicendum eſt quæri debere annon Verbum coram nobis transformatum tum maxime videre liceat, ſi quæ ſupra dicta ſunt fecerimus, & in montem aſcenderimus, & Verbum ipſum cum Patre colloquens, eumque pro ijs orans viderimus, pro quibus verus Pontifex ſolum verum Deum deprecetur. Vt autem ita cum Deo diſſerat, & Patri preces fundat, montem conſcendit: tunc autem juxta Marcum, *Veſtimenta ejus fiunt ſplendentia, & candida nimis velut lumen, qualia fullo non poteſt ſuper terram candida facere.* Et fortaſſe qui ſupra terram ſunt fullones, ij ſunt ſapientes ſeculi hujus ſermoni, quem perſpicuum & caſtum eſſe ducant, operam dantes, vt impuræ nempe cogitationes, & falſa dogmata, ab eorum fullonia (vt ita dicam) arte exornata eſſe videantur. At qui veſti-

Matth. 17. 3.

Luc. 9. 30, 31

1. Cor. 2. 7.

Marc. 9. 3.

A μῶς αὐγεῖς ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος· καὶ ὁ μόνον αὐτὸς μεταμορφοῦται ἔμπροσθεν τῶν τοιούτων μαθητῶν, οὐδὲ προστίθησι μόνον τῇ μεταμορφώσει ὁ λαμπρὸν ὁ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς αἰχθεῖσιν ἐπ' αὐτοῦ εἰς ὄψηλὸν ὄρος κατ' ἰδίαν φαίνεται λευκὰ ὡς ὁ φῶς. ἱμάτια δὲ τοῦ Ἰησοῦ, αἱ λέξεις καὶ ἃ ἐνεδύσατο τῶν εὐαγγελίων γράμματα· οἴομαι δὴ ὅτι καὶ τὰ τοῦδε τοῖς ἀποστόλοις * διηγήσεως τὰ περὶ αὐτοῦ ἱμάτιά ἐστιν Ἰησοῦ, γινόμενα τοῖς ἀναβαίνουσιν εἰς ὄψηλὸν ὄρος μετὰ τοῦ Ἰησοῦ λευκά· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ λευκῶν εἰσι διαφορά, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ γίνονται λευκά, ὡς ὁ πάντων * λευκὸν λαμπρότατον καὶ καθαρώτατον. τοῦτο δὲ ἐστὶ καὶ ὁ φῶς· ἐπεὶ οὖν ἴδῃς τινά, οὐ μόνον τὴν περὶ Ἰησοῦ θεολογίαν ἀκριβούμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν λέξιν τῶν εὐαγγελίων πᾶσαν σαφηνίζοντα, μὴ ὀκνεῖ σοι τοιούτοις φάσκειν γεγονέναι τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ λευκὰ ὡς ὁ φῶς· ἐπεὶ οὖν ἴδῃς τινὰ καὶ θεωρηθῇ μεταμορφωθεὶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ πρόσωπον αὐτοῦ ἥλιον, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ ὡς ὁ φῶς, βλέπεις ὀφθεῖεν αὐτῷ τοιούτοις ἰδόντι τὸν Ἰησοῦ μωσῆς ὁ νόμος, καὶ ἡ ἠλίας συνεκδοχικῶς, οὐχ εἷς μόνος, ἀλλὰ πάντες οἱ προφῆται κοινολογούμενοι πρὸς τὸν Ἰησοῦ· τοῦτον γὰρ ὅστι ὁ δηλούμενον μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες, καθὼς τὸν λαοῦ· μωσῆς καὶ ἠλίας ὀφθέντες ἐν δόξῃ, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ. εἰς ἱεροσολύμοις· εἴ τις δὲ εἶδε μωσέως τὴν δόξαν, νοήσας τὸν πνευματικὸν νόμον, ὡς ἕνα πρὸς τὸν Ἰησοῦ λόγον, καὶ τὸν ἐν τοῖς προφήταις ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένον σοφίαν, εἶδε μωσῆν καὶ ἠλίαν ἐν δόξῃ, ὅτε εἶδεν αὐτὸς μετὰ τοῦ Ἰησοῦ· εἶτα ἐπεὶ καὶ τὸν μάρκον διήσει διηγήσασθαι τό· καὶ ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτὸν μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, λεκτέον ὅτι μήποτε μάλιστά ἐστιν ἰδεῖν τὸν λόγον ἔμπροσθεν ἡμῶν μεταμορφούμενον, ἐὰν τὰ προειρημένα ποιήσωμεν, καὶ ἀναβαίνωμεν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἴδωμεν τὸν αὐτὸν λόγον κοινολογούμενον πρὸς τὸν πατέρα, καὶ εὐχόμενον αὐτῷ ὑπὲρ ὧν εὔχεται οὐ ἀληθινὸς ἀρχιερεὺς ἀληθινῷ μόνῳ θεῷ· ἵνα τοῦ ὅπου θεῷ ὁμιλῇ, καὶ προσεύχηται τῷ πατρί, ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος. τότε τοῦ καὶ τὸν μάρκον γίνονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ καὶ στίλβοντα ὡς ὁ φῶς, οἷα γναφεὺς ὀπὶ τῆς γῆς οὐ δυνάται ὅπως λευκάνῃ· καὶ τάχα οἱ μὲ ὀπὶ τῆς γῆς γναφεῖς, οἱ ὀπιμελούμενοί εἰσι σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου λέξεως ἧς νομίζουσι λαμπρυνεῖς, καὶ καθαρεῖς, ὡς κοσμεῖσθαι δοκεῖν καὶ τὰ αἱρετὰ νόμιζε, καὶ τὰ ψευδῆ δόγματα τὰ τοῦ τῆς, ἵν' ὅπως ὀνομάσω, γναφικῆς αὐτῶν· ὁ δὲ στίλβοντα τῆς ἐπιμαβεβηκόσιν ὀπίσω-

B

C

D

E

κτὸς τῶ ἱμάτια αὐτῶ, καὶ λαμπρότερα ὧν δυνά-
μει ποιεῖν ἡ ἐκείνων γραφική, ὁ λόγος ὑπὸ πα-
ρεστὰς ἐν πᾶσι τοῦ πολλῶν καταφρονημένοις λό-
γοις τῆς γραφῆς τὴν τῆς νοημάτων εἴλιξιν, ὅτι ὁ
ἱματισμὸς τῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸ λευκαῖνον, ἀληθὴς, καὶ ἀξα-
γράντων γῆς· ἴδωμεν δὴ μὴ τοῦτο τί νοήσας ὁ
Πέτρος, ἀποκριθεὶς εἶπε τῶ Ἰησοῦ· κύριε καλόν
ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, ποιήσωμεν τρεῖς σκηνάς, καὶ
τῶ ἑξῆς· Δεῖξαι τοῦτο δὲ μάλιστα τοῦτο ζητητέον,
ἐπεὶ ὁ μὴ εἰδὼς ἐπήγαγεν αὐτοῖς ἃς ἐκ τῦ ἰδίου
προσώπου τό· οὐ γὰρ ἤδει τί ἀποκρίθη. ὁ δὲ λουκᾶς, B
μὴ εἰδὼς, φησὶν, ὁ λέγει· ἐπιγνοὺς δὲ εἰ καὶ
ἕκστασιν τοῦτο ἐλάλει πεπληρωμένος τῦ κινοῦν-
τος αὐτὸν πνεύματος φησὶ ὁ εἰπὼν τοῦτο, ὅσῳ
ἄγιον μὴ ἦν) ὁ δυνάμει. ἐδίδαξε γὰρ ἐν τῷ διαγ-
γελίῳ ὁ Ἰωάννης περὶ τῆς ἀναστάσεως τῦ σωτῆρος
μηδένα πνεῦμα ἅγιον ἐληλυθέναι εἰπών· οὔπω γὰρ
ἦν πνεῦμα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδεδόξαστο· εἰ δὲ
οὔπω ἦν πνεῦμα, καὶ ὁ μὴ εἰδὼς τί ἐλάλει ὑπό
τινος κινήσεως πνεύματος ἐλάλει, εἷς τῶν πνευ-
μάτων ἦν ὃ τοῦτο λέγεσθαι ἐνεργοῦν, ὃ μη-
δέποτε ἐθεαμέθθα ἐν τῷ ξύλῳ, μηδὲ ἐδειγμά-
τισε μετ' ἐκείνων τοῦ ὑπερλαμπρῦ τό· ἀπεκ- C
δυσάμενος τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγ-
μάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ θριαμβεύσας ἐν ᾧ ξύλῳ·
τοῦτο δὴ ἦν τάχα ὃ κληθὲν σκάνδαλον ὑπὸ τῦ
Ἰησοῦ, καὶ ὁ εἰρημένος σατανᾶς ἐν τῷ· ὕπαγε ὀπί-
σω μου, σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ· οἶδα δὴ ὅτι
τὰ τοιαῦτα πολλοῖς προσκόψει τῶν ἐντυγχανόν-
των, οἰομένοις τὸ κρεῖττον δυσφημεῖσθαι τὸν
πρὸ μικροῦ μακαριζόμενον ὑπὸ τῦ Ἰησοῦ, ὅτι
τῶν τὰ ἐν οὐρανοῖς πατέρα ἀποκεκαλυφέναι αὐτῷ
τὰ περὶ τῦ σωτῆρος, ὡς ἄρα ὁ Ἰησοῦς εἴη, καὶ ὁ D
χριστὸς, καὶ ὁ υἱὸς τῦ θεοῦ τῦ ζῶντος· ἀλλ' ὁ
τοιοῦτος ἐπιτηρείτω τῇ τῦ πατέρου καὶ τῶν λοιπῶν
ἀποστόλων ἀκριβείᾳ, καὶ αὐτὸν διαθέσθω, ὡς
ἀλλοτρίων ἐπὶ τῦ * ὀξαγορασθῆναι αὐτοὺς ἀπὸ
τῦ ἐχθροῦ, καὶ ἀνησαμένου αὐτοὺς ᾧ ἠμέλλε αὐτῦ
αἵματι. ἢ λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ θέλοντες καὶ περὶ τῦ
πάθους Ἰησοῦ τελείως γεγονέναι τοὺς ἀποστόλους, πό-
θεν ὁ πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ κατὰ τὴν καιρὸν τῆς Ἰη-
σοῦ μεταμορφώσεως ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ· E
ἵνα δὲ περιβαὼν πάλιν τῆς ἑξῆς εἰς ὃ παρελήλυθον
ἀναλαλήσω, ἐπαπορήσαιμι· αὐτίκα τί, ἆρα ἔστι
πιὰ σκανδαλιαθῆναι ἐν ᾧ Ἰησοῦ, χωρὶς τῦ τῦ
σκανδαλίζοντος διάβολου ἐνεργείας. ἔστι δὲ ἀρνη-
σάσθαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ταῦτα ὑπὸ παιδισκαρίου,
καὶ θυρωρῦ, καὶ ἀνθρώπων ὑπηλεστάτων, μὴ
συνόντος ᾧ ἀγιαζομένῳ πνεύματος ἐχθροῦ ᾧ
διδομένῳ πνεύματι, καὶ σοφίᾳ τοῖς πρὸς ὁμο-

A menta sua fulgentia ijs ostendit qui ascenderunt, & illis splendidiora quæ fullonia eorum ars candida efficere potest, ille est Verbum, in Scripturarum sermonibus à multis contemptis sententiarum nitorem exprimens, quando *Vestitus Iesu albus & resulgens*, juxta Lucam, efficitur. Videamus deinde quid volens sibi Petrus respondendo dixerit Iesu: *Domine, bonum est nos hic esse, faciamus tria tabernacula*, & quæ deinceps sunt. Propterea vero id potissimum quærendum est, quia his Marcus quasi ex seipso subjunxit: *Non enim sciebat quid respondisset*: Lucas autem, *Nesciens*, inquit, *quid diceret*. Animadvertes itaque an ea per mentis alienationem dixerit, spiritu eum ad hæc dicenda excitante repletus, qui sanctus quidem esse nequaquam potest; ante Servatoris quippe resurrectionem neminem Spiritum sanctum habuisse docuit in Evangelio Iohannes dicens: *Nondum enim erat Spiritus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus*. Quod si Spiritus nondum erat, & is qui nesciebat quid diceret, à spiritu aliquo excitatus loquebatur; is qui ea vt proferrentur efficiebat, vnus ex spiritibus profecto erat qui nondum in ligno fuerat triumphatus, nec cum illis traductus & ostentatus fuerat de quibus scriptum est: *Expolians principatus & potestates traduxit confidenter palam, triũphans illos in ligno*. Is autem fortasse erat qui scandalum à Iesu appellatum est, & Satanas hoc loco dicitur: *Vade post me Satana; scandalum es mihi*. Scio autem offensum iri plurimos qui in hæc incident, cum præter rationem convitijs & probris appeti existimantes qui beatus à Iesu paulo ante fuerat prædicatus, propterea quod Pater qui in cœlis est revelauerit ei quæ ad Servatorem pertinent, quod nempe Iesus ille est & Christus & Filius Dei vivi. Sed attendat, quisquis ex ijs erit, ad Petri, reliquorumque Apostolorum, præsertim in rogando, accuratam diligentiam, vt pote qui alieni etiamnum ab eo essent qui illos ab inimico redemturus, & pretioso suo sanguine mercaturus erat: vel qui ante Christi passionem perfectos fuisse Apostolos contendunt, dicant nobis vnde factum fuerit vt tempore transfigurationis Iesu *Petrus, & qui cum illo erant, gravati forent somno*. Et vt per anticipationem ex ijs quæ sequuntur nonnulla ad præsentem disputationem accommodans assumam; has etiam quæstiones proponam, vtrum aliquis scandalum in Iesu pati possit absque Diaboli scandalizantis operatione; vtrum Iesum ejurare queat, atque id quidem coram ancillula, & janitore, & vilissimis hominibus, si ejuranti non adsit spiritus inimicus spiritus illius & sapientiæ, quæ

Luc. 9. 29.
Matth. 17. 4.
Marc. 9. 6.
Luc. 9. 33.
Ioh. 7. 39.
Col. 2. 15.
Matth. 16. 23.
Luc. 9. 32.

his conceduntur qui propter ſuum aliquod meritum adjuvantur à Deo vt eum confiteantur. At qui peccatorum radices ad peccati patrem Diabolum referre didicerit, Apoſtolos abſque illo ſcandalum fuiſſe paſſos, vel Petrum ante hunc galli cantum ter ejuraſſe minime dicet. Quod ſi hæc ita ſe habent, vide num is forſitan qui, vt Ieſum quantum in ſe erat ſcandalizaret, & ab adminiſtratione cum multa alacritate ſuſcepta & geſta, & per paſſionem hominibus ſalutari averteret, quæcunque ad id conferre videbantur perficiebat, ipſe & hic quaſi fraudulenter & doloſe Ieſum avocare ſatagat, velut eum ne amplius ad homines ſe demitteret adhortans, neve ad eos iret, vel pro illis mortem ſubiret, ſed cum Moyſe & Elia in monte excelſo permaneret. Quinetiam tria tabernacula facturum ſe ſignificabat; vnũ quidem privatim Ieſu; alterum Moyſi, & alterum Eliæ, quaſi tres illos capere non potuiſſet vnum tabernaculum, ſi in tabernaculis & ſuper excelſum montem manſuri fuiſſent. Fortaſſe & in eo malitioſe agebat is qui *neſcientem quid diceret* agitabat, quum Ieſum, Moſem & Eliam ſimul eſſe nolebat, ſed eos ab invicem trium tabernaculorum obtentu volebat ſeparare: mendacium præterea illud erat: *Bonum eſt nos hic eſſe*, nam ſi bonum fuiſſet, hic profecto manſiſſent; quod ſi mendacium fuit, quæres quis vt mendacium proferretur effecit; cum præſertim juxta Iohannem:

Ioh. 8. 44. *Quum loquitur mendacium, ex proprijs loquatur, quia mendax eſt, & pater ejus:* & quemadmodum veritas non eſt abſque illius

Ioh. 14. 16. operatione qui dixit: *Ego ſum veritas*; contraria igitur etiamnum in Petro erant, veritas, & mendacium; & ex veritate qui-

Matth. 16. 16. dem dicebat illud: *Tu es Chriſtus, Filius Dei*; ex mendacio autem: *Abſit à te Domine, non erit tibi hoc*, & illud quoque: *Bonum eſt nos hic eſſe.* Qui autem Petrum non ex mala aliqua operatione, ſed ex ſolo ſuo arbitrio hæc dixiſſe vult, cum ab eo poſtulabitur expoſitio loci illius: *Neſciens quid diceret*, & hujus: *Non enim ſciebat quid reſpondiſſet*, dicet eum ibi oſtendiſſe rem eſſe probroſam & Ieſu indignam, aſſentiri morti Chriſti filij Dei vivi quem jam ei revelaverat Pater: & hic, vt pote qui duas Ieſu formas vidiſſet, at longe præſtantiorem eam quæ in transfiguratione apparuerat, ea delectatum bonum eſſe dixiſſe in hoc monte commorari, vt ipſe & alij qui cum eo erant exhilaratẽtur transformationem Ieſu videntes, & vultum ejus Solis inſtar ſplendidum, & candida ejus veſtimenta tanquam lumen; & præterea quos ſemel

A λοιδορῶν καθ' ὅ τινα ἀξίαν αὐτῶν ὑπὸ θεοῦ βοηθουμένοις· ἀλλ' οἶμαι ὅτι τὰς ῥίζας τῆς ἁμαρτημάτων ἀναφέρειν μεμαθηκὼς ὅτι τὸν πατέρα τῆς ἁμαρτίας τὸν διάβολον, χωρὶς ἐκείνου τοὺς ἀποστόλους ἐσκανδαλίσθαι, οὐ τὸν πρόσθεν κρυῶσθαι πρὸ τῆς ἀλεκτοροφωνίας ἐκείνης τρίς· εἰ δὲ τοῦτ' οὕτως ἔχει, μήποτε ὁ ὑπὲρ τοῦ σκανδαλίσαι ὁ ὤν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀποστῆσαι τοῦς κοινῇ ὁ πάθος σωτηρίου ἀνθρώποις μὴ πολλοῖς προφυμίας οἰκονομίας, καὶ εἰς τοῦτο φέρειν δυνατὰ

B ἐνεργῶν, αὐτὸς καὶ ἐνταῦθα οἱονεὶ ἀπατηλῶς πείσπασαι βούλεται τὸν Ἰησοῦν, ὡς ὑπεκκλίνοντα μηκέτι συγκαταβαίνειν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἥκειν πρὸς αὐτοὺς, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναδέχεσθαι θάνατον, ἀπομένειν δ' ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει μετὰ Μωσέως καὶ Ἠλίου· ἐπηγγέλλετο δὲ καὶ ποιήσειν τρεῖς σκηνὰς, μίαν μὲν ἰδίαν τῷ Ἰησοῦ, ἑτέραν δὲ τῷ Μωσῆ, καὶ ἄλλην τῷ Ἠλία, ὡς μὴ χωρήσας, εἰ καὶ ἐν σκηναῖς αὐτοὺς ἔδει εἶναι καὶ ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει, μιᾶς σκηνῆς τοὺς τρεῖς· τάχα δὲ καὶ ἐν τόπῳ ἐνεκύρει ὁ τὸ μὴ εἰδότα τί λέγει ἐνεργῶν, βουλόμενος

C μὴ ἅμα εἶναι Ἰησοῦν, καὶ Μωσέα, καὶ Ἠλίαν, ἀλλὰ χωρίσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, προφάσει τῆς τρειῶν* ἐκείνων· ψεῦδος δὲ ἦν καὶ τό. καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, εἰ γὰρ ἦν καλὸν, κἂν ἔμειναν ἐκεῖ. εἰ δὲ ψεῦδος, ζητήσεις τίς ἐνέργησε λαληθῆναι τὸ ψεῦδος. καὶ μάλιστα ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰωάνην, ὅτεν λαλῇ τὸ ψεῦδος, οὐκ τῆς ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ὑπὲρ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. καὶ ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἀλήθεια χωρὶς ἐνεργείας εἰπόντος· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.

D τὰ ἐναντία τούτῳ ἔτι ἐν τῷ Πέτρῳ ἦν, ἀλήθεια, καὶ ψεῦδος, καὶ ἀπὸ ἀληθείας μὲν ἔλεγε τό· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ ψεύδους τό· ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἀναὶ καὶ τό· καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· ὁ δὲ μὴ θέλων ἀπὸ τινος ἐνεργείας χείρονος τὸν πεσὼν εἰρηκέναι τοῦτο, ἀναὶ φίλος εἶναι τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τοῦ λόγου, ἀπαιτούμενος πῶς οὐ προσέσχεν τό· μὴ εἰδὼς ὃ ἐλάλει, καὶ τό· οὐ γὰρ ἤδει τί ἀπεκρίθη, φησὶ ὅτι κἀκεῖ ὡς δύσφημον παρείσηκε τοῦ αἰτίου τοῦ Ἰησοῦ, ὃ προσδέχεσθαι ἀποκτεμνῆναι τὸν υἱὸν τοῦ

E θεοῦ τοῦ ζῶντος, τὸν χείρονα, ὃν ἤδη ἀποκαλύψας ἦν αὐτοῦ ὁ πατήρ. καὶ ἐνταῦθα ὡς τὰς δύο μορφὰς τοῦ Ἰησοῦ ἰδὼν, καὶ πολὺ διαφέρουσαν τὴν τοῦ μεταμόρφωσιν, ταύτῃ εὐαρεστήθη καλὸν εἶναι εἶναι τὰς διαπεσεῖσαι ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ ποιήσασθαι, ἵνα αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτοῦ θεωρεῖν τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸ λαμπρὸν πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ τὰ λευκὰ ὡς τὸ φῶς ἰμάτια αὐτοῦ, καὶ πρὸς τούτοις τοὺς ἅπαξ ἐφανέντας ἐν δόξῃ ἀεὶ θεωρεῖν ἐν δόξῃ μω-

σῆν, καὶ ἠλίαν. δόξαν εἶναι δὲ ἐφ' οἷς αὐ ἀκύ-
σωσιν αὐτῶν συλλαλεσώντων ἀλλήλοις καὶ κοινολο-
γουμένων, μωσέως μὲ καὶ ἠλίου πρὸς τὸν ἰησοῦν,
τοῦ δὲ ἰησοῦ πρὸς αὐτούς· ἐπεὶ δὲ μηδέπω παρεργα-
σάμενοι ἐξηγεῖν τὰ κατ' τὸν τόπον, ὡς πρὸς
ὃ ῥητὸν βασανίζοντες ἐφάμεθα εἴπομεν, τούτοις
ἀκολούθως ἴδωμεν μήποτε ἀναβιβασθέντες εἰς ὃ
ὕψος τῆς τῆς ἀληθείας δογμάτων, καὶ τὴν μετα-
μόρφωσιν ἰδόντες τοῦ ἰησοῦ, καὶ τοὺς ὀφθέντων ἐν δό-
ξῃ μετ' αὐτοῦ μωσέως καὶ ἠλίου, ὁ ἀποδεδημηκὼς
πέτρος καὶ οἱ τῆς βασιλείας υἱοὶ βούλοιντ' ἂν ἐν αὐτοῖς
σκηνὰς ποιήσαι ἐφ' τοῦ θεοῦ λόγου κατοικήσοντι ἐν
αὐτοῖς, καὶ ἐφ' νόμου αὐτοῦ μετ' δόξης πεθεωρημένου,
καὶ τῆς προφητείας τὴν ἔξοδον λαλούσης τοῦ ἰησοῦ ἣν
ἔμελλε πληροῦν, καὶ ὡς τὸν θεωρητικόν γε ἀγαπήσας
ὁ πέτρος βίον, καὶ ὃ ἐν αὐτῷ τερπωλὴν προκρίνας τοῦ
κείνας τοῦ ἐν πολλοῖς εἶ) μετά τινος ὀχλήσεως,
ὅτι προθέσει τοῦ ὠφελεῖν τοὺς βουλομένους, εἶπε
τό· καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶ). ἀνὴ ἐπεὶ ἡ ἀγάπη
καὶ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, ὃ νομιζόμενον ἐφ' πέτρῳ κα-
λὸν καὶ πεποίηκεν ὁ ἰησοῦς, διὸ καταβεβήκεν ἀπὸ τοῦ
ὄρους πρὸς τοὺς μὴ δυναμένους ἀναβῆναι ἐπ' αὐτό,
καὶ ἰδεῖν αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν, ἵνα κἂν ὁποῖον
χαρῶσιν αὐτὸν ἰδεῖν θεωρήσωσι· δικαίως τοίνυν ἐστὶ
καὶ τὴν μὴ τὰ ἑαυτῆς ζητοῦσαν ἀγάπην ἔχοντες,
ἐλεύθερον μὲν εἶ) ὀκ πάντων, πᾶσι δὲ αὐτὴν
δουλώσαι τοῖς κάτω, ἵνα τοὺς πλείονας αὐτῶν κερ-
δάνῃ· εἴποι δ' ἄν τις πρὸς τὰ ἀποδεδεμένα τοῦ
ὀκτάσεως, καὶ ἐνεργείας πνεύματος χαίρειν εἰς
τὸ πέρον τοῦ ἐ· μὴ εἰδὼς ὁ λέγε, μὴ προσιέ-
μενος ἐκείνην τὴν * διήγησιν, ἔφη τοῦδε ἐφ' παύ-
λῳ πρὸς θέλοντες εἶ) * νομοδιδάσκαλοι ὀκ οἴδα-
σι τοῦ ὧν λέγουσι, ἀλλ' ὅτι μὴ ξενοῦντες τὴν
φύσιν τῆς λεγομένων, μηδὲ νοοῦντες αὐτῶν ὃ
βούλημα ἀναβεβαιοῦται τοῦ ὧν ὀκ ἴσασι.
τοιοῦτόν τι ἐπεπόνθει καὶ ὁ πέτρος, μὴ καταλαβὼν
γὰρ τί ὃ καλὸν τοῦ τῆς κατ' τὸν ἰησοῦν οἰκονομίας,
καὶ τοὺς ὀφθέντων ἐν τῷ ὄρει μωσέως καὶ ἠλίου, λέ-
γει τό· καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶ), καὶ τὰ ἑξῆς, μὴ
εἰδὼς ὁ λέγε. ἃ γὰρ ἥδει τί ἐλάλει· καὶ γὰρ εἴωθε
σοφὸς νοήσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος, ὅτι δ' χείλεσι
φορεῖ τὴν ὁπτιγνωμοσύνω, ὁ μὴ ὅτως ἔχων καὶ νοῦ
τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος, οὐδὲ σεσίωπε τῆς φύ-
σεως τῆς ἐκ αὐτοῦ λεγομένων· ἑξῆς τούτοις ἐστὶ
τό· ἔτι λαλοῦντος αὐτοῦ καὶ ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ
ἐπεσκίασεν αὐτοῖς, καὶ τὰ ἑξῆς· οἶμαι δ' ὅτι τὸν
πέτρον ὁ θεὸς ἀποδεῖπνον τοῦ ποιῆσαι τρεῖς σκηνὰς
ὑφ' αἷς ἔμελλεν ὅσον ἐπὶ τοῦ βουλήματι σκηνοῦν,
δείκνυσι χρείττονα, εἴ τινας ὀνομάσω, καὶ πολ-
λῷ διαφέρουσα σκηνὴν τὴν νεφέλην· εἰ γὰρ ἐρ-

* c. R. διήγησιν
* c. R. παιδεύειν

A in gloria viderant, Mosem videlicet & Eliam, eadem semper gloria præditos intuerentur; tum etiam vt ijs quæ invicem disserẽtes eos audituri erant oblectarẽtur, Mosem nempe & Eliam cum Iesu, Iesum autem cum eis. Quoniam autem nondum vlla adhibita cura vt quæ habentur hoc loco allegorice à nobis explicentur, sed solam verborum significationem perscrutantes hæc diximus, consequenter his videamus an forte Petrus ille de quo jam diximus, & Filij tonitrus ad altitudinem veritatis dogmatum evecti, & intuiti transformationem Iesu, & Mosis ac Eliæ qui cum eo in gloria visi sunt; tabernacula in seipsis habitaturo Verbo Dei, ipsiusque Legi cum gloria conspectæ, & Prophetiæ mortem à Iesu subeundam enarranti struere vellent; & vt pote contemplationi deditam vitam amans Petrus, ejusque delicijs frui magis optans, quam cum molestia inter plurimos eo consilio versari vt volentibus opem & vtilitatem ferret, dixerit: *Bonum est nos hic esse.* Sed quoniam charitas *non quærit quæ sua sunt*, quod bonum Petro videbatur, illud Iesus non præstitit; propterea de monte descendit ad eos iturus qui montem conscendere, ipsiusque metamorphosim videre non poterant; vt eum saltem talem videant, qualem videre queunt. Iusti ergo opus illud est, & charitatem non quærentem quæ sua sunt habentis, *liberum esse ex omnibus, omnibus vero inferioribus se servum facere, ad plures* ex illis *lucrifaciendos.* Ad ea autem quæ de alienatione mentis Petri, & nequioris spiritus operatione tradita sunt ad hæc verba: *Nesciens quid diceret*, explicationem hanc non admittens quispiam dicet quosdam apud Paulum *Volentes esse Legis doctores*, quibus de rebus loquantur ignorare, sed eorum naturam quæ dicunt minime exponentes, eorumve sensum capientes, de rebus sibi ignotis temere pronuntiare: simile vero quid Petro contigisse; cum enim quid in administratione Iesu, eorumque qui in monte visi sunt, Mosis videlicet & Eliæ, bonum foret animo non comprehenderet, dixisse illum: *Bonum est nos hic esse*, & quæ sequuntur, *Nescientem quid diceret*, *Non enim sciebat quid diceret*: nam si *sapiens intelliget quæ ex ore suo exeunt*: *& in labijs portabit doctrinam*; qui ita se non habet, non intelligit quæ ex ore suo exeunt, nec eorum quæ à se dicuntur naturam cognoscit. Postea id sequitur: *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos*, & quæ sunt deinceps. Ego vero Deũ existimo cũ Petrũ à tribus struendis tabernaculis sub quibus habitare cupiebat deterreret, melius, vt ita dicã, & præstantius tabernaculum, nubem scilicet ostendisse.

Luc. 9. 31.
1. Cor. 13. 5.
1. Cor. 9. 19.
1. Tim. 1. 7.
Prou. 16. 23.
Matth. 17. 5.

Cum enim tabernaculi illæ ſint partes, quiſquis in eo eſt hunc obumbrare & protegere, nubes autem lucida obumbraret eos, quaſi divinius illis tabernaculum, vt pote lucidum, futuræ inſtar reſurrectionis Deus conſtruxit. Iuſtos enim tectos ſimul & illuminatos & illuſtratos à ſe lucida nubes obumbrat. At quænam lucida ea nubes eſt juſtos obumbrans? An paterna fortaſſe virtus eſt, à qua Patris vox exit, Filium ſibi dilectum & placitum teſtans, eoſque adhortans qui ea obumbrabantur, vt illum, nec quempiam alium audirent? is autem quemadmodum olim, ita & ſemper per ea quæ vult loquitur. Forſitan vero & Spiritus ſanctus nubes lucida eſt, juſtos obumbrans, & edens oracula Dei operantis in ſe, & dicentis: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Quin & audacter Servatorem noſtrum lucidam eſſe nubem pronuntiabo. Petrus igitur dicens: *Faciamus hic tria tabernacula* *** à ſe vnum, vnum à Filio, & vnum à Spiritu ſancto. Lucida quippe Patris & Filij & Spiritus ſancti nubes veros Ieſu Diſcipulos obumbrat; vel Evangelium, Legem & Prophetas nubes obumbrat, lucida quidem ei qui poteſt intueri lumen illius in Evangelio, Lege & Prophetis. Vox autem de nube emiſſa Moſem fortaſſe & Eliam, Filium hominis videre, eumque audire, & gloriam illius ſpectare cupientes alloquitur, dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipſum audite.* Fortaſſe vero Diſcipulos docet eum qui proprie Dei Filius eſt ipſique dilectus, in quo ipſi bene complacitum, quique potiſſimum eſt audiendus, eum eſſe quem tunc aſpiciebant, qui transformatus erat, cujus facies ſplendebat ſicut Sol, quique veſtimenta lucis inſtar candentia indutus erat. Scriptum eſt deinde audientes vocem de nube exeuntem tres Apoſtolos & de Filio teſtimonium dicentem, gloriam illius & vim non ferentes, in faciem ſupplicitér cadentes Deum oraſſe; novitatem enim ſpectaculi, eorumque quæ poſt ſpectaculum prolata ſunt valde timuerunt. Vide autem num ſuper illo loco dicere poſſis, cum cogitaſſent Diſcipuli Filium Dei per oraculum monuiſſe Moſem, ipſumque eum eſſe qui dixit: *Non enim videbit homo faciem meam, & vivet*, & Dei teſtimonium de illo interpretantes, quaſi Verbi ſplendorem non ſuſtinentes ſub valida Dei manu humiliatos eſſe. Sed poſtquam eos tetigit Verbum, ſublatis oculis Ieſum ſolum, nec quemquam alium vide-

Ad ...ib. 17.5

Matth. 17.6

Exod. 33.20

A γον ὄντι σκηνῆς τὸ ὑπισκιάσαι τὸν ἐν αὐτῇ, καὶ σκεπάσαι, ἡ δὲ φωτεινὴ νεφέλη ἐπισκίασιν αὐτοῖς, οἱονεὶ σκηνὴν θειοτέραν, ἅτε καὶ φωτεινὴν τυγχάνουσαν πεποίηκεν αὐτοῖς εἰς τοῦ δείγμα μελλούσης ἀναστάσεως ὁ θεός· φωτεινὴ γὰρ νεφέλη ὑπισκιάζει τοὺς δικαίους σκεπαζομένους ἅμα καὶ φωτιζομένους καὶ ἐλλαμπομένους ὑπ' αὐτῆς· τίς δ' ἂν εἴη ἡ φωτεινὴ νεφέλη ὑπισκιάζουσα τοῖς δικαίοις; ἢ τάχα μὲν πατρικὴ δυνάμις ἀφ' ἧς ἔρχεται ἡ τοῦ πατρὸς φωνὴ, μαρτυροῦσα τῷ υἱῷ ὡς ἀγαπητῷ,

B καὶ εὐδοκητῷ, καὶ παρακελευομένη τοῖς σκιαζομένοις ὑπ' αὐτῆς τούτου καὶ μὴ ἄλλου τινὸς ἀκούειν; λέγει δ' ὅπως ὡς πάλαι, ὅπως καὶ ἀεὶ δι' ὧν βούλεται· τάχα δὲ καὶ ὁ ἅγιον πνεῦμα ἡ φωτεινή ἐστι νεφέλη ὑπισκιάζουσα τοὺς δικαίους, καὶ παραφηνίζουσα τῷ τοῦ θεοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῇ καὶ λέγοντος· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα· τολμήσας δ' ἂν εἴποιμι καὶ τὸν σωτῆρα ἡμῶν εἶναι φωτεινὴν νεφέλην· πεῖσις μὲν οὖν λέγων· ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνὰς ** ἀφ' ἑαυτῶν μίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ μίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ

C ἁγίου πνεύματος μίαν· φωτεινὴ γὰρ πεῖσις, ἡ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νεφέλη ὑπισκιάζει τοὺς ἰησοῦ γνησίους μαθητάς. ἢ ὁ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν νόμον, καὶ τοὺς προφήτας νεφέλη ὑπισκιάζει φωτεινὴ τῷ δυναμένῳ ἐνορᾶν τὸ φῶς αὐτῆς καὶ ὁ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν νόμον, καὶ τοὺς προφήτας· ἢ καὶ ἐκ τῆς νεφέλης φωνὴ τάχα μὲν μωσῆ, καὶ ἠλίᾳ λέγει· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα, ἀκούετε αὐτοῦ, ὑπιθυμοῦσιν ἰδεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀκούσαι αὐτοῦ, καὶ θαυμάσαι αὐτὸν καθὼς ἦν ἐν δόξῃ· τάχα δ' ἂν τοῦτο μαθητὰς διδάσκει, ὅτι ὁ κυρίως υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἀγαπητὸς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ηὐδόκησεν, οὗ μάλιστα ἀκούειν δεῖ, ὁ τότε θεωρούμενος ἦν, καὶ μεταμορφωθεὶς, καὶ λάμψας τῷ προσώπῳ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ἐνδεδυμένος τὰ ὡς φῶς λευκὰ ἱμάτια· μὴ δὲ ταῦτα γέγραπται ὅτι ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τῆς νεφέλης μαρτυρούσης τῷ υἱῷ οἱ τρεῖς ἀπόστολοι, μὴ φέροντες τὴν τῆς φωνῆς δόξαν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς δυνάμιν, ἰκέτευσαν πεσόντες ὑπὸ προσωπον τοῦ θεοῦ.

D στρόδρα γὰρ ἐφοβήθησαν ὁ τοῦ δεδόξου τοῦ θεάματος, καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ θεάματος λελεγμένου· πρόσφατα δὲ εἰ δυνάμεις καὶ τάχα εἰπεῖν τοῦ κυρίου τὸν τόπον, ὅτι νοήσαντες οἱ μαθηταὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κεχρηματικέναι μωσῆ, καὶ αὐτὸν εἰδεῖν τὸν ἡμικάτα· οὐ γὰρ ὄψεται ἄνθρωπος ὁ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ μαρτυρίαν τοῦ υἱοῦ

E πρεσβεύοντες, ὡς μὴ φέροντες τὰς τοῦ λόγου αὐγὰς ἐταπεινώθησαν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁφὴν τοῦ λόγου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπάραντες εἶδον ἰησοῦν μόνον, καὶ οὐδέ-

να ἄλλον· ἓν μόνον γέγονε μωσῆς ὁ νόμος, καὶ ἠλίας οἱ προφῆται ἰησοῦ τῷ διαγγέλῳ, καὶ οὐχ ὥσπερ ἦσαν πρότερον τρεῖς, ὅτι μεμένηκασιν, ἀλλὰ γεγόνασιν οἱ τρεῖς εἰς ὁ ἕν· τοῦτο δέ μοι νόει ὡς πρὸς τὰ μυστικὰ πράγματα, πρὸς γὰρ ὁ φρόνον τοῦ γράμματος βούλημα, μωσῆς καὶ ἠλίας ὀφθέν-

* c. R. τυλαλουμένοις τες ἐν δόξῃ καὶ* συλλαλήσαντες τῷ ἰησοῦ ἀπεληλύθασιν ὅθεν ἐλήλυθασιν, τάχα τοῦ λόγου μεταδώσοντες, ὧν ἐλάλησε μετ' αὐτῶν ὁ ἰησοῦς τοῖς ὅσον οὐδέπω διεργαθησομένοις ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὴν κρεῖττον τοῦ πάθους, ὅτε ἔμελλε πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων, ἀνοιχθέντων αὐτῶν τῶν μνημείων, ἀπιέναι εἰς τὴν ἀληθῶς ἁγίαν πόλιν τὴν μὴ κλαομένην ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ ἱεροσαλήμ. καὶ ἐκεῖ ἐμφανίζεσθαι πολλοῖς· μετὰ δὲ τὴν ἐν τῷ ὄρει οἰκονομίαν καταβαινόντων σὺν τοῖς ὄρεσι τῶν μαθητῶν, ἵνα ἐλθόντες πρὸς τὸν ὄχλον ὑπηρετήσωσι τῷ ὑιῷ τοῦ θεοῦ περὶ τῆς σωτηρίας, ἐνετείλατο ὁ ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς λέγων. μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σὺν νεκρῶν ἀναστῇ· τὸ δὲ. μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, πρὸς-

* c. R. ἀφῶν τες πλήσιον τῷ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὀξεταθέντι, ὅτε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός· διὸ τὰ εἰς ἐκεῖνον εἰρημένα τὸ πρὸς διάταγμα ἡμᾶς ἔχει χρήσιμα, καὶ πρὸς τὸ προσκείμενον, ἐπὶ καὶ τοῦτο βούλεται ὁ ἰησοῦς μὴ λεχθῆναι τὰ τοῦ δόξης αὐτοῦ, πρὸ τῆς μετὰ τὸ πάθος δόξης αὐτοῦ· ἐβλάπτετο γὰρ οἱ ἀκούοντες, καὶ μάλιστα ὄχλοι, τὸ ὅτε δεδοξασμένον* θεωρῶντες σταυρούμενον· διόπερ ἐπὶ συγκρίσει ἦν τῇ μεταμορφώσει αὐτοῦ, καὶ τῷ ὀφθέντι αὐτοῦ πρὸς-

* χ, ἐν τῇ σώματι ὡς ὁ ἥλιος, τὸ δοξασθῆναι αὐτὸν* τῇ ἀναστάσει, διὸ τοῦτο βούλεται πότε τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀποστόλων λαλεῖσθαι, ἡνίκα σὺν νεκρῶν ἀναστῇ.

A runt. Moses qui Lex est, & Elias, hoc est Prophetæ, vnum & idem facti sunt ac Iesus, idest Evangelium; nec vt prius tres erant, ita permanserunt, sed tres vnum facti sunt. Hæc sic à te accipi velim, quasi ad mysticum sensum spectantia; nam quantum ad nudum literæ sensum pertinet, postquam Moses & Elias in gloria visi & cum Iesu collocuti sunt, abierunt illuc vnde venerant, sermonum fortasse quos secum Iesus habuerat participes eos facturi qui ab eo passionis tempore beneficio jamjam afficiendi erant, cum scilicet, *Mul-* Matth. 27.
B *ta corpora sanctorum qui dormierant* apertis 52, 53.
suis monumentis, in civitatem vere sanctam, Ierusalem nempe, atque eam à Iesu non defletam itura & in multorum conspectum ventura erant. Postquam autem hæc in monte administrata sunt, descendentibus de monte Discipulis, vt postquam ad turbam accesserint, Filio Dei operam suam circa illorum salutem navent, *Præcepit Iesus Discipulis suis dicens:* Matth. 17. 9.
Nemini dixeritis visionem, donec Filius homi-
nis à mortuis resurgat. Illud autem: *Nemini*
C *dixeritis visionem*, simile ei est quod supra
examinavimus, cum *Præcepit Discipulis vt* Matth. 16.
nemini dicerent quia ipse esset Iesus Christus. 20.
Propterea quæ à nobis in hunc locum dicta sunt, vtilia nobis esse, & ad eum quem tractamus conferre possunt; quoniam & per ista fieri vult Iesus, quæ ad gloriam suam conducunt, ante eam quam post passionem obtinebit: nam qui id audivissent, ac præsertim turbæ, tum maxime fuissent offensæ cum eum cruci affixum vidissent, quem tali affectum gloria accepissent.
D Quamobrem quoniam transfigurationi illius, & faciei Solis instar splendere visæ affine erat per resurrectionem gloria affici, ideo tum ab Apostolis hæc enuntiari vult, quum à mortuis surrexerit.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ιγ'.

Ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες· τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσι, ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; οἱ μὲν συναναβάντες τῷ ἰησοῦ μαθηταὶ τῶν ὑπὸ τῶν γραμματέων περὶ ἠλίου προδιδομένων ἐμέμνηντο, ὅτι πρὸς τὴν

ORIGENIS COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM

TOMVS DECIMVS TERTIVS.

INterrogaverunt eum Discipuli dicentes, Matth. 17.
Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam opor- 10.
teat primum venire? Qui cum Iesu ascenderunt Discipuli eorum quæ de Elia traduntur à Scribis recordati sunt, ante Christi videlicet adventum Eliam venientem præ-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN